

TÜRKİYE’NİN SİVİL ANAYASA YOLCULUĞU PROJESİ

SONUÇ RAPORU

T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
**SİVİL TOPLUMLA
İLİŞKİLER**
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

HUDER
HUKUKİ ARAŞTIRMALAR DERNEĞİ

TÜRKİYE’NİN SİVİL ANAYASA YOLCULUĞU PROJESİ

SONUÇ RAPORU

- BURSA
- SAMSUN
- ESKİŞEHİR
- ANTALYA
- İZMİR
- BİTLİS
- GAZİANTEP

COPYRIGHT © 2025

T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından desteklenen Türkiye'nin Sivil Anayasa Yolculuğu (TSAY) Projesi sonucunda hazırlanan bu yayının tüm hakları Hukuki Araştırmalar Derneğine (HUDER) aittir.

Derneğin yazılı izni olmaksızın tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

1. Baskı: Haziran 2025

ISBN: 978-625-96196-0-6

Editör: Merve ERDEN

Verilerin Analizi: Mücella ÖZKAN,
Mehmet BOYNİKAR, Şeyma KURT

Mizanpaj ve Tasarım: Demet ÇINAR

Baskı: TBMM Basımevi

PROJE KOORDİNATÖRÜ:

Av. Merve ERDEN

PROJE YÜRÜTME KURULU :

Av. Hasan OYMAK

Genel Başkan

Av. Hatice HASDEMİR

Projeden Sorumlu Genel Başkan Yardımcısı

Av. Mustafa Asım KAHYAOĞLU

Denetim Kurulu Başkanı

Av. Mehmet Fatih AKMEŞE

Denetim Kurulu Üyesi

Stj. Av. Kamil KURT

Genel Sekreter Yardımcısı

DANIŞMA KURULU

Doç. Dr. Şeref İBA

Doç. Dr. Yasemin GÜLLÜOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Mücella ÖZKAN

Av. Phd(c) Mehmet BOYNİKAR

Arş. Gör. Şeyma KURT

İÇİNDEKİLER

Takdim / Prof. Dr. Numan KURTULMUŞ	5
Ön söz	6
Türkiye'nin Sivil Anayasa Yolculuğu Projesi (TSAY) Nedir?	8
Türkiye'nin Sivil Anayasa Yolculuğu Projesi Nasıl Başladı?	9
Türkiye'nin Sivil Anayasa Yolculuğu Lansman Programı	
– Av. Hasan OYMAK'ın Projeye Dair Konuşması / HUDER Genel Başkanı.....	12
– Av. Merve ERDEN'in Projeye Dair Konuşması / Proje Koordinatörü.....	16
BURSA Yeni Anayasa Buluşması	
– Av. Necdet YILMAZ'ın Açılış Konuşması / HUDER Bursa Şube Başkanı	18
– Av. Zekeriya BİRKAN'ın Konuşması / 25 ve 26. Dönem Milletvekili, Moderatör	20
– Sn. Şeref MALKOÇ'un Konuşması / Önceki Dönem Kamu Başdenetçisi.....	22
SAMSUN Yeni Anayasa Buluşması	
– Av. Kemal KAHVECİ'nin Açılış Konuşması / HUDER Samsun Şube Başkanı	26
– Av. Hatice HASDEMİR'in Açılış Konuşması / Projeden Sorumlu HUDER Genel Başkan Yardımcısı	28
– Dr. Ahmet DEMİRCAN'ın Konuşması / E. Sağlık Bakanı, Moderatör.....	31
ESKİŞEHİR Yeni Anayasa Buluşması	
– Av. Fatih Mehmet AKMEŞE'nin Açılış Konuşması / HUDER Eskişehir Şube Başkanı	34
– Prof. Dr. Mesut AYGÜN'ün Konuşması / Anadolu Üni. Hukuk Fakültesi Dekanı, Moderatör.....	36
– Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU'nun Konuşması / Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Başkanı.....	38
ANTALYA Yeni Anayasa Buluşması	
– Av. Osman Zeki ÖZCAN'ın Açılış Konuşması / HUDER Antalya Şube Başkanı	44
– Av. Mustafa Asım KAHYAOĞLU'nun Konuşması / Moderatör.....	46
– Prof. Dr. Muharrem KILIÇ'ın Konuşması / Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı.....	47
– Sn. Salih MURAT'ın Konuşması / Makedonya Önceki Anayasa Mahkemesi Başkanı.....	56
– Av. Hakan TÜTÜNCÜ'nün Konuşması / Kepez Önceki Dönem Belediye Başkanı.....	59

İZMİR Yeni Anayasa Buluşması

– Av. Halit Aydın KAYACAN’ın Açılış Konuşması / HUDER İzmir Şube Başkanı	62
– Sn. Binali YILDIRIM’ın Açılış Konuşması / Türkiye’nin 27. Başbakanı, Ak Sakallar Heyeti Başkanı	64
– Dr. Öğr. Üyesi Gülden Çınarlı ÖZBİLENLER’in Konuşması / İzmir Kâtip Çelebi Üni. Anayasa Hukuku Ana Bilim Dalı Başkanı	74
– Dr. Öğr. Üyesi Serdar NARİN’in Konuşması / Dokuz Eylül Üni. Hukuk Fak. Anayasa Hukuku Ana Bilim Dalı	78
– Prof. Dr. Serkan ÇINARLI’nın Konuşması / İzmir Bakırçay Üni. Hukuk Fak. İdare Hukuku Ana Bilim Dalı	87
– Prof. Dr. M. Refik KORKUSUZ’un Konuşması / Dokuz Eylül Üni. Hukuk Fak. Öğretim Üyesi, Moderatör	91

BİTLİS Yeni Anayasa Buluşması

– Av. Kadir KÖSTEKÇİ’nin Açılış Konuşması / HUDER Bitlis Şube Başkanı	96
– Sn. Cevdet YILMAZ’ın Açılış Konuşması / Cumhurbaşkanı Yardımcısı	98
– Sn. Hüsametdin KORKUTATA’nın Konuşması / 19, 20 ve 21. Dönem Milletvekili, Moderatör	99

GAZİANTEP Yeni Anayasa Buluşması

– Av. Gökhan ELÇİ’nin Açılış Konuşması / HUDER Gaziantep Şube Başkanı	102
– Sn. Furkan ÖZDURDU’nun Açılış Konuşması / MÜSİAD Gaziantep Şube Başkanı	106
– Sn. Abdülhamit GÜL’ün Açılış Konuşması / E. Adalet Bakanı	106
– Sn. Fatma ŞAHİN’in Konuşması / Aile ve Sosyal Politikalar Eski Bakanı ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Başkanı	109
– Sn. Ahmet SORGUN’un Konuşması / 27. Dönem Milletvekili, Moderatör	114
– Doç. Dr. Şeref İBA’nın Konuşması/ TBMM Başkan Başmüşaviri	116

Verilerin Değerlendirilmesi, Katılımcıların Yeni Sivil Anayasa Hakkındaki Görüşleri ve

Sonuç	123
--------------------	------------

TAKDİM

Türkiye'mizin yeni, sivil, özgürlükçü ve kapsayıcı bir anayasa ihtiyacının, siyasi tartışmaların ötesinde, ülkemizin öncelikli gündemlerinden biri olduğunu düşünüyorum.

Bu bağlamda, Hukuki Araştırmalar Derneği (HUDER) ve İçişleri Bakanlığımıza bağlı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğünün gerçekleştirdiği "Sivil Anayasa Projesi", geniş katılımı ile bize yeni ve sivil anayasa beklentileri hususunda ciddi bir fikir vermektedir.

Türkiye'mizin temel kuruluş felsefesine, halkın güçlü ve güven dolu bir gelecek inşa etme idealine yaraşır, insanı merkeze alan yeni bir anayasa hazırlanması sürecinde TBMM olarak birlik ve beraberlik içinde olacağımızı temenni ediyorum.

12 Eylül 1980 darbesinin üzerinden tam 45 yıl geçti; onun ardından yaşanan 28 Şubat 1997'deki postmodern darbe, 27 Nisan 2007'deki e-muhtıra ve 15 Temmuz darbe ve işgal kalkışması da düşünüldüğünde, Türk siyasetinin darbelerle sürekli baskı altına alındığı ortadadır.

Gerek 1961 gerekse 1982 Anayasaları darbeler sonucu oluşturulmuş anayasalardır. Bu anayasaların ruhunda, milletin gözyaşı ve ahı vardır. Hâlen yürürlükte olan 1982 Anayasası da milletin talep ve ihtiyaçları gözetilerek hazırlanmış bir anayasa değildir. Biz, milletin rızasıyla, hep birlikte kaleme alacağımız yeni bir anayasa yapmayı teklif ediyoruz.

Yasaların gücünü halkın rızasına dayalı olmak belirler. 1961 ve 1982 Anayasaları milletin iradesini ortadan kaldıran, antidemokratik müdahalelerdir. Dolayısıyla her iki anayasanın yapım süreci de demokratik teamüllere uygun şekilde gerçekleşmemiştir.

Bir devletin anayasası, milletin talep ve beklentileri çerçevesinde şekillenmelidir. Kurucu gücü millet ve dolayısıyla milletin vekillerinden müteşekkil Meclis olan bir anayasa, aynı zamanda toplumsal bir sözleşme anlamını taşır.

1982 Anayasası, ilk günden itibaren dile getirilen sivil ve demokratik anayasa talepleriyle, ciddi anlamda toplumsal eleştiriye tabi tutulmuştur. Bugüne kadar 19 kez, 184 ayrı konuda değişikliğe zaten uğramıştır. Tüm bu tadilatlar, aslında anayasanın yetersizliğini açıkça ortaya koymaktadır.

İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü ve HUDER iş birliği ile hazırlanan "Sivil Anayasa Yolculuğu" tecrübesi, halkın sesine kulak vermek ve bu sesi siyaset çevrelerine ulaştırmak bakımından değerlidir. Yeni, özgürlükçü, kapsayıcı ve sivil bir anayasa yolculuğumuzda önümüzü aydınlatan bir çalışmadır.

Emek verenlere teşekkür ediyorum.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Prof. Dr. Numan KURTULMUŞ

ÖN SÖZ

1876'daki Kanun-i Esasi'den bugüne uzanan anayasa tarihimiz, genellikle askerî müdahalelerle beraber ilerleyen olağanüstü gelişmelerin etkisiyle anılmaktadır.

İlk anayasamız olan Kanun-i Esasi, askerî müdahale ile başlayan bir sürecin devamında 23 Aralık 1876'da ilan edilmiş, 1921 Anayasası olarak anılan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ise, I. Dünya Savaşı sonrasında devam etmekte olan işgal ve Millî Mücadele kararı ve savaş hâli ile siyasi buhranlar döneminde ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyetin kurulmasının ardından kabul edilen 1924 Anayasası, Kurtuluş Savaşı'nın bitmesinin ardından olağan dönemde yapılan seçimle teşkil edilmiş bir meclis tarafından kabul edilmiş olsa da tek parti idaresine yönelen eleştirilerin muhatabıdır.

27 Mayıs darbesi sonrasında hazırlanan 1961 Anayasası ise, Başbakan Adnan Menderes, bakanlar Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın hukuksuz yargılamalar sonucu idam edilmelerinin siyasi ve toplumsal hafızamızda açtığı derin yaraların gölgesinde hem demokratik meşruiyeti tartışmalı bir meclis tarafından hazırlanmış hem de askerî yönetim devam ederken referanduma sunularak kabul edilmiştir.

12 Eylül 1980 askerî darbesinin izlerini taşıyan ve temeli acı hikâyelerle dolu olan 1982 Anayasası da aynı darbe geleneğinin devamı olarak hazırlanmıştır. Bu nedenle, yürürlüğe girmesinden hemen 5 yıl sonra değişiklik arayışlarına muhatap olmuş ve anayasa değişikliği o günden bu yana neredeyse her iktidarın en önemli gündem maddelerinden birisi hâline gelmiştir. Yürürlükteki anayasamızın bugüne kadar geçirdiği toplam 184 değişiklik işte bu arayışın ve darbe anayasasından duyulan rahatsızlığın yansımasıdır.

28 Şubat postmodern darbesinin, 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin ve bu süreçte verilmiş olan sivil mücadelenin de etkisiyle gittikçe yoğunlaşmakta olan “yeni ve sivil anayasa” yapılması arzusu, artık toplumun her kesiminden karşılık bulmaktadır.

Halkımızın yeni anayasa yapılmasına yönelik bu arzusu ve Sayın Cumhurbaşkanımızın “*Tüm siyasi partilere, tüm sivil topluma, akademi mensuplarına sesleniyorum: En ideal anayasa metnini bulmak için konuşalım, tartışalım, müzakere edelim.*” çağrısı ile Türkiye, 38 yıldan bu yana gündemde olan yeni ve sivil bir anayasa yapılması hedefine ilk kez bu kadar yakındır.

Biz de Hukuki Araştırmalar Derneği (HUDER) olarak yükselmekte olan sese ve Sayın Cumhurbaşkanımızın çağrısına kulak verip, halkımızın “sivil anayasa” yolundaki görüş ve önerilerini yazılı hâle getirerek tarihe not düşmek amacıyla Türkiye'nin Sivil Anayasa Yolculuğu Projesi'ni hayata geçirmiş bulunmaktayız.

1988 yılında kurulan derneğimiz, Türkiye'nin en köklü ve en yüksek üyeye sahip sivil hukuk kuruluşu olup 24 şube, 51 temsilcilik ile 81 ilimizde ve 5 ülkede teşkilatları ve gönüllüleri ile faaliyetlerine devam etmektedir. Amacımız; kuruluşundan itibaren milletimizin millî değerlerinden hasıl olmuş ilke ve değerleri asla ödün vermeden savunmak, üyelerinin

sosyal ve mesleki alanda yardımlaşma ve dayanışmalarını sağlamak, mesleki bilgi, gelenek ve kültürlerini artırmak, sağlıklı ve istikrarlı bir hukuk düzenini temin etmektir.

Bu amaçla gerçekleştirdiğimiz Türkiye'nin Sivil Anayasa Yolculuğu Projesi; kamuoyunda yeni anayasa çalışmaları konusundaki farkındalığı artırmak ve anayasa taslağı oluşturma sürecine toplumun katılımını teşvik ederek yeni anayasa çalışmaları için geniş katılımlı bir platform oluşturmayı, vatandaşlarımızı ve hukukçuları bir araya getirerek anayasa ile ilgili konuları tartışacakları konferanslar, toplantılar ve atölye çalışmaları düzenleyip farklı uzmanlık alanlarından görüşleri bir araya getirerek fikir alışverişinde bulunmalarını sağlamayı, nihayetinde de demokratik ve kapsayıcı bir anayasa metni oluşturulmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Bu amaç doğrultusunda proje kapsamında Bursa, Samsun, İzmir, Eskişehir, Ankara, Bitlis ve Gaziantep'te ülke düzeyinde ses getiren toplantılar gerçekleştirilmiş, alanında uzman birçok konuk ağırlanmış, yerel ve ulusal basında "sivil anayasa" konusu gündeme getirilmiştir.

Projenin en önemli çıktılarından birisi de çalışmalarımıza katılanların bu konudaki talep ve görüşlerinin, sonuç raporunda yer almak üzere yazılı olarak kayda geçirilmiş olmasıdır.

Elinizde tuttuğunuz bu çalışma, proje sürecinde yapılan konferanslar, toplantılar ve atölye çalışmalarını içerdiği gibi proje sürecindeki katılımcılarımızın talep ve görüşlerini de içermektedir.

Bu çerçevede;

HUDER adına bu projeyi hayata geçiren tüm meslektaşlarımıza teşekkür ederiz;

"Türkiye'nin Sivil Anayasa Yolculuğu" projemizin 7 bölgedeki toplantılarını teşrif eden tüm katılımcılara teşekkür ederiz;

Anayasa buluşmalarımızın çok kıymetli ev sahiplerine teşekkür ederiz;

Projemize verdikleri destek için İçişleri Bakanlığı Sivil Toplum İlişkileri Genel Müdürlüğümüze teşekkür ederiz;

Çok değerli tecrübe ve görüşlerini bizlerle paylaşan saygıdeğer konuşmacılarımıza teşekkür ederiz;

Ve tabii ki projemizin her aşamasında desteğini esirgemeyen TBMM Başkanımız Sayın Numan KURTULMUŞ'a teşekkürlerimizi sunarız.

HUDER olarak başlattığımız bu projenin Türkiye'nin sivil anayasa yolculuğuna katkı sağlamasını ve çalışmaların, hak ettiği makul, itidalli ve adil bir ortamda güzel meyvelerini vermesini temenni ederiz.

Hukuki Araştırmalar Derneği
Yönetim Kurulu

TÜRKİYE’NİN SİVİL ANAYASA YOLCULUğU PROJESİ

(TSAYP) NEDİR?

Türkiye’nin Sivil Anayasa Yolculuğu (TSAY) Projesi, ölkemizin kendi anayasasını toplumsal katılım ve geniş çaplı bir uzlaşıyla oluşturması gerektiği inancıyla Hukuki Araştırmalar Derneği (HUDER) tarafından başlatılmıştır.

Bu proje, anayasanın yalnızca bir hukuk metni değil, toplumun birlikte yaşama iradesini ve ortak gelecek tahayyölünü yansıtan bir zemin olması gerektiği anlayışıyla yürütölmüştür.

Proje kapsamında, anayasa süreçlerinin geçmişteki uygulamalardan farklı olarak şeffaf, kapsayıcı ve katılımcı bir yapıya taşınması hedeflenmiştir.

Sivil anayasa yapımında toplumun tüm kesimlerinin sesinin duyulması; hukukçular, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların anayasa sürecine katkı sağlayabilmesi için çalışmalar yapılmıştır.

Bu kapsamda, yedi bölgede yüz yüze buluşmalar, atölye çalışmaları, çevrim içi etkinlikler ve diğer faaliyetlerle toplumun her kesiminin sürece dâhil edilmesi sağlanmıştır.

Proje sonunda, elde edilen tüm çıktıları yazılı hâle getirilerek ilgili kurumlara sunulmak üzere hazırlanmıştır.

T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından desteklenen bu proje, halkın anayasa sürecine dair görüşlerini toplamak ve bu süreci toplumsal taleplerle şekillendirmek amacıyla hayata geçirilmiştir.

TÜRKİYE’NİN SİVİL ANAYASA YOLCULUĞU PROJESİ

NASIL BAŞLADI ?

“Türkiye’nin Sivil Anayasa Yolculuğu” Projesi, 14.12.2024 tarihinde Ulucanlar Cezaevinde yapmış olduğumuz lansman kahvaltısı ve basın açıklamasıyla başlamıştır.

Lansman toplantısını, değerli dernek yönetimimiz, hukukçularımız, gençlerimiz ve basın mensubu arkadaşlarımızın katılımlarıyla gerçekleştirdik.

Bu proje ile anayasanın yalnızca bir hukuk metni değil; toplumun ortak iradesini, hak ve özgürlükler ile birlikte yaşama kültürünü yansıtan bir zemin olduğuna dikkat çekmek istediğimizi belirttik. Türkiye’nin farklı bölgelerinde düzenlenecek Yedi Bölge Anayasa Buluşmaları’nın, vatandaşlarımızın bu sürece doğrudan katkı sağlamasına imkân tanıyacağını düşünerek Samsun’dan Gaziantep’e, Bursadan Bitlis’e kadar uzanan bu buluşmaların, kapsayıcı ve katılımcı bir anayasa yapım sürecinin temelini oluşturacağını vurguladık.

Adaletin, eşitliğin ve demokratik değerlerin güçlenmesi adına önemli bir adım olan bu projede, sivil anayasa konusunda farkındalık oluşturmayı hedeflediğimizi ifade ettik.

Bu anlamlı yolculukta; mesaisiyle, alın ve akıl teriyle bizlere destek veren, projemizi kamuoyuyla buluşturan basın mensuplarına teşekkür ederiz.

SAMSUN

BURSA

ANTALYA

ESKİŞEHİR

BİTLİS

GAZİANTEP

İZMİR

TÜRKİYE’NİN

SİVİL ANAYASA YOLCULUĞU

PROJESİ LANSMAN PROGRAMI

Av. Hasan OYMAK

HUDEF Genel Başkanı

Hukuki Araştırmalar Derneği olarak hazırladığımız ve İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından desteklenen ‘‘Türkiye’nin Sivil Anayasa Yolculuğu’’ projesi kapsamında Türkiye’nin yedi bölgesinde vatandaşlarımızla ‘‘Anayasa Buluşmaları’’ yapmak bizim için büyük mutluluk ve onur vesilesi...

Saygıdeğer Misafirler;

1982 Anayasası’nın temelleri acı hikâyelerle dolu... 12 Eylül askerî darbesi sonrasında, sıkıyönetim askerî mahkemelerinde adil olmaktan uzak yargılama süreçleri, aylarca süren gözaltı ve işkence seansları, bir sağdan bir soldan diyerek idam edilen onlarca kişi, işkenceyle öldürülenler, idamından sonra suçla ilgisi olmadığı ortaya çıkan mazlumlar, maalesef bu acı hikyelerin kahramanları olarak tarihteki yerlerini almış durumda.

Bu yüzdendir ki bugün 43 yaşında olan 1982 Anayasası, daha beş yaşında iken, 1987 yılında, değiştirilmeye yönelik çalışmaların muhatabı olmuştur. O günden bu yana da tartışılmaya devam etmektedir.

38 yıldıan bu yana darbe anayasasından kurtulmak ve sivil bir anayasaya sahip olmak amacıyla pek çok taslak hazırlanmış, çalıştaylar düzenlenmiş, farklı hükümetler tarafından irade ortaya konulmuşsa da mutabakat sağlanamamış ve sadece bazı maddelerde değişiklik yapmakla yetinilmiştir. 1993, 1995, 2001, 2010, 2013, 2017 değişiklik çalışmaları, hep aynı amaca matuftur.

Anayasamız, 1987 yılından bu yana, 23 seferde tam 184 kez değişmiş, âdeta yamalı bo-hya dönmüş, ancak tüm bu değişiklikler, yeni bir anayasa yapılma ihtiyaını ortadan

Zamanın ruhuna uygun, topluma dinamizm katan, demokratik, özgürlükçü, Türkiye Yüzyılı'na yakışır, toplum sözleşmesi niteliğinde, millî ve egemen bir anayasa yapmak elzemdir.

Türk demokrasisi yeni ve sivil bir anayasa hazırlayarak darbe geleneği ile hesaplaşmasını tamamlamalıdır. Yeni anayasa, en zayıf insanın en kuvvetliden hakkını kolayca aldığı bir hukuk nizamını tesis etmelidir.

kaldıramamıştır. Bugüne kadar yapılan değişiklikler sonucunda, dil ve kavram uyumu zayıflamış, kurumsal bütünlüğü kaybolmuştur. Bugün anayasamız, yürürlükteki yasalarla uyumsuz ve çelişkili ifadeler barındırmaktadır. Mesela hâlâ müsteşarlık makamında, ilkokuldan bahsetmektedir.

Yani, teknik olarak üzerimizde bir elbise var ama paçalarında, belinde, düğmelerinde, yamalarında o kadar büyük uyumsuzluk var ki, ne kendimizi şık hissedebiliyoruz ne de az önce arz ettiğim acı hikâyeler nedeniyle huzur bulabiliyoruz.

Bu nedenle, artık;

Zamanın ruhuna uygun, topluma dinamizm katan, demokratik, özgürlükçü, Türkiye Yüzyılı'na yakışır, toplum sözleşmesi niteliğinde, millî ve egemen bir anayasa yapmak elzemdir.

Türk demokrasisi yeni ve sivil bir anayasa hazırlayarak darbe geleneği ile hesaplaşmasını tamamlamalıdır. Yeni anayasa, en zayıf insanın en kuvvetliden hakkını kolayca aldığı bir hukuk nizamını tesis etmelidir.

Yeni anayasa bu topraklar üzerindeki ezeli ve ebedi kardeşliğimizi temsil eden bir toplum sözleşmesi olmalıdır. Hasılı, yeni anayasa, milletle devleti buluşturmalı ve kaynaştırmalıdır.

Sayın Cumhurbaşkanımız bu amaca yönelik olarak:

“Tüm siyasi partilere, tüm sivil topluma, akademi mensuplarına sesleniyorum: En ideal anayasa metnini bulmak için konuşalım, tartışalım, müzakere edelim.” çağrısı yapmıştır.

İşte “Türkiye'nin Sivil Anayasa Yolculuğu” projemizin çıkış noktası Cumhurbaşkanımızın bu çağrısıdır. Zira Hukuki Araştırmalar Derneğimiz, 20 şubesi, 73 temsilciliği olan, Türkiye'nin 81 ili ve dünyanın 5 ülkesinde örgütlü teşkilat yapısı ile, toplumumuzun görüşlerini, hassasiyetlerini, taleplerini ölçme ve sürece katkıda bulunma imkânına sahiptir. Biz HUDER olarak, Sayın Cumhurbaşkanımızın çağrısı ve milletimizin bu konudaki beklentisine cevaben bu yolculuğa çıktık. Yolculuğumuzun verimli ve hayırlı olacağına inancımız tamdır. Yolculuğun bizatihi kendisinin varılacak sonucu kıymetli kılan en önemli unsur olduğuna inanıyoruz. Ve biliyoruz ki; **dinlemek anlamanın, anlamak çözümün anahtarıdır.**

İşte bu nedenle Anayasa Buluşmaları'mızı sizi dinlemek üzere yaptık. Her türlü ön yargıdan uzak, diyaloga açık bir şekilde, saygıyla, hiçbir rütbe, meslek, yaş ayrımı gözetmeksizin

Türkiye'mizin dört bir yanındaki çok kıymetli vatandaşlarımızla tanıştık, konuştuk, dinledik, anladık. Boş bir sayfayla buluştuk halkımızla ve onların kıymetli fikir, görüş ve önerilerini yazdık satırlara...

Bir ülkenin, bir milletin mütemadiyen büyümesi ve kalkınması için eşit güçte olması gereken üç sacayağı vardır. 1. Devlet, 2. Hukuk, 3. Halk; bu üçünün eşit güçte olması gerekir ki birbirlerini dengelesinler.

O nedenle halkın, sivil toplum kuruluşlarının, akademinin, yargının hep sürecin içerisinde olması ve etkin rol alması çok önemlidir. Zaten Sayın Cumhurbaşkanımızın çağrısı da bu amaca matuftur.

Bizler, bu aziz ülkenin mensupları olarak ya problemler konusunda hayıflanıp söylenecektik ya da çözüme dair görüşlerimizi söyleyerek zamanın ruhunu yakalayacak, ortak geleceğimizi inşa edecek bir anayasa çalışmasına katkıda bulunacaktık. HUDER olarak biz, ikincisini tercih ederek başlattık bu çalışmayı...

Yaptığımız toplantılarda pek çok hususa dikkat çekildi:

Adalet denildi, eşitlik denildi, adil gelir dağılımına dikkat çekildi, Makul süreden bahsedildi.

Güven, huzur, sağlık, kaliteli eğitim hakkının önceliğine, aile kurumunun güçlendirilmesi gerektiğine dikkat çekildi; mesela iklim ve çevreye dair, yapay zekâya dair düzenlemeler barındıran yenilikçi bir anayasa olsun diyenler oldu. Ekonomi dünyası, eğitim dünyası, mühendisler, öğrenciler, ilahiyatçılar, akademisyenler, tıp dünyası, sanayiciler için de olsun dedi bazı vatandaşlarımız. Düşünce özgürlüğü olsun ama sosyal medyaya da bir çekidüzen verilsin denildi. Balkan Türkleri "Biz bu anayasada nasıl yer alacağız?" diye sordular. Egemen bir devlet olmanın önemine dikkat çekildi. Geri çağırma hakkından bahsedenler oldu. Aşamalı yöntem (önce uzlaşılması mümkün görünen konularda çalışılıp mutabakat sağlanması, tartışmalı meselelerin sonraya bırakılması) önerileri arasında yer aldı.

Denizli'de karşılaştığım amcalar "Olum ne ederseniz edin, bizi gavra ettirmeyin; okulları güzel dutun, okulları güzel olursa her şey güzel olur." önerilerini ve "Arkıdeş bizim davalar niden bitmiyor." eleştirilerini iletiler. Bu katkılar çok kıymetli çünkü Türk anayasacılık tarihinde halkın hazırlık, müzakere ve kabul süreçlerine katılımı maalesef çok sınırlı kalmıştır.

O nedenle proje buluşmaları sürecinde ortaya konan her katkı, müzakereci demokrasi sürecine atılan bir imza demek, hep birlikte ortak geleceğimize odaklanmak demek. O nedenle halkımızın sürece katılımı çok kıymetlidir. Ben, “Türkiye’nin Sivil Anayasa Yolculuğu” projemizin 7 bölgedeki toplantılarını teşrif eden tüm katılımcılara teşekkür ediyorum.

Projemize verdikleri destek için İçişleri Bakanlığı Sivil Toplum İlişkileri Genel Müdürlüğümüze teşekkür ediyorum.

Çok değerli tecrübe ve görüşlerini gerek moderatör gerek panelist gerek onur konuğu olarak bizlerle paylaşan saygıdeğer konuşmacılarımıza teşekkür ediyorum. Mensubu olmaktan, bugün de başkanlığını yürütmekten onur duyduğum HUDER ailesine mensup tüm meslektaşlarıma, proje sürecini birlikte yürüttüğümüz çok kıymetli yol arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Tüm toplantıların çok kıymetli ev sahiplerine teşekkür ediyorum. HUDER olarak başlattığımız bu projenin, Türkiye’nin sivil anayasa yolculuğuna katkı sağlamasını ve çalışmaların, hak ettiği itidalli ve adil bir ortamda güzel meyvelerini vermesini temenni ediyorum.

Ve son söz olarak şunu söylemek istiyorum:

KONUŞALIM ARKADAŞLAR, KONUŞURSAK ANLAŞIRIZ...

Hepinizi saygıyla selamlıyorum...

Basın mensuplarının projemiz hakkındaki sorularını cevapladık.

Lansman programına katılan akademisyenler, basın mensupları ve dernek üyelerimiz

Av. Merve ERDEN

Proje Koordinatörü

Tarihsel süreçte anayasalar, vatandaşlara temel haklar ve güvenceler sağlanması fikri ile oluşturulmuştur. Ancak ne yazık ki ülkemizde anayasa yapma süreçleri şimdiye kadar bu fikre hizmet etmemiş ve halktan bağımsız olarak yürütülmüştür. 1982 Anayasası da dâhil olmak üzere Türkiye’de tüm anayasalar halktan bağımsız olarak oluşturulmuş, bu konuda ileri sürülen tüm eleştiriler, Amerikan Anayasası’nın bilindik başlangıç cümlesinin aksine, anayasaların “biz”, “sıradan” insanlara ait olmadığı algısıyla savuşturulmuştur.

Cumhurbaşkanımızın yaptığı “sivil anayasa” vurgusunun, tarihsel süreç göz önüne alındığında ne kadar kıymetli ve devrim niteliğinde olduğu açıktır. Türkiye, tarihinde ilk defa “sivil” anayasa yapım sürecinden bahsedebilmektedir.

Bizler Hukuki Araştırmalar Derneği olarak, tüzüğümüz gereği Türkiye Cumhuriyeti hukuk sisteminin millî ve çoğulcu demokrasiye bağlı hukuk devleti ruhuna uygun bir anlayışla araştırılmasının, geliştirilmesinin ve uygulanmasının temini için çalışmaktayız. Ülkemizin bekası için zaruri olan sivil anayasanın oluşumunda halkımızın sürece katkısının sağlanması için elimizi taşın altına koyduk ve projeyi hazırladık. Projeyi hazırlarken ve yürütürken herhangi bir maddi menfaat beklemezsizin ekip olarak özverili bir şekilde çalıştık. Amacımız hukuk alanında çalışan bir sivil toplum kuruluşu olarak sivil anayasa sürecine katkı sağlamaktır. Bu sebeple Türkiye’nin yedi bölgesine giderek “sıradan” insanları dinledik, taleplerini ve isteklerini kaydettik. Proje sürecinde vatandaşlarımızın anayasa gibi önemli bir konuda dinlenilmenin verdiği mutluluğuna şahit olduk.

Şahsım adına, sürece katılan ve destek veren tüm katılımcılara, sürecin işleyişini kolaylaştıran ve bizlere her türlü desteği veren Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğüne, özverili çalışmaları için Hukuki Araştırmalar Derneği proje ekibine çok teşekkür ederim.

Bu projenin koordinatörlüğünü yürütmekten onur duydum. Yeni sivil anayasanın yapım sürecini hızlandırmak için yapmış olduğumuz bu çalışmanın milletimizin menfaatine olmasını ümit eder, saygılar sunarım.

Av. Necdet YILMAZ

HUDER Bursa şube Başkanı

“Marjinal grupların çıkış ve açıklamalarıyla, ilk dört maddenin değiştirileceği yönünde yapılan spekülasyonlarla tarihî sivil anayasa yapma şansını yitirmemeliyiz. 1982 Anayasası’nın ruhunda kötölük var. Yerel seçimlerde görüyorsunuz; milletimiz istemediği, icraatlarını beğenmediği başkan değiştirebiliyor. Sandık var. Yani, bu millet isterse, tüm siyasi partiler bir araya gelirse, özlenen, özgürlükçü, daha demokratik, sivil anayasa yapılabilir. Ben bunun olacağına inanıyorum.”

BURSA

YENİ ANAYASA BULUŞMASI

PROGRAMI / 17. 01. 2025

“

Unutmayalım ki bir ülkenin anayasası, o toplumun aynasıdır. Bu aynaya nasıl bir görüntü yansıtmak istiyorsak, onu hep birlikte şekillendirmek zorundayız.

”

Av. Zekeriya BİRKAN

25 ve 26. Dönem Milletvekili, Moderatör

“Unutmayalım ki bir ülkenin anayasası, o toplumun aynasıdır. Bu aynaya nasıl bir görüntü yansıtmak istiyorsak, onu hep birlikte şekillendirmek zorundayız.”

Saygıdeğer misafirler, değerli hukuk camiası mensupları, kıymetli meslektaşlarım,

Bugün burada hukuk dünyamızın çok değerli temsilcileriyle bir arada olmaktan büyük bir memnuniyet duyuyorum.

Hepiniz hoş geldiniz, sefalar getirdiniz.

Bugün burada tartışmakta olduğumuz konu, yalnızca bir hukuk metni meselesi değildir. Bugün biz, bu ülkenin yarınlarına nasıl bir anayasal düzen bırakacağımızı, nasıl bir devlet-yurttaş ilişkisi kuracağımızı konuşuyoruz. Kısacası, yeni anayasa tartışması bir metin değişikliğinden öte, Türkiye'nin yönünü yeniden tayin etme arayışıdır.

Türkiye, 1982 Anayasası'yla 40 yılı aşkın bir süredir yönetiliyor. Elbette bu süre zarfında anayasa üzerinde pek çok değişiklik yapıldı. Ancak biz hâlâ o ilk metnin temel ruhunu taşıyoruz: bir darbe sonrası hazırlanmış, güvenlik odaklı, bireyi değil devleti önceleyen, katılımdan ziyade kontrolü esas alan bir anayasa... Ve biz artık biliyoruz ki bu yaklaşım, günümüzün toplumsal gerçekleriyle bağdaşmıyor.

Türkiye büyük bir değişim yaşadı. Siyasi sistem değişti, toplumsal yapımız dönüşüm geçirdi, özgürlük alanlarına dair beklentiler arttı. Bu dönüşümün arkasından gelen bir anayasa ihtiyacı doğal bir sonuçtur. Çünkü anayasa bir devletin el kitabı değil; bir milletin kendi kendine yazdığı toplumsal sözleşmedir.

Cumhurbaşkanımız tarafından başlatılan yeni anayasa sürecini bu bakımdan önemsiyorum. Çünkü burada esas amaç, eski metni revize etmek değil, tamamen sivil bir anayasa yazmak. İlk defa bir anayasanın, olağanüstü koşulların değil, olağan bir demokrasinin ürünü olması hedefleniyor. Bu, tarihî bir fırsattır.

Tabii ki bu sürecin sadece teknik değil, aynı zamanda toplumsal meşruiyete de ihtiyaç duyduğu açıktır. Yeni anayasa halkın beklentilerini, farklı toplumsal kesimlerin taleplerini dikkate almalıdır. Bu sadece hukukçular masasında hazırlanacak bir belge değil, toplumun tamamının sesinin duyulması gereken bir metin olmalıdır. Bu noktada özellikle muhalefet partilerinin, akademinin ve sivil toplumun sürece katılması büyük önem taşıyor. Anayasa, iktidarın ya da muhalefetin anayasası olamaz; bu milletin tamamına ait olmalıdır. Bu nedenle süreci sabote etmek yerine, eksiklerini söylemek; dışarıda kalmak yerine içinde olmak çok daha kıymetlidir. Çünkü içinde olmadığınız bir süreci dönüştüremezsiniz.

Yeni anayasa tartışmasında karşı karşıya olduğumuz asıl soru şudur: Gelecek kuşaklara 1982'nin vesayet anlayışını mı miras bırakacağız, yoksa onlara özgürlükçü, katılımcı ve çağdaş bir anayasa mı emanet edeceğiz? Ben bu sürecin teknik sorunlardan çok, bir siyasi irade ve toplumsal uzlaşma meselesi olduğunu düşünüyorum. Eğer samimi bir katılım sağlanır, ortak ilkeler üzerinde bir uzlaş zeminini kurulabilirse, Türkiye ilk kez gerçekten sivil bir anayasaya kavuşabilir.

Unutmayalım ki bir ülkenin anayasası, o toplumun aynasıdır. Bu aynaya nasıl bir görüntü yansıtmak istiyorsak, onu hep birlikte şekillendirmek zorundayız.

“

Toplumun
her kesimi
yeni anayasa
istiyor.

”

Sn. Şeref MALKOÇ

Önceki Dönem Kamu Başdenetçisi

Hukuki Araştırmalar Derneğini bu programı düzenlediği için tebrik ediyorum.

Sizlerin katılımından ve yüksek alakanızdan dolayı teşekkür ediyorum.

Hepinizi saygı ve muhabbetle selamlıyorum.

Biz millet olarak yaklaşık 150 yıldır anayasa tartışıyoruz. Anayasalardan olağanüstü marifetler, işler bekliyoruz.

1876 yılında 1. Meşrutiyet ile anayasa ilan ettik ve çok şeyler bekledik. Mesela Avrupa devletlerinin baskılarının azalmasını, Osmanlı Devleti'nin yenilenmesini ve yaşatılmasını bekledik ancak olmadı. Tam aksine, 1877-78 (93) Harbi ile tarihimizin en ağır yenilgisi geldi, ardından 33 yıl sonra çökmekte olan imparatorluğu kurtarmak için 1908'de 2. Meşrutiyet ilanı ile Sultan II. Abdülhamid tahttan indirildi. Balkan Savaşı ile (500 yıllık vatan) Balkanlar elimizden gitti.

1921-1924 Anayasaları yapıldı. 1960 yılında Türk Silahlı Kuvvetlerinin içindeki kanun dışı çete darbe yapıp meşru hükûmeti yıktı. Başbakan Adnan Menderes ve iki arkadaşını şehit etti.

1961 darbe anayasası yapıldı. 1961 Anayasası'nın hedefi seçim kazanmasa da CHP'nin bürokrasiyi elinde tutarak iktidar olması idi.

1980 yılında başka bir darbe ile 1961 Anayasası kaldırıldı. Kenan Evren 1982 darbe anayasası yaptı.

1982 Anayasası yapıldığı günden beri hep tartışılmıştır. 42 yıldır bu tartışma hep sürmektedir. Toplumda yeni anayasa talepleri 42 yıldır yapılmaktadır.

İnşallah, toplumun taleplerini karşılayacak, sorunlarını çözecek, eşrefimahlûkat (yaratılmışların en şerefli) olan insanı merkeze koyan, insan haklarını esas alan, hak ve hürriyeti koruyan, hukuku üstün tutan, hak ve adalete dayalı, katılımcı demokratik bir anayasa yaparız.

Bu anlamda toplumun her kesimi yeni anayasa istiyor.

Peki, bu kadar talep var, niçin olmuyor?

Yeni anayasaya; muhalefet hayır, iktidar evet diyor. Oysa tüm dünyada muhalefet yeni anayasa ister, bizde tam tersi. Herkes yeni anayasa istiyor, yapalım deyince mazeret üretiliyor.

1982 anayasası bugüne kadar 20'den fazla değişikliğe uğradı.

Kanaatimce en önemli değişiklik; 2007 yılında Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi için yapılan değişikliktir. Bunun ardından doğal olarak 2017 yılındaki değişiklik geldi. Yani 2017 yılında yapılan değişiklik ile "Parlamente Hükûmet Sisteminden Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi" ne geçildi. Anayasa tarihimiz açısından devrim niteliğindedir. Çünkü önceki anayasalarda;

TBMM, Cumhurbaşkanını seçiyor. Ancak belli bir grup toplumu ve TBMM'yi baskı altına alıyor, tehdit ediyor. İstediklerini seçiremeyince huzursuzluk çıkarıyorlar, darbe yapıyorlar. 2007 Cumhurbaşkanlığı seçiminde, AK PARTİ iktidarında, kendi istekleri gibi Cumhurbaşkanı seçtirmek için Cumhuriyet mitingleri yapıldı. Genelkurmay Başkanı muhtıra yayınladı, Anayasa Mahkemesi hukukun dışına çıkarak anayasayı çiğneyerek 367 kararını verdi. Bu sebeple referandumla anayasa değiştirilerek Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi esası getirildi. Ardından 2017 yılındaki değişiklikle gelen Cumhurbaşkanlığı sistemi, milletimizin tarihine, kültürüne, sosyolojisine uygun bir

sistemdir. Cumhurbaşkanlığı sisteminin elbette aksayan yönleri, düzeltilmesi gereken tarafları var. Bunlar kanunla veya Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yapılabilir.

İdeal olan yeni bir anayasa yapmaktır!

2007 ve 2017 yıllarındaki değişiklikler ile “Cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmesi” isabetli bir tercih olmuştur.

Hükûmet krizlerinin önüne geçilmiş, siyasi istikrar sağlanmıştır. Güvenoyu-gensoru-parti değiştirme ile hükûmet değişikliği önlenmiştir. Devlet krizleri önlenmiştir. Anayasa fır-latma- Başbakan-Cumhurbaşkanı kavgası, MGK-Genelkurmay üzerine kurulan cuntalar sona ermiştir. Türkiye, “vesayet propagandasından” kurtulmuştur. 2017 yılında “Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi”ne geçildi. İki seçimde (2018-2023) halk bu sisteme onay verdi. Yani halkımız 2017, 2018 ve 2023'teki oylamalarda Cumhurbaşkanlığı sistemini tekraren onaylamıştır.

Cumhurbaşkanlığı, Türkiye'nin 21. yy hedeflerine uygun bir modeldir. Bu sistemle demokratik katılım artmıştır. TBMM'ye giren siyasi partiler çoğalmıştır. TBMM'de 6-7 siyasi parti grubu ve 16 parti oldu. Siyasi Partiler Kanunu, seçim sistemi, TBMM İçtüzüğü; CB sistemine uygun olarak yenilenmelidir. Devletin işleyişinde denetime önem verilmelidir.

Cumhurbaşkanlığı sistemi ile “kamu hizmetleri kalitesi”artmıştır.

KOVID-19 başarısı bu sayede olmuştur. Dünya KOVID'ten kırılırken Türkiye bu süreci Cumhurbaşkanlığı sistemi sayesinde en az zararla geçirmiştir.

Depremde büyük yıkım bu sayede toparlandı. Dünyanın en yıkıcı depremlerinden biri 6 Şubat 2023'te yaşandı. 50.000'den fazla insan öldü. 11 şehir yerle bir oldu. Dünyanın hiçbir yerinde görülmeyecek hızda şehirler yeniden kuruldu.

Eğitimden ulaşımaya yatırımlar hızlandı.

Savunma sanayisindeki başarıda sistemin çok büyük payı var. Türkiye (tank+iha+uçak gemisi+denizaltı)'sını yapan dünyadaki birkaç ülkeden biri oldu.

Türkiye; Karabağ, Libya, Somali ve Suriye sorunlarını çözmede dünyaya liderlik yaptı. Küresel vizyonunu ortaya koydu. ABD ve AB'ye hayır diyebiliyor. NATO üyesiyiz. Çin ve Rusya ile ilişkideyiz. Güçlü ve lider ülke olma yolunda ilerliyoruz.

Ukrayna-Rusya, Somali-Etiyopya krizleri eskiden Londra-Paris'te görüşülürdü, şimdi Ankarada, İstanbul'da konuşuluyor, çözüm aranıyor.

Dünyanın başına bela olan FETÖ'yü söküp attı. PKK feshedilerek silah bıraktı. Silahları teslim edecektir. PKK'nın dağıtılması Türkiye'nin demokratikleşme süreci olmuştur. 45 yıldan beri süren, binlerce insanımızın canlarına mal olan PKK belasından Türkiye başarı ile kurtulmuştur. Terörsüz Türkiye hedefi gerçekleşecektir.

Bunlarda Başkanlık sisteminin etkisi büyüktür.

Kısacası, 1876 yılında başlayan anayasa serüvenimiz yeni anayasa talebi ile devam etmektedir.

Saygılarımla.

BASINDA BURSA PROGRAMI

Av. Kemal KAHVECİ

HUDER Samsun Şube Başkanı

“Sade, toplumun taleplerini karşılayan, özellikle tüm toplumun dönüşlerini içeren toplumsal uzlaşya çok önem veriyoruz. Burada sizin enerjiniz, düşünceniz çok önemli. Yeni anayasanın tüm toplumun ortak bir değeri olarak ortaya çıkmasını hedefliyoruz. İnaniyorum ki TBMM ve bu millet hep beraber, ortak uzlaşyla sivil anayasayı yapacaktır.”

SAMSUN

YENİ ANAYASA BULUŞMASI

PROGRAMI / 29. 01. 2025

Türkiye’nin Sivil Anayasa Yolculuğu” projesi, anayasa kavramını yalnızca hukukun değil, toplumun ortak bir meselesi olarak ele alma amacıyla tasarlanmıştır.

Av. Hatice HASDEMİR

Projeden Sorumlu HUDER Genel Başkan Yardımcısı

Türkiye’nin anayasa geçmişi, demokratik meşruiyet açısından derin bir tartışma zeminine sahiptir. 1961 ve 1982 Anayasaları, olağan demokratik süreçlerin dışında, askerî müdahaleler sonrasında hazırlanmış; katılımcı bir iradede çok, dönemin siyasi ve ideolojik baskılarını yansıtmıştır. Özellikle 1982 Anayasası, darbe sonrası ortamda ve toplumdan izole biçimde oluşturulmuş, bireyin devlete karşı haklarını değil, devletin birey üzerindeki kontrolünü öncelleştirir. Bu metinlerin temel hak ve özgürlükler karşısındaki sınırlayıcı yaklaşımı, Türkiye’de uzun yıllar boyunca birey-devlet ilişkisini vesayetçi bir çerçevede tanımlamıştır. Bu anlayış, yıllar boyunca düşünce ve ifade özgürlüğünü sınırlamış; sendikalaşma, örgütlenme ve siyasal katılım alanlarında derin yaralar bırakmıştır. Üniversitelerde öğrenciler fişlenmiş, sivil toplum baskılanmış; toplumsal hafızada iz bırakan pek çok hak ihlali, bu anayasal düzenin bir sonucu olarak yaşanmıştır.

“Türkiye’nin Sivil Anayasa Yolculuğu” projesi, bu tarihsel arka planı dikkate alarak, anayasa kavramını yalnızca hukukun değil, toplumun ortak bir meselesi olarak ele alma amacıyla tasarlanmıştır. Hukuki Araştırmalar Derneği olarak, İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü’nün desteğiyle yürüttüğümüz bu çalışma, farklı toplumsal aktörlerin anayasa konusundaki düşüncelerini ve katkılarını görünür kılmayı hedeflemiştir.

İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün katkılarıyla yürüttüğümüz projemiz kapsamında, Türkiye'nin farklı toplumsal dokularını yansıtan yedi ilde “Bursa, Samsun, Eskişehir, Antalya, İzmir, Bitlis ve Gaziantep'te” toplantılar gerçekleştireceğiz. Her ilde geniş bir katılımı hukukçularla gençler, sivil toplum temsilcileri, iş dünyası, akademi camiası ve yerel halkın bir araya gelmesini ve “Nasıl bir anayasa?” sorusuna kendi sesleriyle yanıtlar vermelerini planlıyoruz.

Bu buluşmalar, anayasanın yalnızca uzmanlar arasında tartışılması gereken bir metin değil, halkın doğrudan katkısıyla biçimlenmesi gereken toplumsal bir sözleşme olduğu fikrini güçlendirecektir. Katılımcıların çoğulculuğu ve katkıları, Türkiye'de sivil anayasa fikrinin toplumsal karşılığına dair önemli bir gösterge niteliğinde olacaktır.

Proje süresince ayrıca, anayasa algısına yönelik bir anket çalışması yürütülecektir. Her programda katılımcılara elden dağıtılacak olan formların yanı sıra, anket web sitemiz üzerinden de duyurularak daha geniş bir kesimin görüşüne ulaşılması sağlanmış olacaktır. Bu sayede hem nicel hem nitel verilerle sürecin çok boyutlu bir değerlendirmesi yapılmış olacaktır.

Daha sonrasında bütün bu çalışmalar bir kitap haline getirilecek ve bu kitap, sürecin dokümantasyonu olmasının ötesinde, toplumsal katılımın somut bir çıktısı olacaktır. Bu yönüyle sadece bir proje raporu değil, aynı zamanda Türkiye'nin demokratikleşme arayışına katkı sunmayı amaçlayan bir hafıza çalışması da ortaya konulmuş olacaktır.

Projenin gerçekleştirilmesinde emeği geçen tüm katılımcılara, gönüllülere ve destek veren kurumlara içten teşekkürlerimi sunarım.

Sivil, katılımcı ve özgürlükçü tüm toplum kesimlerinin sesini duyurabildiği bir anayasa idealine katkı sunmak dileğiyle.

“1982 Anayasası’ndaki değişiklikler, ruhu kararmış bir insana estetik ameliyat yapmaya benziyor. O açıdan toplumun hakikaten yeni bir anayasaya ihtiyacı vardır.”

Şeref MALKOÇ, Önceki Kamu Başdenetçisi

Samsun programı sonrası hatıra fotoğrafı

25. 26 ve 27. Dönem Milletvekili Sn. Fuat Köktaş da Samsun programına katkı sağladı.

“

Anayasayı, bir ülkenin gerçek sahipleri yapar. Ülkenin sahibi; ülkesi için gerektiğinde canını, malını veren millettir. Dolayısıyla anayasa yapma hakkı ve yetkisi doğrudan millete aittir.

”

Sn. Ahmet DEMİRCAN

E. Sağlık Bakanı, Moderatör

Anayasalar, milletin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alan; devletin yapısını, işleyişini ve yetki sınırlarını belirleyen belgelerdir.

Ben öncelikle anayasayla egemenlik ilişkisine değinmek istiyorum. Anayasayı kim yapar? Anayasayı, bir ülkenin gerçek sahipleri yapar. Ülkenin sahibi kimdir? Aziz millettir.

Bu zaten devletin kuruluş felsefesinde belirtilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinde, başkanın arkasındaki duvarda yazılı olan o meşhur ifade de bunu ortaya koyar: “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.” Bu cümle, bugünkü dile çevrildiğinde bile anlamını ve gücünü korumaktadır.

Egemen olmayan ülkelerde anayasa yapılabilir mi? Yapılmıştır. Örneğin, II. Dünya Savaşı sonrasında Japonya’ya bir anayasa, işgalci kuvvetler komutanı tarafından hazırlanarak verilmiştir. Benzer şekilde Almanyada ve çok daha yakın bir tarihte Irak’ta da anayasa, dış müdahale ile oluşturulmuş ve ülkede bırakılmıştır.

Ancak bizim milletimiz tarih boyunca bu coğrafyada ve başka coğrafyalarda kendi vatanına egemen olmuş bir millettir. Dolayısıyla anayasa yapma hakkı da yetkisi de yine bu millete aittir.

Türk milletinin anayasa yolculuğu 1876’da başlamış ve bugüne kadar farklı evrelerden geçerek devam etmiştir. Bazen yeni devlet yapısıyla, bazen anayasa değişiklikleriyle bu süreç şekillenmiştir.

Bugün Türkiye, vatandaşına kaliteli hizmet sunmayı amaçlayan bir devlet yapısıyla yeni bir döneme girmiştir. Bu kapsamda devletin vatandaşa hizmetkâr olma anlayışı giderek daha çok öne çıkmaktadır.

Aynı zamanda Türkiye artık küresel ölçekte bir vizyona sahiptir. Bugün dünyada yaklaşık 20 ülkenin bakanları veya başbakanları Türkiye'deki üniversitelerden mezun olmuştur. Hâlihazırda ülkemizde 350 binden fazla uluslararası üniversite öğrencisi eğitim görmektedir. Bu sayının önümüzdeki 10 yılda daha da artacağı öngörülmektedir. Bu gelişme, Türkiye'nin uluslararası alanda sahip olduğu vizyon ve itibarı açısından son derece önemlidir.

Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi, bu yeni dönemin bir adımı olarak uygulandı. Bu vesileyle diyoruz ki; yolumuz açık olsun, zekâmız keskin, aklımız sağlam ve gayretimiz bol olsun. Adımlarımız sağlam, istikametimiz hak ve adalet üzerine olsun. 21. yüzyıl, Türkiye Yüzyılı olsun. Allah yar ve yardımcımız olsun.

BASINDA SAMSUN PROGRAMI

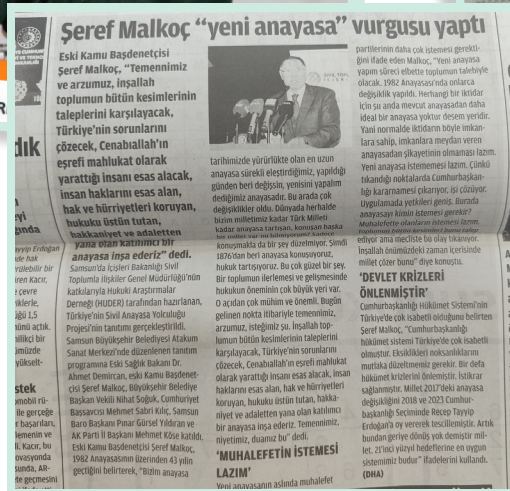

Samsun'da Anayasa Buluşmaları Yapıldı

Samsun'da, "Türkiye'nin Sivil Anayasa Yolculuğu Projesi Anayasa Buluşmaları" başlıklı program gerçekleştirildi. Eski Kamu Başdenetçisi Samsun Şubesi tarafından Atakur

ŞEREF MALKOÇ: ANAYASALAR

Av. Fatih Mehmet AKMEŞE

HUDER Eskişehir şube Başkanı

“Ülkemizde anayasa çalışmaları 19. yy başlarına dayanmaktadır. Maalesef 200 yıllık serüvenimiz boyunca yeni bir anayasayı isyanlardan, uluslararası baskılardan, darbelerden sonra gündeme getirdik ve şekillendirdik. Bugün geldiğimiz noktada millet ve devlet bir bütünlük içinde, geleceğimizi tasavvur edeceğimiz, sivil, demokratik, insana saygılı ve insanı yücelten bir anayasayı inşa etme fırsatımız, kabiliyetimiz ve ihtiyacımız vardır.”

ESKİŞEHİR

YENİ ANAYASA BULUŞMASI

PROGRAMI / 13. 02. 2025

Prof. Dr. Mesut AYGÜN

Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Dekanı, Moderatör

Hukuki Araştırmalar Derneğinin (HUDER) organize ettiği, şahsımın moderatör olarak katılım sağladığı, Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU’nun ve Prof. Dr. Hasan Basri YALÇIN’ın konuşmacı olarak yer aldığı ve 13 şubat 2025 tarihinde Eskişehir Adliyesi Konferans Salonu’nda gerçekleştirilen “Türkiye’nin Sivil Anayasa Yolculuğu Projesi - Yeni Anayasa Eskişehir Buluşması” isimli alıştay başarılı bir şekilde icra edildi. Söz konusu etkinliğin paydaşları tarafından bu toplantının, proje kapsamında diğer illerde icra edilecek toplantılar için emsal değer haiz olduğu ifade edilmiştir.

Yeni (sivil) anayasa, Türkiye gibi geçmişinde darbeler ve vesayet rejimleri yaşamış ölkelerde büyük öneme sahiptir. Bu önemin nedenleri hem hukuki hem de toplumsal boyutlarıyla açıklanabilir:

1. Mevcut Anayasanın Darbe Ürünü Olması

- Türkiye’nin şu an yürürlükte olan 1982 Anayasası, 12 Eylül 1980 askerî darbesinin ardından askerî yönetim tarafından hazırlanmıştır.
- Demokratik meşruiyet temeli zayıftır; halkın doğrudan katkısıyla değer, askerî bir vesayet ortamında oluşturulmuştur.
- Bu nedenle anayasanın ruhunda otoriterlik, merkezizetilik ve güvenlik odaklı bir yaklaşım baskındır.

2. Toplumun Geniş Katılımıyla Hazırlanacak Yeni Anayasa, Meşruiyeti Artırır

- Sivil bir anayasa, toplumun farklı kesimlerinin (STK’ler, siyasi partiler, akademi, yurttatşlar vb.) katkısıyla hazırlanırsa, toplumsal uzlaşıyı yansıtır.
- Bu tür bir anayasa, halkın geniş kesimlerince sahiplenilir ve daha kalıcı olur.

3. Temel Hak ve Özgürlüklerin Güvence Altına Alınması

- Yeni bir anayasa, birey hak ve özgürlüklerini ön planda tutan, ağdaş demokratik normlara uygun bir düzen kurma fırsatıdır.
- İfade özgürlüğu, din ve vicdan özgürlüğu, özel hayatın gizliliği gibi temel hakların daha güçlü şekilde korunması sağlanabilir.

4. Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Güçlendirilmesi

- Yargı bağımsızlığı, yasama ve yürütmenin dengeli ve denetimli çalışması gibi temel anayasal ilkeler, daha net ve etkin şekilde düzenlenebilir.
- Bu da demokratik sistemin sağlıklı işlemesini sağlar.

5. Demokratik Siyasetin Kurumsallaşması

- Partiler arası ilişkilerden seçim sistemine, yerel yönetimlerden anayasal kurumların işleyişine kadar birçok alan güncellenerek demokratikleşme güçlendirilebilir.
- Özellikle yerinden yönetim ilkeleri daha sağlam temellere oturtulabilir.

6. Kimlik, İnanç ve Farklılıklarla Barışık Bir Anayasa

- Yeni anayasa, etnik, mezhepsel ve kültürel çeşitliliği tanıyan, kapsayıcı bir dil kullanarak toplumsal barışı güçlendirebilir.
- “Türk milleti” kavramı etrafında tek tipçilik yerine çoğulculuğu temel alabilir.

7. Günümüz Gerçeklerine ve Geleceğe Uyum

- 1982 Anayasası 40 yılı aşkın süredir yüzlerce kez değiştirildi, ancak bu yamalı hâli artık sürdürülemez bir hâl aldı.
- Teknoloji, çevre, dijital haklar, iklim krizi gibi güncel sorunları kapsayacak şekilde modern bir çerçeveye çizilebilir.

Özetle, yeni (sivil) anayasa, sadece bir hukuk metni değil; Türkiye'nin demokrasi yolculuğunda yeni bir başlangıç, özgürlükçü ve katılımcı bir toplum düzenine geçişin aracı olabilir. Ancak bu, yalnızca anayasanın “yenilenmesiyle” değil, nasıl ve kimlerle yapıldığıyla da ilgilidir. İşte tam da bu noktada Hukuki Araştırmalar Derneğinin (HUDER) “Türkiye'nin Sivil Anayasa Yolculuğu” adlı projesi, alandaki uzmanları ve profesyonelleri vatandaşla buluşturarak toplumun geniş kesimleri bakımından toplumsal uzlaşmayı sağlama noktasında önemli katkılar sunmaktadır. Elimizdeki kitap da bu çalışmaların bir ürünüdür. Türkiye'nin yeni, sivil anayasası çatısı altında, müreffeh bir ülkenin yurttaşları olarak yaşamak temennisiyle...

Ülkenin enerjisinin kaybedilmemesi için, Anayasa Uzlaşma Komisyonu çalışmaları belirli bir zamanla sınırlandırılmalıdır. Unutulmamalı ki partilerin kırmızı çizgileri ile Anayasa Uzlaşma Komisyonuna oturulamaz, masaya dayatma olamaz ve uzlaşma kültürünün geliştirilmesi gerekir.”

Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU

Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Başkanı

Mevcut TBMM, tarihin ve sosyoloji nehrinin akışına göre, yeni anayasaya en yakın olduğumuz süreç olarak görülebilir. Hâlen TBMM, halkın çok büyük çoğunluğunu temsil etmektedir. Ülkemizin yakaladığı istikrarı koruması ve geliştirmesi, evrensel kurallara uygun olarak yapılmış yeni ve sivil bir anayasa ile pekişecektir. Sivil anayasayı sivil irade hazırlayacak, halk sivil anayasayı, seçilmiş Meclisi ile yapacaktır. Siyasi ve iktisadi istikrar, evrensel normlara sahip yeni ve sivil bir anayasa ile daha mümkün olacaktır. İlk yapılışı itibarıyla 1961 ve 1982 Anayasalarının sahibi Cuntadır, denilebilir. Bu her iki anayasa da millete ait olmayıp, darbeyi yapanlara ve destekleyen üst akla aittir. 1961 ve 1982 Anayasalarını yapanlar, “uygun anayasa” değil, “vesayetçi anayasa” amaçlamışlardır. Anayasa yapımının kolay bir iş olmadığı kabul edilmelidir. Türkçenin tüm güzellik ve derinliklerini taşımayı başaran, farklılıkları kendi özlerini muhafaza edebilecek şekilde bir araya getirilebilecek olan, birlikte yaşama hukukunu gözetebilecek demokratik, yeni ve sivil bir anayasanın hazırlanması gerekmektedir. Yeni anayasa ile “Türkiye Rüyası” imajı güçlendirilmeli, şu

ana kadar yapılan reformlar taçlandırılmalıdır. Yeni anayasa bunalım emici olmalı, sorun çıkarıcı olmamalıdır.

Daha önce kurulan Anayasa Uzlaşma Komisyonunda uzlaşma ihtimali yoktu; çünkü Türkiye’de siyasal ortam kamplaşma ve güvensizlik üzerine kuruluydu. Aslında son yüzyılda Türkiye’de siyasal bir ahengin oluştuğunu söylemek çok zordur. Toplum genelde çeşitli yelpazelerde olmak üzere aralarında güven olmayan çeşitli gruplara bölünmüş durumdaydı. Bu sosyolojik ve siyasal yırtılmışlıktan, mutabakata varılan yeni bir anayasa çıkması çok zordu. Anayasa Uzlaşma Komisyonu çalışırken, siyasal partiler arasında bitmek tükenmek bilmeyen gerginlikler yaşanmıştı. Bu nedenle yeni anayasa konusunda, Uzlaşma Komisyonunda, ittifak değil, makul çoğunluk olmalıdır. Eşit temsil değil, orantılı temsil kabul edilmelidir. Dil bilimciler ve uzman hukukçular anayasa yazımında rol alabilir. Anayasa yapımında kuşkusuz ki, birikimler ve hafıza önem taşımaktadır. Yeni anayasa referanduma tek metin veya alternatifli sunulabilir.

Yeni bir anayasa yapmak için toplanan siyasal partiler, uzun çalışmalara rağmen sonuç alamadılar. Siyasi partilerin arasında güven ortamı olmayınca, varlığını diğerinin yokluğunda gören Türk siyasi parti anlayışı içerisinde yumruklar sıkıldı. Bu arada yol temizliği ve güven artırıcı önlemlerde uzlaşılamadı, 62 maddede mutabakat sağlandı ama

Duygu, fikir ve hayal kelimelerle ifade olunur. Dil ortadan kalkarsa millet de ortadan kalkar.

Geçmişle sıkı bağ olmazsa millî bilinç oluşmaz. Hukuk dili, genel dil ile iç içedir.

özellikle altı önemli konuda uzlaşma sağlanamadı: Hükûmet modeli ne olacaktır? Asker-sivil ilişkileri nasıl olacaktır? Hâkimler ve Savcılar Kurulu nasıl oluşturulacaktır? Din-devlet ilişkilerinin şekli, laikliğin yorumu, Diyanet İşleri Başkanlığının yeri ve konumu nasıl olacaktır? Vatandaşlık kavramı nasıl ifade edilmelidir? Anayasa Uzlaşma Komisyonunun uzlaşmadığı bu sorunları, halkımız, 2017 tarihli referandumu ile çözmüştür.

Ülkenin enerjisinin kaybedilmemesi için, Anayasa Uzlaşma Komisyonu çalışmaları belirli bir zamanla sınırlandırılmalıdır. Unutulmamalı ki partilerin kırmızı çizgileri ile Anayasa Uzlaşma Komisyonuna oturulamaz, masaya dayatma olamaz ve uzlaşma kültürünün geliştirilmesi gerekir. Yeni anayasa, Anayasa Uzlaşma Komisyonu koordinesinde yapılmalı, süreç tamamlandığında mutabakat metni TBMM Genel Kuruluna inmelidir. Anayasa seçkinci

yöntemle, yukarıdan aşağıya doğru değil, sözleşmecî yöntemle, aşağıdan yukarıya doğru kabul edilmelidir. Türk anayasalarının tamamı hiyerarşik anayasalardır. Şimdi uzlaşma temelli yeni sivil anayasa mevcut anayasanın kurallarına göre yapılmalıdır.

Şu ana kadar 19 kez değiştirilen 1982 Anayasası, ülke barışını ve adaleti gerektiği gibi koruyamamış, toplumsal gelişmelerin gerisinde kalmıştır. Anayasa maddeleri toplam 184 kez değişime uğramış, insicamı bozulmuştur. Mevcut anayasanın 23 maddesi mülgadır. 177 madde olan anayasanın sadece 154 maddesi geçerli olup, 21 maddesi geçici maddedir. Anayasanın muğlak maddeleri olduğu gibi, Kurul, Konsey, Komite gibi benzer kavramlar kullanılmıştır. 1982 Anayasası'nı yapan darbeciler Ankara 14. Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanmışlardır.

Yeni anayasa yapmak sadece iktidarın değil, tüm milletvekillerinin görevidir. Konuya etik yaklaşmanın önemi Anayasa Uzlaşma Komisyonu tecrübesi ile bir kez daha anlaşılmıştır. Seçim Kanunu, Siyasi Partiler Kanunu, TBMM Yeni İçtüzüğü ve Anayasa Uzlaşma Komisyonunun daha önce oy birliği ile kabul ettiği, genellikle temel haklarla ilgili, 62 maddelik anayasa değişikliği öncelikle kabul edilebilir.

Duygu, fikir ve hayal kelimelerle ifade olunur. Dil ortadan kalkarsa millet de ortadan kalkar. Geçmişle sıkı bağ olmazsa millî bilinç oluşmaz. Hukuk dili, genel dil ile iç içedir. Devletimizin ismi anayasanın farklı maddelerinde farklı isimlerle anılmaktadır; Anayasanın Başlangıcı ile 2'nci, 90'ıncı, 104'üncü, 174'üncü ve 177'nci maddelerinde "Türkiye Cumhuriyeti" şeklinde geçmekte iken, Başlangıç ve 66'ncı maddede "Türk Devleti" olarak bahsedilmektedir. Anayasanın 28'inci, 74'üncü ve 126'ncı maddelerinde "Türkiye" kavramı kullanılmışken, 1'inci ve 3'üncü maddelerinde "Türkiye Devleti" kavramı kullanılmıştır. Görüldüğü gibi 1982 Anayasası Devletimizin ismi konusunda çeşitli kavramlar (Türkiye Cumhuriyeti, Türk Devleti, Türkiye, Türkiye Devleti) kullanmıştır. Oysa Yeni Anayasa, Türk dilinin abidesi, şaheseri olmalıdır. Belirtildiği gibi anayasada çok

“İnanç, düşünce, bilim-sanat özgürlükleri gibi temel hak ve özgürlükler, mahiyetleri gereği hiç sınırlandırılmamalıdır. Çünkü anayasaların en temel işlevi, zorlama gücüne sahip bir kurum olan devlete meşruiyet temeli sağlamaktır.”

sayıda “ve” bağlacı vardır ki bunların çoğu gereksizdir.

Anayasa’nın 11’inci maddesinde geçen “... *idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri*” kelimeleri lüzumsuz tekrardır; 14’üncü maddesinin 2’nci fıkrasında geçen “*Devletin temel hakları*” kavramı yanlış, doğrusu, “*devletin yetkileri*” olmalıdır.

Yeni anayasada elektronik demokrasi, sosyal medya, mavi vatan ve yeni teknoloji gibi kavramlar yer alabilir. RTÜK, MGK, DDK ve YÖK ile ilgili ayrıntılı hükümler kısaltılmalı veya kanuna bırakılmalıdır. Orman köylüsü, esnaf, tüketicinin korunması konuları daha kısa yazılmalıdır. Merkez Bankası anayasal bir kurum olabilir.

Yeni anayasada hürriyetlerin esas, kısıtlamaların istisna, farklılıkların zenginlik olduğu anlayışı ile devam edilmeli, yerele önem verilmeli, özgürlük-güvenlik dengesi korunmalı, insan hak ve özgürlüklerine saygılı, millî iradeye uygun, gelişen Türkiye’ye yakışır, sivil, demokrat, kapsayıcı, bölge ve dünya için bir marka-bir model olmalıdır.

Dünya’nın 164 ülkesinde anayasaların başlangıç bölümü olduğu için yeni anayasada da olması uygun olabilir. Yeni anayasanın başlangıcında Malazgirt’ten İstanbul’un fethine, Çanakkale ve İstiklal Savaşı’mızdan söz edilmeli, kadim tarih ve medeniyetimize vurgu yapılmalıdır. Hâlen 1982 Anayasası’nın Başlangıcı 26 satırdan ve tek bir cümleden oluşmaktadır. Ayrıca Başlangıçta darbe teşebbüslerine karşı millî iradenin önemi vurgulanmalı, birey hakları korunmalı, anayasaya ruh verilmeli, evrensel olunmalı ve Başlangıç, anayasanın metnine dâhil olmamalıdır.

İnanç, düşünce, bilim-sanat özgürlükleri gibi temel hak ve özgürlükler mahiyetleri gereği hiç sınırlandırılmamalıdır. Çünkü anayasaların en temel işlevi, zorlama gücüne sahip bir kurum olan devlete meşruiyet temeli sağlamaktır. Anayasanın 2’nci maddesinde geçen “insan haklarına saygılı” kavramı yerine 14’üncü maddenin 1’inci fıkrasında geçen “insan haklarına dayalı” kavramı yazılmalıdır.

Yeni anayasanın 2’nci maddesine adil yargılanma hakkı ve lekelenmeme hakkı yazılabilir. Anayasanın 8’inci maddesine ek yapılarak “adil olarak kullanılır”, kelimeleri eklenebilir. Anayasanın 36’ncı maddesinde geçen adil yargılanma hakkı, yargı bölümüne alınabilir. AİHS’nin 6’ncı maddesine uygun olarak adil yargılanma hakkının sağlanması ve bireyin hak arama özgürlüğüne önem verilmesi gibi birtakım düzenlemelerin yapılması düşünülebilir.

Anayasamızın 74’üncü maddesinin 2’nci fıkrasından sonra gelmek üzere hak arama kurumları olarak Kamu Denetçiliği Kurumu yanında diğerleri de yazılmalıdır. TBMM’nin çıkardığı kanunlar için *Kanun Takip Merkezi ve Kanun Teklif Destek Bürosu* kurulabilir.

2017 anayasa değişikliği ile parlamenter sistem değiştirilmiş, anayasanın sisteme ilişkin toplam 69 maddesi ya değişikliğe uğramış veya ilga edilmiştir. Gensoru, başbakan, bakanlar kurulu, kanun tasarısı, KHK, tüzük ve sıkıyönetim gibi bazı kurum ve kavramlar ilga edilmiştir.

Yeni anayasa ile TBMM'de *dinleme sistemi* kabul edilebilir. Bunun için *dinleme toplantısına* karar verilebilir, *dinlenecek kişiler seçilir*, davet edilir, gelen kişi önce bir sunum yapar sonra sorulara geçilir. Özel hayatın gizliliği söz konusu ise toplantı için gizlilik kararı alınabilir. Konular, gerektiğinde alt komisyonlarda görüşülebilir.

Yeni anayasa ile Cumhurbaşkanına devlet başkanı sıfatıyla yaptığı işlemlere yargı muafiyeti sağlanabilir (Anayasanın mülga 105/2 maddesi gibi). Tüm dünyada olduğu gibi, Cumhurbaşkanının, devletin başı sıfatıyla yaptığı işlemler için yargı muafiyeti gerekir.

Yeni anayasa ile Meclis komisyonları güçlendirilebilir. TBMM bazı kurullara daha çok üye seçebilir. Esas komisyon çıkardığı kanunları izleyebilir, esas komisyon yılda bir kez toplanıp bakanlıkları denetleyebilir; Genel Kuruldan komisyonlara yetki devri yapılabilir; komisyonların denetim yetkisi artırılabilir; TBMM Başkanının, Danışma Kurulunun ve komisyonların yetkisi artırılabilir; yeni denetim araçları getirilebilir; Genel Kurul çalışmaları hızlanabilir; “*Yasama Akademisi*” adı altında bir akademi kurulabilir; Komisyon odaklı kanun yapım süreci olabilir; komisyonlar Genel Kurulun gölgesinde olmayıp daha fazla yetki verilebilir; komisyonlar üstü çalışacak bir “*Komisyonlar Üstü Komisyon*” kurulabilir; yasama ile yürütme arasındaki bağ güçlendirilebilir.

Yeni anayasada Anayasa Mahkemesi, özellikle *bireysel başvuru*, *ekonomi ve gençlik* gibi konular yeniden yazılmalıdır. Halkın, “*kanun teklifi*” ve “*anayasa değişikliği*” yapabilmesi düşünülebilir. Kanun teklifi (halk girişimi) 500 bin imza ile mümkün olabilir. Bireysel başvuru yolu ile *süper temyiz makamına* dönüşen AYM'nin, Yargıtay ve Danıştayı denetlemesinin önüne geçilebilir. AYM'nin yetkileri yeni anayasa ile yeniden değerlendirilebilir. Bireysel başvuru yoğunluğu nedeniyle AYM üye sayısı daha fazla olabilir; bölüm sayısı üç olabilir.

Yeni anayasada YSK ve Sayıştayın *yüksek yargı* olduğu yazılmalıdır. Anayasanın 69'uncu maddesinin 5'inci fıkrasında geçen “temelli” sözcüğü metinden çıkarılmalıdır. Yeni anayasa ile Meclis İçtüzüğü AYM denetimine tabi olmamalıdır, Meclis İçtüzüğü konusunda ön denetim olabilir. TBMM, 301 teklif ve 360 kabul ile bakanları görevden alabilir. Yeni anayasada “sözlü soru” yeniden yazılabilir, “Yasama Meclisi” yerine TBMM kavramı kullanılabilir.

Günümüzde yasama organı gibi yürütme organı da halk tarafından seçilmektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi 6'ncı yılını 9 Temmuz 2024 tarihinde doldurmuştur. Halkoylaması ile kabul edilen önceki değişiklikler ve Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi ile ilgili olarak kabul edilen değişiklikler, halkın onayından geçmiş olduğu için, olağanüstü bir durum olmadıkça yeniden müzakere edilmeyebilir. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi halk tarafından 3 kez onaylanmıştır, değiştirilmesi düşünülmemelidir. Devletin yönetilebilirliği ve istikrar esas olmalıdır.

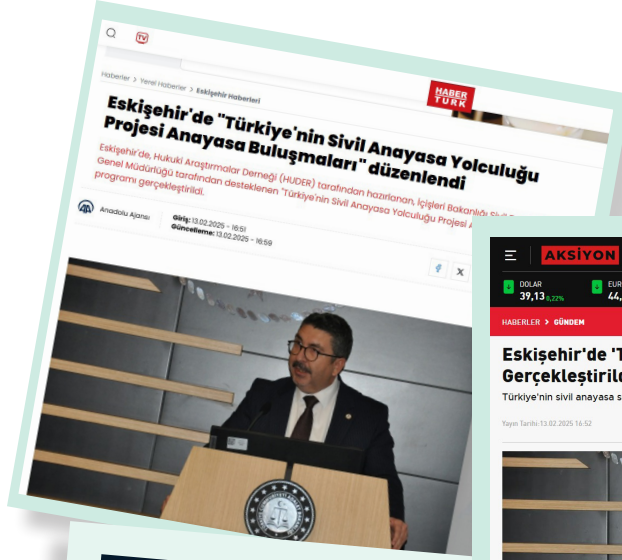
Yeni anayasada Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Cumhurbaşkanlığı Kararı, kanun farkı ve sınırlar daha net olarak yazılabilir. Kabine kavramı anayasaya girmeli, Hükûmet Programı TBMM'ye sunulmalıdır. Demokrasi tarihimizde Cumhurbaşkanlığı-Başbakan polemliği görüldüğünden, mevcut *Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi* düzenlemesinin kalması gerekmektedir. Anayasada mükerrer hükümler vardır: Memurların sorumluluğu ile ilgili 40 ve 129'uncu maddeler aynı anlamda değildir. Hâlen anayasanın 105'inci maddesinin 1'inci fıkrasına göre Cumhurbaşkanı her suçtan yargılanır denmekte ise de, 148'inci maddesinin 6'ncı fıkrasında Cumhurbaşkanının görevi ile ilgili suçlardan yargılabileceğinin belirtilmesi çelişkilidir. Mevcut anayasada üst düzey yöneticilerin atanması Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile ama eğitimi kanunla yapılacaktır, hükümleri arasında çelişki vardır. Anayasanın 123'üncü maddesinin 1'inci fıkrasındaki "... ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile düzenlenir." denilerek lafız düzeltilmelidir.

Yeni anayasada eş zamanlı seçim (Cumhurbaşkanı ve TBMM) devam etmelidir; "kanun takip sistemi" kurulabilir, atama yetkileri için TBMM'den onay veya 3/5 (360 mv) ile itiraz usulü getirilebilir, belli bakanlara komisyon kararı veya TBMM'den 3/5 (360 mv) ile onay sistemi getirilebilir, seçmenin 1/5'inin oyu ile kanun teklifi kurumu getirilebilir.

Mevcut anayasaya göre, Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine karşı iptal davası açabilir denilmekte ise de, Cumhurbaşkanının Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine karşı dava açmasına gerek yoktur çünkü kendisi zaten Cumhurbaşkanlığı Kararnamesini değiştirebilir, bu metin anayasadan çıkarılmalıdır. AYM'ye, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin şekil denetimi ile ilgili olarak açılacak olan dava 10 günle sınırlı olmalıdır. Anayasanın 148'inci maddesinin 3'üncü fıkrasındaki AİHS'ye yapılan atıf kaldırılmalıdır. Yüce Divan yargılamalarında Ceza Genel Kurulundan en kıdemli 5 daire başkanı da heyete katılabilir. Yüce Divanın verdiği karar, kendi içerisinde itiraz kabil olabilir ve heyet farklı kişilerden oluşabilir.

Yeni anayasada anayasanın yargı bölümüne öncelikle hâkim ve savcı teminatı yazılabilir. Yeni anayasada hâkim ve savcı ayrılmalıdır; savcı aleyhe delilleri topladığı gibi lehe olan delilleri de toplamalıdır. Savcı ağır cezada heyetle birlikte olmamalıdır. Adli kolluk savcının emrinde olmalı, adli kolluk kurulmalıdır. Dava açmak konusunda savcı, lekelenmeme hakkına daha fazla saygı göstermelidir. Türkiye Cumhuriyeti Savcılığı kurulmalıdır. Anayasaya savcılarının "bağımsızlığı" da yazılmalıdır. Anayasanın 140'inci maddesinde geçen "... meslekten..." kavramı anlaşılmadığı için kaldırılmalıdır. Hâkim -savcı alımı esnasında psikolojik test ve öfke testi yapılmalıdır. Hâkim-savcı emeklilik yaşı 65 değil 70 olmalıdır. Anayasaya avukatlık kavramı yazılmalıdır. Yeni anayasada hâkim-savcı ve avukattan ayrı ayrı söz edilmelidir. Avukatlığın güvenceleri anayasaya yazılmalıdır. ÖSYM hâkim ve savcı sınavını angarya olarak görmemeli, yeni soru üretmelidir, çünkü aday üç bin soruyu ezberleyebilmektedir. Adalet Bakanına Türkiye'deki hukuk eğitimi ve adalet politikalarını düzenlemekte yetki verilmelidir. Bir kez görev yapan Hâkimler ve Savcılar Kurulu üyeleri yeniden seçilmemeli, kurumsal hafızanın devam edebilmesi için Hâkimler ve Savcılar Kurulu üyelerinin 1/3'ü iki senede bir yenilenmelidir. Anayasanın 138'inci maddesine "yargının tarafsızlığı" ve "etik değerler" kavramları da eklenmelidir. Yargıtay, Danıştay ve YSK üyelerinin süre teminatı anayasaya yazılmalıdır.

BASINDA ESKİŞEHİR PROGRAMI

Av. Osman Zeki ÖZCAN

HUDER Antalya şube Başkanı

“Benim özellikle dikkat çekmek istediğim husus, 1982 Anayasası’nın yapım sürecinde **farklı görüşlerin özgürce tartışılamamış olmasıdır**. O dönemde muhalif seslerin susturulduğu, ifade özgürlüğü’nün kısıtlandığı bir ortamda hazırlanan bir anayasanın meşruiyet tartışmalarına açık olması kaçınılmazdır. Bir düşünürün dediği gibi “**Konuşulan yerde zafer, susulan yerde utanç vardır.**”

ANTALYA

YENİ ANAYASA BULUŞMASI

PROGRAMI / 15. 02. 2025

Mustafa Asım KAHYAOĞLU

Avukat, Moderatör

Bugün Antalya’da gerçekleştirdiğimiz bu anlamlı çalıştayda, “Türkiye’nin Sivil Anayasa Yolculuğu” başlığı altında, ülkemizin demokrasi ve hukuk devleti yolculuğunda çok önemli bir başlığı birlikte ele alacağız. Hukuki Araştırmalar Derneği tarafından projelendirilen bu değerli etkinliğe ev sahipliği yapmaktan büyük bir onur duyuyoruz.

Bugün burada gerçekleştireceğimiz bu çalıştay; sadece bir anayasa tartişması değil, aynı zamanda toplumsal sözleşme kültürünün yeniden inşasına dair güçlü bir çağrıdır. Demokratik değerleri, katılımcılığı ve sivil iradeyi önceleyen bir anayasa fikrinin hem akademik düzeyde hem de toplumsal düzeyde tartişılması, bu sürecin sağlıklı yürütülmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu çalıştay, Hukuki Araştırmalar Derneği tarafından, İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü iş birliğiyle yürütölen “Türkiye’nin Sivil Anayasa Yolculuğu” projesi kapsamında düzenlenen toplantıların üçüncüsüydü.

Türkiye’nin yedi bölgesinde gerçekleştirilecek olan bu çalıştay serisiyle, her bölgenin sesi, fikri ve katkısı bu büyük yolculuğa dâhil edilmiş olacaktır. Antalya toplantısı ise bu sürecin önemli bir durağı olmuştur.

Bu toplantılarda elde edilen fikirler, değerlendirmeler ve öneriler ışığında final toplantımızı Ankara’da gerçekleştirecek ve projemizi orada nihayete erdireceğiz.

Bugünkü programın gerçekleşmesine emek veren herkese, başta kıymetli konuşmacılarımıza ve katkılarıyla toplantımıza güç katan değerli katılımcılarımıza şükranlarımı sunuyorum.

Prof. Dr. Muharrem KILIÇ

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı

Anayasalar, “toplumsal sözleşme” nin somut bir tezahürü ve devlet sisteminin temelidir. Anayasacılığın ilk evrelerinde devletin örgütlenmesi ve organları ile ilgili kurumsal boyuta odaklanılmıştır. Bununla birlikte anayasacılık anlayışı çerçevesinde “hümanist bir paradigma kayması” ile toplumsal yaşamın, bireylerin ve grupların statüsünün yanı sıra bireylerin refahına da odaklanılmıştır. Bu anlamda insan hakları temelli anayasacılık anlayışının “hükümet yetkisi üzerindeki kısıtlamaları belirtmeyi; demokratik toplumsal yapıyı teşvik etmeyi ve bir insan hakları kültürü oluşturmayı” olanaklı kıldığı ifade edilebilir.

Modern anayasacılık tarihinde doğal hukuk ve sonrasında doğal hakların normlaştırılmasıyla birlikte toplumsal sözleşme teşkil eden anayasalar, günümüzde insan haklarının normatif güvencesi hâline gelmiştir. Dolayısıyla toplumsal, hukuksal ve siyasal ontosun kurucu metni olan modern anayasalar, aynı zamanda bireyin devlet karşısındaki ve toplum içindeki yasal haklarını belirleyen bir ‘haklar bildirgesi’ olarak da işlev görmektedir. Bu anlamda haklar bildirgesi olarak anayasalar; “insan onuru, özgürlük, eşitlik ve adalet” gibi etik ve normatif değerleri ihtiva eden sembolik söylemin ötesinde toplumsal alana doğrudan nüfuz eden en üst normatif çerçeve olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hukuk-politik içerimli meta bir metinsel kurgu olarak anayasaların siyasal meşruiyetini kuran esas ögeyi hak ve özgürlük katalogları ve anayasa yapım süreçleri oluşturmaktadır. Giderek karmaşılaşan küresel dünya düzeni, dönüşen paradigmlar ve değişen güç dengelerinin etkisiyle devletlerin görev, yetki ve sorumluluklarının değişmesi, anayasaların toplumsal alana daha fazla müdahale etmesine neden olmuştur. Ayrıca tarihsel, siyasal, iktisadi ve toplumsal değişimler, anayasaların özellikle hassas grupların ve/veya toplulukların ihtiyaçlarını dikkate alan bir yaklaşımı benimsemesine ve toplumu derinden etkileyen diğer konularda güvence alanının oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Hatta kimi ülkeler anayasayı sosyal, politik ve ekonomik ilişkilerin dönüştürülmesinin bir aracı olarak görmeye başlamıştır.

Böylelikle ulusal anayasa kurucu iradeler, anayasaları araçsallaştırıcı bir yaklaşım ortaya koymuştur.

Darbe döneminde yaşanan sosyopolitik kırılmaları ve sosyopsikolojik travmaları kalıplaştıran antidemokratik ruhu ve normatif kurgusuyla 1982 Anayasası’nın demokratik siyasal alanı bloke edici bir vesayet rejimi inşa ettiği görülmektedir. İlgili vesayet odaklarının alanlarını daha da genişletme ve tahkim etme noktasındaki apolitik otoriteryen iradesi, parçalı demokratik siyasallığın kırılğanlığına bağlı biçimde sürekli olarak güç kazanmış ve genişlemiştir. Öte yandan 1982 Anayasası, dönüştürücü ve tayin edici çağdaş dinamikleri karşılama kapasitesinden yoksun ve çağın ruhuna uygunluk arz etmeyen bir anayasa olarak da karşımızda durmaktadır. Soğuk savaş dönemine özgü içe kapanmacı bir tarihî siyasal ruh taşıyan 1982 Anayasası, dünyada demokratikleşme dalgaları netice-

Otorite yanlısı bir bakış açısıyla hazırlanan, temel hak ve özgürlükler kataloğuna yönelik katı sınırlamalar getiren, vesayetçi ve ödevci bir yaklaşıma sahip 1982 Anayasası, anayasa tartışmalarının gerektirdiği özgürlük zemininin yok edildiği, antidemokratik ve müzakereye kapalı bir ortamda kabul edilmiştir.

sinde ortaya çıkan anayasal gelişmelerin bağlamsal ruhunu da ıskalamıştır. Bu yönüyle 1982 Anayasası, tarih dışı arkaik bir zamana özgülünen bir metinsel kurguya sahiptir. Bu açılardan Yeni Türkiye Yüzyılı Anayasası'nın inşa edilmesine yönelik gereklilikler tarihsel, siyasal, normatif ve sosyoekonomik gibi birtakım önemli gerekliliklerden kaynaklanmaktadır.

Yeni Türkiye Yüzyılı Anayasası'na yönelik gerekliliklerden biri, 12 Eylül askerî darbesinin izlerini taşıyan, vesayetçi ve ödevci ruhunu ihtiva eden, otorite yanlısı, hak ve özgürlükler kataloğuna yönelik antidemokratik ve katı sınırlamalar getiren 1982 Anayasası'nın karanlık gölgesinden kurtulma ihtiyacıdır. Yeni Türkiye Yüzyılı Anayasası'na yönelik diğer bir gereklilik ise katılımcı bir demokrasi ışığında bir sivil anayasanın varlığına duyulan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Tarihsel düzlemde geçmişte, 1787 ABD Anayasası'nın yapımından yakın bir zamana kadar anayasalar, genellikle seçilmiş veya seçkin elitler tarafından yapılmıştır. Yirminci yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise klasik demokratik anayasa yapımı metodolojisinde paradigmatik bir değişim yaşanmış ve bunun neticesinde günümüz dünyasında demokratik ve katılımcı bir sivil

anayasacılık anlayışı egemen olmuştur. Otorite yanlısı bir bakış açısıyla hazırlanan, temel hak ve özgürlükler kataloğuna yönelik katı sınırlamalar getiren, vesayetçi ve ödevci bir yaklaşıma sahip 1982 Anayasası, anayasa tartışmalarının gerektirdiği özgürlük zemininin yok edildiği, antidemokratik ve müzakereye kapalı bir ortamda kabul edilmiştir. Dolayısıyla askerî darbe döneminin bir ürünü olan 1982 Anayasası üzerinde gerçek bir toplumsal uzlaşının bulunduğunu söylemek güçtür.

Yeni Türkiye Yüzyılı Anayasası'na yönelik diğer gerekliliklerden biri, hak ve özgürlükler kataloğunun ele alınış biçiminden kaynaklanmaktadır. 1982 Anayasası'nın özellikle ilk hâlinde temel hak ve özgürlükler kataloğuna vesayetçi ve sınırlayıcı bir otoriter perspektifle yaklaşılmıştır. Bu açıdan 1982 Anayasası'nın hak ve özgürlükler kataloğuna hak temelli anlayış yerine otorite yanlısı ve ödevci bir zihniyetle yaklaşan bir anayasa niteliği taşıdığını söylemek mümkündür. Nitekim 1982 Anayasası'nın temel hak ve özgürlükler kataloğuna ilişkin “*Temel Haklar ve Ödevler*” başlıklı ikinci kısmında “ödev” vurgusuna yer verilmesi ile temel hak ve özgürlüklere ilişkin maddelerde katı sınırlamaların kabul edilmesi, bu anlayışın bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Darbeci zihniyetin bir mirası olarak 1982 Anayasası'nda yapılan kapsamlı değişikliklerle birlikte 2002 yılından bu yana; siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin güçleştirici düzenlemeler ile toplumun hassas gruplarına yönelik pozitif ayrımcılık düzenlemeleri

getirilmiştir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi nezdinde bireysel başvuru hakkı, yeni idari hak arama kurumlarının ihdası, kişisel verilerin korunmasını isteme hakkı ve çok sayıda yeni hak alanı anayasal güvenceye kavuşturulmuştur. Nitekim 1987 yılından itibaren 23 kez revize edilen anayasanın 177 maddesinin 134'ü değiştirilerek birtakım anayasal reformlara imza atılmıştır. Diğer yandan 2017 Anayasa Değişikliği Referandumu ile birlikte tarihî bir hükûmet sistemi değişikliğine gidilmiştir. Bu kapsamlı değişiklikler 1982 Anayasası'na içkin antidemokratik darbe ruhu ve siyasal alanı vesayet edici aklı açısından görece bir iyileşme durumu var etmiştir.

Bununla birlikte bütün bu köklü değişimlere rağmen 1982 Anayasası'nın antipolitik ve vesayetçi normatif dokusu, bir darbe anayasası olarak onun içkin yapısının dönüşümüne imkân sağlamamıştır. Yapılan değişikliklerse anayasanın normatif sistematüğini, terminolojik ve semantik bütünlüğünü bozmuştur. Bu anlamda 1982 Anayasası, siyasal alanın ve siyasi aktörlerin politik kırılanlıkları üzerinden demokratik meşruiyeti mahkûm edebilecek apolitik vesayetçi ruhunu bir öz olarak taşımaktadır. Dolayısıyla milenyumun başından itibaren 1982 Anayasası'na yönelik radikal reform politikaları doğrultusunda atılan adımlar hak temelli anayasallık perspektifi açısından oldukça anlamlı bir gelişme olarak kaydedilse de yeterliliğinden söz etmek mümkün değildir.

Normatif gerekliliğin yanı sıra topluma ve çağa uygunluk yönünden gereklilikler de Yeni Türkiye Yüzyılı Anayasası'nın kabulünü zorunlu kılmaktadır. Thomas Jefferson'un 1789 yılında James Madison'a yazmış olduğu mektubunda "Tüm anayasalar doğaları itibarıyla 19 yılda bir eskirler. Zira dünya, 'bizzat yaşayanlara aittir'. Bundan ötürü her kuşak kendi anayasasını yapma hakkına sahiptir." şeklinde ifadeler yer verilmiştir. Dolayısıyla her kuşağın kendi anayasasını yapma hakkına sahip olduğu öngörüsüyle birlikte anayasacılık pratiğinde devletin mutlak gücüne sınırlar koymak ve yurttaşlara 'modern insanın özgürlüğü' olarak nitelendirilen devlet müdahalesinden soyutlanmış belirli bir alan geliştirilmektedir. Öte yandan globalleşme, dijitalleşme ve sosyolojik değişimler ile buna bağlı biçimde ortaya çıkan köklü dönüşümler yeni hak dizgelerinin anayasal güvenceye kavuşturulması gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda anayasalar tüketici hakları, kişiliğin özgürce geliştirilmesi hakkı, gıda, su ve sanitasyon hakkı, internet hakkı gibi giderek artan sayıda hak dizgesini güvence altına almaya başlamıştır. Ayrıca modernleşme, sanayileşme ve teknolojik dönüşümlerin getirdiği dinamiklere koşut biçimde yeni anayasacılık türleri de ortaya çıkmıştır.

Thomas Jefferson'un 1789 yılında James Madison'a yazmış olduğu mektubunda "Tüm anayasalar doğaları itibarıyla 19 yılda bir eskirler. Zira dünya, 'bizzat yaşayanlara aittir'. Bundan ötürü her kuşak kendi anayasasını yapma hakkına sahiptir." şeklinde ifadeler yer verilmiştir.

Darbeler ve beraberinde tanzim edilen anayasalar aracılığıyla demokratik siyasal yapı üzerinde blokaj oluşturulmuş, siyasal alan daraltılmış ve bir vesayet düzeni inşa edilmiş, vesayet bürokrasisi üzerinden söz konusu temel hak ve özgürlüklerin kullanımı sınırlandırılmak suretiyle etkisizleştirilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana anayasacılığın global evriminde “haklar kayması (rights creep) ya da artan sayıda hakkı güvence altına alma eğilimi; yargı denetiminin yaygınlaşması ve anayasaların çoğunda yer alan genel hakların varlığı” olmak üzere üç tür eğilimin bulunduğu görülmektedir. David S. Law ve Mila Versteeg tarafından kavramsallaştırılan “haklar kayması” ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra küresel olarak yaygınlık kazanmıştır. 1900'lü yıllarda bir anayasadaki ortalama hak sayısı 20'nin altında iken, bu sayının günümüzde 40'ın üzerinde olduğu görülmektedir. 18 Karşılaştırmalı Anayasa Projesi'nin (Comparative Constitution Project, 2005) verileri de bu olguyu destekler nitelik taşımaktadır. Örneğin; Avusturya (1901) Anayasası'nda “11”, Kanada Anayasası'nda (1867) “36”, Ekvador Anayasası'nda (2008) “99”, Finlandiya Anayasası'nda (1999) “48”, Almanya Anayasası'nda (1949) “48”, Zimbabve Anayasası'nda (2013) “74” ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda (1982) “68” adet hak alanının güvence altına alındığı görülmektedir. Ayrıca farklılaşan sosyo-kültürel ihtiyaçlar ve sosyo-politik dinamikler doğrultusunda uluslar, birtakım özel hak kategorilerini de anayasal güvenceye kavuşturmaktadır. Burada çarpıcı bir örnek olarak İsveç Anayasası'nda Sami halkına yönelik

“ren geyiği yetiştiriciliği yapma hakkı” zikredilebilir. Dolayısıyla özellikle bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hız kazandığı, yeni tür hak kategorilerinin ortaya çıktığı dünyamızda vesayetçi ve ödevci bir ruhu içeren 1982 Anayasası birçok yönden çağın gereklerine uyum sağlama ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verme noktasında yetersiz kalmaktadır.

Sonuç olarak darbeler ve beraberinde tanzim edilen anayasalar aracılığıyla demokratik siyasal yapı üzerinde blokaj oluşturulmuş, siyasal alan daraltılmış ve bir vesayet düzeni inşa edilmiş, vesayet bürokrasisi üzerinden söz konusu temel hak ve özgürlüklerin kullanımı sınırlandırılmak suretiyle etkisizleştirilmiştir. 2002 yılından bu yana hak temelli reformist anayasal güvenceler getirilmeye çalışılan ancak askerî darbenin bir ürünü olarak politik kırılğanlıkları üzerinden demokratik meşruiyeti mahkûm edebilecek apolitik vesayetçi ruhunu bir öz olarak taşıyan, toplumun ve çağın gereklerine cevap vermeyen, ödevci ve otorite yanlısı 1982 Anayasası yerine çağın ruhuna uygun, hak temelli, demokratik katılımcı bir anlayışa dayalı Yeni Türkiye Yüzyılı Anayasası'nın kabulü elzemdir.

1982 Anayasası'nın antipolitik ve vesayetçi normatif dokusunu ortadan kaldıran, hak ve özgürlük temelli paradigmaya uygunluk arz eden, kültürel değer ve öğelerimizi dikkate alan, modern çağın dinamiklerini esas alan bir perspektif üzerinden Cumhuriyetimizin yeni Türkiye yüzyılına yaraşır, çok paydaşlı ve katılımcı bir metodolojiyle hazırlanan sivil bir anayasanın yapımının gereği ortadadır. Bu anlamda Cumhuriyetimizin ikinci yeni

yüzyılında inşa etmeyi gaye edindiğimiz anayasanın kutuplaştırıcı değil, uzlaştırıcı; sınırlayıcı, yasak koyucu ve ödevci değil, hak ve özgürlük temelli; elitist anayasacılık değil, ülkenin kendi iç dinamiklerine uygun, çoğulcu, şeffaf, erişilebilir, çok paydaşlı ve demokratik katılımcı bir sivil anayasacılık anlayışının izlenmesi elzemdir. Nitekim Sayın Cumhurbaşkanımızca da Türkiye Büyük Millet Meclisinin (TBMM) 28. Dönem 3. Yasama Yılı açılışı dolayısıyla yapılan konuşmada:

“Bir nevi ‘yamalı bohçaya’ dönen 82 Anayasası’nın miadı artık dolmuştur. Türkiye’nin, 21. yüzyılda, büyük hedef ve iddialarını gerçekleştirmesi, ancak yeni, uzlaşmacı, özgürlükçü, katılımcı, sivil bir anayasa ile mümkündür. Demokrasimizin yeni anayasa ihtiyacının günden güne kendini daha fazla belli ettiğini görüyoruz. ... Yeni anayasanın hazırlık sürecinde her türlü fikre saygı duyarız, her düşüncüyü ilgiyle dinleriz, her yapıcı teklifi hayırhahlıkla değerlendiririz. Yeni anayasanın kutuplaştırıcı değil uzlaştırıcı, ayrıştırıcı değil birleştirici, yasakçı değil özgürlükçü olması, farklılıklarda değil ortak noktalarda buluşturması temel ve sarsılmaz ilkemizdir.”

şeklinde Yeni Türkiye Yüzyılı Anayasası’nın üzerinde inşa edileceği temel ilkelere ve değerlere işaret edilmiştir.

Bu ilke ve değerler, Anayasa’da yer alan hak ve özgürlüklerin meşruiyeti açısından da önem arz etmektedir. Zira haklara meşruiyet kazandıran hususun, hakların ve kurumların yerel düzeyde benimsenmesi olduğu değerlendirilmektedir. Öte yandan bu ilke ve değerlere dayalı yeni bir sivil anayasa anlayışı, temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması rejiminin meşruiyeti açısından da önem taşımakta; bireyler, anayasa yapım sürecine bizzat katılım sağlayarak temel hak ve özgürlüklerine yönelik sınırlama sebeplerinin oluşturulmasında belirleyici bir rol üstlenebilmektedir. Dolayısıyla Yeni Türkiye Yüzyılı Anayasası’nı inşa etme ve toplumsal sözleşme kurma iradesi oldukça anlamlıdır. Bu anlamlı kurucu anayasallık iradesinin köklendiği paradigma, toplumsal özgüllüğümüzü karşılayanın yanı sıra çağın ruhuna hitap eden bir vizyon belgesi olması yönüyle de önem arz etmektedir.

Modern anayasalar yalnızca yasal politik belgeler değildir; genellikle ulusal birliği artırabilecek, ulusal bir ideolojiyi besleyebilecek ve yönetim ve toplumsal değişim için kolektif bir gündemi yansıtabilecek sembolik ve normatif araçlardır. Güçlü bir hak anayasacılığının gerçekleşebilmesi için de anayasa yapım pratiğinin katılımcı ve etkili olması büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla katılımcı demokratik anayasa yapım sürecinin planlanmasında bir dizi temel soru ve ortak ikilemle ilgilenilmelidir. Bu anlamda örneğin; kamu katılımının hangi kurumlarca yürütülmesi gerektiği, hangi

Modern anayasalar yalnızca yasal-politik belgeler değildir; genellikle ulusal birliği artırabilecek, ulusal bir ideolojiyi besleyebilecek ve yönetim ve toplumsal değişim için kolektif bir gündemi yansıtabilecek sembolik ve normatif araçlardır.

Halkın taslak ve onay aşamalarındaki katılımı ile anayasal içerik arasında bir ilişki olduğuna dair bazı kanıtlar bulunmaktadır.

konulardan halktan kimlere danışılması gerektiği, hangi katılım mekanizmaların kullanılacağı gibi sorular bunlar arasında yer almaktadır. Bu soruların yanıtları ise bağlama, deneyime, kaynaklara, pratik hususlara ve anayasal reform projesinin doğasına bağlıdır.

İnsanların geçmiş deneyimlerini ve belirli katılım türlerine aşinalıklarını göz önünde bulundurmak ve hangi türlerin amaçlanan amaç için en uygun olabileceğini belirlemek önemlidir. Örneğin, okuryazarlık, sayısal beceri ve dijital teknoloji gelişmişliğinin yüksek olduğu ülkelerde, çevrim içi katılım fırsatları çok etkili olabilir. Bu anlamda medya ve sosyal medya platformları; anayasa hakkında bilgi yaymak, tartışmayı teşvik etmek ve görüş toplamak için elverişli bir zemin sunmaktadır. Bununla birlikte diğer ülkelerde erişimi ve katılımı desteklemek açısından geleneksel

yapıları ve müzakereli kurumları katılım sürecine entegre etmek de önem teşkil edebilir. Ancak, bu tür yapıların katılımı kısıtlamasına veya öte yandan katılım araçlarının yanı sıra katılım fırsatlarının zamanlaması da önem arz etmektedir. Bu anlamda anayasa yapım sürecinin farklı aşamalarında yurttaşların dâhil edilmesi belirli araçsal, özsel ve normatif amaçlara hizmet edebilir. Bu durum geri bildirimin reform gündemi, sürecin doğası, metnin içeriği ve taslağın kabul edilip edilmeyeceği hakkındaki kararları şekillendirmek için nasıl kullanılacağıyla da yakından ilgilidir. Erken aşamalarda halka açık oturumlar gibi yollarla halkın katkısının ve katılımının dikkate alınması tavsiye edilse de, anayasa hazırlama organının nihai çalışmasından önce taslaklar masaya konduktan sonra kamuya açık yorumlar veya oturumlar için bir fırsat da yararlı olabilir. Bu kapsamda halkın katılımının öngörüldüğü yerlerde genellikle iki yaklaşım bulunmaktadır. İlk yaklaşım anayasa taslağının halkın girdileriyle yazılmasını içermektedir. Bu bağlamda anayasa yapım organı çalışmalarına, kamuoyu görüşlerine danışarak ve toplayarak başlamakta ve ardından bir taslak oluşturmaktadır. Bu taslak, nihai bir taslağa varmadan önce çeşitli aşamalarda daha fazla tartışma ve iyileştirme sürecinden geçmektedir. Bu süreç, halkın ifade edilen ihtiyaç ve arzularının etkisini potansiyel olarak en üst düzeye çıkararak, halkın anayasayı en başından şekillendirmeye başlamasına izin vermektedir. İkinci yaklaşımda anayasa yapım organı tek taraflı olarak ilk taslağı yazmakta ve ardından yorum için kamuoyuna sunmaktadır. Söz konusu yaklaşım, kamuoyunun somut öneriler üzerinde tartışmasına ve yorum yapmasına izin verme avantajına sahiptir.

Halkın taslak ve onay aşamalarındaki katılımı ile anayasal içerik arasında bir ilişki olduğuna dair bazı kanıtlar bulunmaktadır. Örneğin, geniş çaplı karşılaştırmalı çalışmalar, halk referandumuyla onaylanan anayasaların referandum dışı anayasalara kıyasla daha geniş bir hak yelpazesi ve doğrudan demokrasi araçları içermeye eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde, İzlanda (2010-2013), Mısır (2012), Meksiko (2016-2017) ve Tunus (2011-2014) üzerine yapılan vaka çalışmaları ile kadınların anayasa yapımına katı-

lımı ve etkisi üzerine yapılan tematik çalışmalar, kamuoyunun anayasal fikirler üretmeye katılması ve belirli hükümleri desteklemesi veya reddetmesi durumunda, bunun popüler desteğe sahip haklar için daha iyi korumalarla sonuçlanabileceğini göstermektedir. Buna karşın diğer deneyimler, taslak ve siyasi müzakere aşamalarında katılımın genişletilmesinin anayasal metinde tutarsızlığa yol açabileceğini de göstermektedir. Tutarlılık zorlukları, güçlü bir katılımcı süreçle geliştirilen ancak fikirleri sistematik olarak uyumlu hâle getirmek için kongre kurucu meclis içinde çok az koordinasyon içeren Brezilya'nın 1988 Anayasası'nda tartışmasız biçimde görülmektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan metin, genellikle çatışan ideolojik bakış açılarının bir karışımını yansıtır ve temel ilkeler ve çekirdek prosedürler oluşturmak yerine, muhtemelen mevzuat veya düzenlemelerde daha iyi ele alınacak ayrıntılı maddi kurallar ortaya koymaktadır.

Bu çoğulcu yaklaşıma koşut biçimde anayasa yapımında “Kum Saati Modeli”nin kullanılması, halkın ve STK'lerin/düşünce kuruluşlarının anayasa yazımına katkıda bulunması için uygun bir yol haritası çizmektedir. Kum Saati Modeli'ne göre anayasa yapımında, toplumu oluşturan en büyük varlığı ifade eden “halktan” başlayarak yurttaşların beklenti ve istekleri göz önüne alınmaktadır. Bu süreçte, bireylerin anayasa yazımı ve anayasa üzerine gerçekleştirilen tartışmalar hakkında bilgi sahibi olması sağlanmakta ve süreç şeffaf biçimde ilerlemektedir. Kum saatinin daralmasıyla tartışılan konular derinleşmekte ve somut hâle gelmekte; ayrıca bu aşamada sivil toplum örgütleri, düşünce kuruluşları ve uzmanların anayasa yapımına katılımı sağlanmaktadır. Halk, düşünce kuruluşları ve siyasi elitler şeklinde ilerleyen ve gittikçe daralan bu anayasa yapım modelinin en dar halkasını ise taslağın meclisteki kabulü oluşturmaktadır. Modele göre anayasa yapım süreci, kum saatinin yeniden genişleyerek halkın onayı için referanduma gidilmesiyle sonlanmaktadır.

Böylelikle yirmi birinci yüzyıl anayasacılığı, uzman anayasa yapım geleneğini yeniden tanımlamakta ve bunu demokratik katılım alanına taşımaktadır. Öte yandan söz konusu katılımcı anayasacılık metodolojisine yönelik eleştirel yaklaşımların da olduğu ifade edilmelidir. Bu anlamda eleştirel yaklaşım; anayasanın siyasi açıdan teknik konular içerdiğini ve halkın bu konularda bilgi sahibi olmadığını öne sürmektedir. Öyle ki Amerikalı Hukukçu Richard Posner'a (1939-) göre; sıradan yurttaşların bilgi sahibi olmadıkları siyasi konularda karar alması imkânsızdır ve hatta “gerçekleşmeyecek bir rüyadır.” Ancak modern anayasacılık pratiği açısından bakıldığında bu görüşe katılmak pek mümkün gözükmemektedir. Nitekim temelde bir ‘toplumsal sözleşme’ metni olmasının bir gereği olarak anayasaların bizatihi öznesi olan yurttaşların anayasa yapım sürecine aktif katılımlarının sağlanması gerekmektedir.

Katılımcı ve müzakereci demokrasi uygulamaları, klasik doğrudan demokrasi araçları gibi belirli ve sınırlı değildir. Bu uygulamalar; katılım ve müzakereyi temel almakta, bu çerçevede çeşitlenen şekillerde demokrasi pratiği geliştirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle Sovyetlerin dağılmasından sonra kurulan yeni devletler, Güney Afrika ve Uganda gibi ülkelerin anayasa yapımı süreçlerinde bunu görmek mümkündür.

İzlanda'nın 2008 ve 2013 yılları arasını kapsayan anayasa yapımı süreci, internetin bir araç olarak kullanılması anlamına gelen e-demokrasi pratiği ile gerçekleştirilmiştir. E-demokrasi; *“siyasi karar alma süreçlerinde internetin etkin bir katılım aracı”* olarak kullanılmasıdır. Bu durumda seçmen, siyasi karar alınmadan önce o kararın olgunlaşmasına ve yürürlüğe girmesine interneti ve sosyal medya araçlarını kullanarak aktif olarak katılmaktadır.

Bu konuda en ilginç örneklerden biri olarak İzlanda zikredilebilir. Bu anlamda İzlanda tarafından 2008 ekonomik krizden çıkmanın çaresi olarak değerlendirilen anayasanın yapımı ile ilgili benimsenen metodoloji bütün dünyada büyük yankı uyandırmış ve “Atina modeli doğrudan demokrasinin geri dönüşü” olarak yorumlanmıştır. İzlanda'nın 2008 ve 2013 yılları arasını kapsayan anayasa yapımı süreci, internetin bir araç olarak kullanılması anlamına gelen e-demokrasi pratiği ile gerçekleştirilmiştir. E-demokrasi; *“siyasi karar alma süreçlerinde internetin etkin bir katılım aracı”* olarak kullanılmasıdır. Bu durumda seçmen, siyasi karar alınmadan önce o kararın olgunlaşmasına ve yürürlüğe girmesine interneti ve sosyal medya araçlarını kullanarak aktif olarak katılmaktadır.

İzlanda'daki anayasa yapımı sürecinde parlamento, Ekim 2010'da, her yaştan ve her meslek grubundan rastgele seçilen yaklaşık 1000 yurttaşı bir araya getirerek anayasanın nasıl bir içeriğe sahip olmasını istedikleri konusunda bilgi almıştır. Daha sonrasında hukuk, edebiyat ve

fen bilimleri gibi çeşitli bilim dallarından yedi üyeli bir Anayasa Komitesi oluşturulmuş ve Komite tarafından bir önceki çalışmadan elde edilen veriler doğrultusunda 700 sayfalık bir rapor hazırlanmış ve yapılması planlanan anayasanın çerçevesi belirlenmiştir. Bir sonraki aşamada ise ulusal bir seçim yapılarak, daha önce parlamento üyesi olmayan ve hemen her türlü meslek grubunu temsilen 523 gönüllü aday içerisinde 25 üye seçilerek bir Anayasa Konseyi oluşturulmuştur. Anayasa yapım sürecinde Konseyin kendi adına bir internet sitesi hazırlanmış ve bir Facebook hesabı açılmıştır. Anayasa Konseyi, her hafta kendi internet sitesine hazırlanan taslak metinleri koymuş ve halk bu siteye girerek metin hakkında önerilerini ve eleştirilerini doğrudan belirtme imkânına sahip olmuştur. Bu şekilde, anayasa maddeleri hakkında 3600'den fazla yazılı görüş bildirilmiştir. Ayrıca halk, yeterli yer olduğu sürece toplantı salonunda yer alarak da bizzat toplantıları takip edebilmiştir.

İzlanda'nın yanı sıra Güney Afrika'da, ayrımcı apartheid rejiminin sona ermesinin ardından 7 Şubat 1997 tarihinde yürürlüğe giren anayasanın hazırlık süreci; en orijinal, katılımcı ve demokratik anayasa hazırlama süreci örneklerinden biri olarak kabul görmektedir. Ayrımcılığın en üst düzeyde olduğu, etnik gruplar arası gerilimlerin ve sosyal eşitsizliklerin sıkça yaşandığı Güney Afrika'da anayasa yapım sürecinin en büyük başarısının, eğitim seviyesinin düşüklüğü ve kültürel farklılıklar yüzünden farklı öncelik ve özlemleri olan bir toplumu “insan haklarına son derece saygılı, demokratik ve bir o kadar da etkili bir metnin

etrafında birleştirmesi” olduğu ifade edilmektedir. Yapılan anketler, meclis kampanyasının Güney Afrikalıların %73'üne ulaştığını öngörmektedir. 1994 ve 1997 yılları arasında Eritreli, yerel dillerde şarkılar, şiirler, öyküler ve oyunlar yoluyla ve yerel topluluklara ulaşmak için radyo ve mobil tiyatroyu kullanarak, okuryazarlık oranlarının düşük olduğu bir ulusa hitap eden anayasal eğitim ve danışmanlık faaliyetleri yürütmüştür.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, “beyaz” (özellikle Hollanda uyruklu) nüfusa hizmet eden Ulusal Parti'nin (NP) 1948'de iktidara gelmesiyle birlikte Güney Afrika'da katı ayrımcı yasalar uygulanmaya başlamıştır. Bu yasalarla hukuki çerçevesi çizilen ırkçı apartheid (Afrikan dilinde “ayrım”) rejimi, beyaz olmayan gruplar aleyhine yasal bir ayrımı öngören, beyaz nüfusun üstün ve siyahların kul olduğu düşüncesine dayanan bir sistemdir. Kırk yıl boyunca, siyahlar ve beyazlar arasındaki gerilimin ve şiddet olaylarının artması, apartheid'in ülkeyi kaçınılmaz bir “ırklar”arası iç savaşa sürüklemesi, seksenli yıllardan itibaren Ulusal Parti'yi, uyguladığı ayrımcılık politikalarını önce yumuşatmaya, daha sonra da tümenden kaldırmaya yöneltmiştir.

2010 Anayasa değişikliği döneminde ise Türkiye'de yeni anayasanın nasıl yazılacağı siyasi partiler nezdinde ve medyada uzunca bir süre tartışılmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi, Anayasa Uzlaşma Komisyonu kurulması fikrini öne çıkararak, TBMM'de temsil edilen dört partiden, 10 Ekim 2011 tarihine kadar üçer milletvekili belirlemesini istemiş; bu çerçevede, yeni anayasayı yazmak üzere TBMM'de, “Anayasa Uzlaşma Komisyonu” kurulmuştur. Komisyon'da yazım süreci başlamadan önce, vatandaşlar ile sivil toplum kuruluşlarına bir çağrı yapılmıştır. Bu çağrının amacı “toplumun bütün kesimlerince benimsenecek daha katılımcı, şeffaf ve demokratik bir anayasa” oluşturmak olarak açıklanmıştır. Komisyon, 4 Mayıs 2012'ye kadar, üç ayrı alt komisyonda, 42 siyasi partiyi, 39 meslek örgütü ve sendikayı, 79 dernek, vakıf ve platformdan oluşan sivil toplum kuruluşlarını, üniversiteler ile çeşitli kurumları dinlemiştir. Aynı dönem içerisinde, Anayasa Uzlaşma Komisyonuna, yeni anayasa web sitesi ve e-posta gibi iletişim kanallarıyla da 64 bin kişi tarafından görüş bildirilmiştir. Bu görüşlerin 440'ı sivil toplum kuruluşlarından gelmiştir.

Anayasalar, devletlerin sadece temel hukuki metinleri değil, aynı zamanda toplumsal sözleşmeleridir. Bu bağlamda, bir anayasanın oluşturulma süreci ve içeriği, o toplumun demokratik olgunluğunun ve siyasi kültürünün en önemli göstergelerinden biridir. Özellikle Balkanlar'da, Yugoslavya'nın dağılması sonrası ortaya çıkan yeni devletlerin anayasal süreçleri, bu açıdan zengin bir inceleme alanı sunmaktadır.

Sn. Salih MURAT

Makedonya Önceki Anayasa Mahkemesi Başkanı

Sayın Başkan, değerli meslektaşlarım, saygıdeğer katılımcılar,

Bugün burada, Antalya'da düzenlenen bu prestijli uluslararası hukuk konferansında sizlerle bir arada olmaktan büyük onur duyuyorum. Bir eski Anayasa Mahkemesi Başkanı ve milletvekili olarak, anayasa hukukunun en kritik meselelerinden birini sizlerle tartışma fırsatı bulacağım için heyecanlıyım.

Anayasalar, devletlerin sadece temel hukuki metinleri değil, aynı zamanda toplumsal sözleşmeleridir. Bu bağlamda, bir anayasanın oluşturulma süreci ve içeriği, o toplumun demokratik olgunluğunun ve siyasi kültürünün en önemli göstergelerinden biridir. Özellikle Balkanlar'da, Yugoslavya'nın dağılması sonrası ortaya çıkan yeni devletlerin anayasal süreçleri, bu açıdan zengin bir inceleme alanı sunmaktadır.

Darbe anayasaları, demokratik meşruiyetten yoksun, tepeden inme bir anlayışla hazırlanan metinlerdir. Bu anayasaların temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

Meşruiyet Sorunu: Darbe anayasaları, halk iradesinin doğrudan tezahürü olmaktan ziyade, belirli bir grup veya zümrenin dayatması sonucu ortaya çıkar. Bu durum, başlangıçtan itibaren bir meşruiyet sorunu yaratır.

Yürütmenin Üstünlüğü: Bu tür anayasalarda, güçler ayrılığı ilkesi genellikle yürütme lehine bozulmuştur. Yasama ve yargı organları üzerinde yürütmenin dolaylı veya doğrudan kontrolü söz konusudur.

Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması: Darbe anayasalarında temel hak ve özgürlükler, geniş sınırlama rejimleriyle kontrol altına alınmaya çalışılır. Özellikle düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlükleri üzerinde ciddi kısıtlamalar görülür.

Modern demokratik toplumların ihtiyaçlarına cevap veren özgürlükçü-çoğulcu anayasalar, şu temel ilkelere dayanır:

Katılımcı Süreç: Bu anayasalar, geniş toplumsal mutabakat ve katılım süreçleriyle hazırlanır. Sivil toplum kuruluşları, akademik çevreler ve farklı toplumsal kesimlerin görüşleri dikkate alınır.

Güçler Ayrılığı: Kuvvetler ayrılığı ilkesi net bir şekilde tanımlanır ve her bir erkin yetki sınırları açıkça belirlenir. Denge ve denetleme mekanizmaları etkin biçimde kurgulanır.

Temel Hakların Güvencesi: İnsan hakları ve temel özgürlükler, uluslararası standartlara uygun şekilde güvence altına alınır. Sınırlama rejimi, demokratik toplum düzeninin gerekleriyle sınırlıdır.

Yugoslavya'dan Bağımsızlığını Kazanan Devletlerin Anayasal Deneyimleri

Hırvatistan Örneği

Hırvatistan'ın 1990 sonrası anayasal süreci, demokratik dönüşümün önemli örneklerinden biridir. Başlangıçta yarı-başkanlık sistemini benimseyen ülke, 2000'li yıllarda parlamenter sisteme geçiş yapmıştır.

Anayasal Gelişim: Hırvatistan anayasası, özellikle AB üyelik sürecinde önemli reformlardan geçmiştir. Yargı bağımsızlığı güçlendirilmiş, azınlık hakları genişletilmiştir.

Slovenya Deneyimi

Slovenya, bağımsızlık sonrası en başarılı anayasal dönüşüm örneklerinden birini sunmaktadır. 1991 Anayasası, güçlü bir hukuk devleti anlayışını yansıtmaktadır.

Kurumsal Yapı: Anayasa Mahkemesine verilen güçlü yetkiler ve etkin bir ombudsmanlık sistemi, hak ve özgürlüklerin korunmasında önemli rol oynamıştır.

Kuzey Makedonya Perspektifi: Çok Kültürlü Anayasacılığın Model Örneği

Kuzey Makedonya'nın anayasal gelişimi, çok kültürlü, çok dilli ve çok milletli bir toplumun demokratik yönetimi açısından dünya çapında önemli bir örnek teşkil etmektedir. 2001 Ohri Çerçeve Anlaşması sonrasında yapılan anayasal reformlar, modern çoğulcu demokrasinin nasıl inşa edilebileceğini göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Siyasi Temsil ve Karar Alma Süreçlerinde Çoğulculuk

Anayasa, etnik toplulukların siyasi temsili güvence altına alan özel mekanizmalar içermektedir:

- Çifte çoğunluk sistemi (Badinter Prensibi): Etnik topluluklarla ilgili yasaların kabulünde hem genel parlamentoda hem de etnik topluluk temsilcileri arasında çoğunluk aranması
- Yerel yönetimlerde orantılı temsil ilkesi
- Kamu kurumlarında adil temsil ilkesi
- Etnik toplulukların haklarını koruyan Topluluklar Arası İlişkiler Komitesi'nin kurulması

Uluslararası Standartlarla Uyum

Kuzey Makedonya'nın çok kültürlü anayasal modeli, Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi ve AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği tavsiyeleri gibi uluslararası standartlarla tam uyum içinde olmaya gayret edilmekte. Bu model, AB üyelik sürecinde de örnek uygulama olarak gösterilmektedir.

Modern Anayasacılıkta Temel Eğilimler

Günümüz anayasacılık anlayışında öne çıkan eğilimler şunlardır:

Sosyal Hakların Güçlendirilmesi: Modern anayasalar, klasik hakların yanı sıra sosyal ve ekonomik hakları da güvence altına almaktadır.

Çevre Hakları: Sürdürülebilir kalkınma ve çevre koruma ilkeleri, anayasal düzeyde tanınmaktadır.

Dijital Haklar: Teknolojik gelişmelere paralel olarak, kişisel verilerin korunması ve dijital haklar anayasal güvence altına alınmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Değerli katılımcılar,

Balkanlar'daki anayasal dönüşüm süreçleri, darbe anayasalarından özgürlükçü-çoğulcu anayasalara geçişin zorlu ama mümkün olduğunu göstermektedir. Bu deneyimler, demokratik anayasacılığın temel ilkelerinin evrenselliğini bir kez daha kanıtlamaktadır.

Anayasalar, toplumların sadece bugününü değil, gelecek nesillerinin de yaşam kalitesini belirleyen metinlerdir. Bu nedenle, anayasa yapım süreçlerinde geniş katılım, şeffaflık ve demokratik meşruiyet vazgeçilmez unsurlardır.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Hakan TÜTÜNCÜ

Avukat, Kepez Önceki Dönem Belediye Başkanı

Anayasa, bir devletin temel normatif yapısını belirleyen, siyasal iktidarın sınırlarını çizen ve birey-devlet ilişkisini düzenleyen en üst hukuk metnidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin mevcut anayasası, 1982 yılında askerî bir darbenin ardından hazırlanmış olup, sivil iradede ziyade vesayetçi anlayışın izlerini taşımaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin demokratikleşme sürecini derinleştirecek, toplumun farklı kesimlerinin katılımıyla hazırlanmış, özgürlükçü, çoğulcu ve sivil nitelikte yeni bir anayasa ihtiyacı güncelliğini ve önemini korumaktadır. Bu gereklilik, tarihsel perspektifle değerlendirildiğinde de daha anlamlı hâle gelmektedir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan anayasal gelişim süreci, her dönemin siyasal-toplumsal dinamiklerine göre şekillenmiş, ancak hiçbir dönem sivil bir anayasa geleneğinin tam anlamıyla yerleşmesini mümkün kılmamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda anayasal düşüncenin temelleri, Tanzimat Fermanı (1839) ve Islahat Fermanı (1856) ile atılmıştır. Her ne kadar bu belgeler klasik anlamda birer anayasa olmasalar da, birey haklarının tanınması, hukukun üstünlüğü ve devletin keyfi müdahalelerinin sınırlandırılması yönünde önemli ilk adımları temsil etmişlerdir.

Bu sürecin kurumsal ve yazılı bir anayasaya dönüşmesi, 1876 yılında ilan edilen Kanun-i Esasi ile gerçekleşmiştir. II. Abdülhamid döneminde yürürlüğe giren bu anayasa, meşruti monarşi rejimini kurumsallaştırmaya yönelik ilk girişim olmuş; padişahın yetkileri çok

geniş tutulmakla birlikte, Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan gibi yasama organlarının oluşumu anayasal düzene geçişin öncüsü olmuştur. Ancak bu dönemde anayasal yaşam oldukça kırılgan ve süresiz olmuş; anayasanın askıya alınması, siyasal istikrarsızlık ve otoriter yönetim anlayışı anayasal kültürün yerleşmesini engellemiştir.

1908 II. Meşrutiyet'in ilanı ile anayasal düzen yeniden canlanmış, Kanun-i Esasi'de yapılan değişikliklerle yasama yetkileri genişletilmiş ve meclis etkin bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu dönem, halkın temsilcileri aracılığıyla yönetimde söz sahibi olabildiği, anayasal bilincin geliştiği önemli bir aşamayı temsil eder. Ancak yine de sivil topluma dayanan bir anayasa yapım süreci değil, elitlerin ve bürokrasinin yönlendirdiği bir anayasa pratiği söz konusudur.

Cumhuriyet'in ilanından sonra 1921 ve 1924 Anayasaları, Türkiye'nin kuruluş sürecindeki olağanüstü şartların etkisiyle şekillenmiş, millet egemenliğini esas alan ilk anayasal düzenlemeleri içermiştir. Ancak bu anayasaların hazırlanma süreci de çoğulcu, katılımcı ve sivil nitelikler taşımamış; kurucu elitin öncülüğünde şekillenen, toplumun geniş kesimlerinin iradesinden ziyade modernleşme ideolojisinin yön verdiği metinler olmuştur.

1961 Anayasası, 27 Mayıs askerî darbesinin ardından hazırlanmış; temel hak ve özgürlükler açısından ilerici hükümler içerse de, "vesayetçi demokrasi" anlayışının izlerini taşımış, sivil-asker ayrımının kurumsallaşmasına zemin hazırlamıştır. 1982 Anayasası ise 12 Eylül darbesinin ürünü olarak, bireyden çok devleti önceleyen, katı merkezîyetçi ve otoriter bir yapıyı benimsemiştir. Yapılan sayısız değişikliğe rağmen, anayasanın temel felsefesi ve yapım yöntemi, sivil demokratik anayasa idealinden oldukça uzaktır.

Yeni Nesil Bir Anayasaya Neden İhtiyaç Duyuluyor?

1. Demokratik Meşruiyet ve Katılımcılık Eksikliği: 1982 Anayasası, halkın özgür iradesine dayanarak değil, baskı ortamında oluşturulmuş bir kurucu iradenin eseridir. Bu nedenle, anayasanın meşruiyet temeli sorgulanmaya devam etmektedir.
2. Birey Özgürlüklerinin Sınırlılığı: Mevcut anayasa, birey haklarını tanımaktan çok, devleti ve kamu düzenini öncelemektedir. Oysa çağdaş anayasalarda, birey hak ve özgürlükleri merkezdedir.
3. Toplumsal Değişim ve Yeni İhtiyaçlar: 1982'den bu yana toplumun yapısı, siyasal bilinç düzeyi ve sosyal talepleri köklü şekilde değişmiştir. Bu değişime cevap verebilecek esneklikte ve ilerici bir anayasa gereklidir.
4. Vesayetçi Yapının Aşılması: Sivil bir anayasa, askerî ve bürokratik vesayet anlayışının aşılması açısından da bir zorunluluktur. Hukuk devleti ilkesi, gerçek anlamda sivil bir anayasa ile hayata geçirilebilir.
5. Toplumsal Sözleşme Niteliği: Yeni bir anayasa, yalnızca bir hukuk metni değil, aynı zamanda farklı kimliklerin, inançların ve yaşam tarzlarının bir arada yaşayabileceği ortak bir sözleşme olarak düşünülmelidir.

Türkiye, anayasal gelişim süreci boyunca birçok kez anayasa değiştirmiş, ancak halkın doğrudan katılımıyla ve sivil bir iradeyle hazırlanmış gerçek anlamda demokratik bir anayasa yapma fırsatını henüz yakalayamamıştır. Osmanlı'dan bugüne süregelen anayasal deneyim, otoriterleşmeye karşı özgürlükçü bir hukuk düzeninin inşası için tarihsel bir miras sunmaktadır. Bu mirasın ışığında, yeni nesil bir sivil anayasa; Türkiye'nin demokratikleşme sürecini derinleştirecek, hukuk devleti ilkesini kurumsallaştıracak ve toplumsal barışı güçlendirecek en önemli adımlardan biri olacaktır.

Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılının hemen başında, bütün toplum kesimlerinin katkı ve desteği ile yeni nesil sivil bir anayasa yapma hedefini hep birlikte gerçekleştirebilmek hepimize heyecan veriyor. Dilerim bu heyecan, "Türk tarihinin ilk sivil anayasası" sıfatıyla ete ve kemiğe bürünür ve tarihe hoş bir imza şeklinde milletimizin ellerine doğar.

Av. Halit Aydın KAYACAN

HUDER İzmir Şube Başkanı

“Türkiye’nin kendi anayasasını tartışarak, konuşarak yapma zamanı gelmiştir ve biliyoruz ki anayasa ancak toplumun sürece katılımıyla sivilleşebilir. Bilgiyle desteklenen, gerçekçi ve akılcı bir müzakere süreci için, anayasa konusundaki temel bileşenler üzerine bir bilgi birikimi oluşturmak ve paylaşmak gerekmektedir. Anayasa yalnızca uzmanların tartışacakları ve belirleyecekleri bir metin olmamalıdır.”

İZMİR

YENİ ANAYASA BULUŞMASI

PROGRAMI / 26. 02. 2025

Sn. Binali YILDIRIM

Türkiye'nin 27. Başbakanı, Ak Sakallar Heyeti Başkanı

Evet, şimdi anayasayı konuşuyoruz. Eskiden de çok konuştuk. Bu da son konuşma olmayacak. Ama ben son başbakanım. Bunu da hatırlatmakta yarar var.

17 Nisan referandumunu yaptık, parlamenter sistemi kaldırdık. Başkanlık sistemini getirdik. Başbakan yeni sistemde yok. Yani son başbakan olarak koltuk elimizde kaldı. Kendi makamını, kendi iradesi eliyle teslim eden adam benim. Kampyalarda bu 2017 değişikliğini anlatırken, Anadolu'da bir yerde vatandaşın biri, "Ya ben seni anlamıyorum kardeşim," dedi. "Sen ne biçim adamsın? Kendini parçalıyorsun. Ne için parçalıyorsun? Bulunduğun makamı ortadan kaldırmak için parçalıyorsun. Bu nasıl iş?" dedi.

Dedim ki: "Amca, bak işte çok güzel bir konuya temas ettin. Ben kendi koltuğumu ortadan kaldırmak için kendimi parçalıyorsam, bu yaptığımız iş memleket için, millet için en hayırlı iştir."

Ve neticede referandumla başbakanlığı sona erdirdik, sistem değişikliğini hayata geçirdik. Sistem değişikliğinin adı ne? Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi.

Bunun üzerinde yoğunlaşacağız. Ama isterseniz, ondan önce... Gençler, siz daha iyi bilirsiniz ama Türkiye'nin anayasa serüvenine biraz girmek istiyorum.

İlk anayasa deneyimimiz, Osmanlı'nın son zamanlarında Abdülhamid'in Avrupa'ya gönderdiği Genç Türkler'le başlar. Abdülhamid niye göndermiş onları? "Ya bunlar

gitsinler, ilmi, fenni öğrensinler. Avrupa'da yükselen değerler var, onlardan bir şey kaparız. Biz de bundan sonra gerilemeyi durduralım, gelişen, büyüyen dünyada yerimizi Alalım.” diye düşünmüş.

Neyse, okumuşlar, yazmışlar, dönüşte tam donanımlı olarak gelmişler. Öğrendikleri tek şey: “Bu padişahı nasıl alaşağı ederiz?”

Ve nihayet, Mithat Paşa öncülüğünde 1876'da Kanun-i Esasi adı verilen anayasa kabul edilmiştir. Tabii bu anayasa kabul edilmiş ama yine Genç Türkleri, İttihatçıları çok mutlu etmemiş. Neden? Padişahın yetkileri hâlâ çok yüksek.

Dolayısıyla Abdülhamid bu sefer ne yapalım demiş, 1908'de İkinci Meşrutiyeti ilan etmiş. O arada Abdülhamid'e de “tamam, artık padişahlığa son verin.” ya da daha doğrusu “Abdülhamid'i göndermeden bu iş olmaz.” diyerek, Abdülhamid Han'ı hal etmişler.

Büyük hedefleri var ittihatçıların. Türkiye'yi tekrar, ta Orta Asya'dan Balkanlara kadar etkili olacak bir Osmanlı olarak ayağa kaldırmak. Ancak sonuç vahim: “6 yılda 600 yıllık imparatorluğu bitirdiler.” 1908 ile 1914 arasında imparatorluk diye bir şey kalmıyor.

Ondan sonra Dünya Savaşı'na girdik. Malum, elimizden geleni yaptık ama müttefikimiz yenildiği için bizi de aynı safa koydular, Mondros'u imzalamak zorunda kaldık ve işgal edildik.

İşgalde Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde bir bağımsızlık mücadelesi başladı. O mücadele başlarken, o mücadelenin içinde yapılan bir anayasa var sevgili gençler. O anayasa hangisi? 1921 Anayasası.

1921 Anayasası çok kısa, 23 madde. Millet iradesiyle, herhangi bir vesayet odağının dayatması olmadan, olağanüstü şartlara rağmen... Şartlar ne? Savaş. Ülkemizi işgalden kurtarıyoruz. Buna rağmen, milletin kendisini temsil ettiği bir anayasa.

Belki de bugünkü anayasadan çok daha vizyoner ve Türkiye'nin o günkü ihtiyacını karşılayan bir anayasa olmuş. Onun için uzmanlar, hocalar hep 1921 Anayasası'na gönderme yapar.

Daha sonra bağımsızlık elde edildikten sonra bir adım daha atıldı: 1924 Anayasası. 1924 Anayasası'nda da Meclis üstünlüğü öngörüldü. Her şeyi belirleyecek olan Meclisti. Meclis hükûmeti vesaire.

Ama burada eksik bir şey vardı: Çok partili sisteme geçilemediği için, tek parti idaresinde bu anayasa, iyi niyetle ve güzel duygularla hazırlanmış olsa da, otoriter bir uygulamaya dönüştü.

Araları geçiyoruz. Tek parti yönetimini geçiyoruz. Ondan sonra Menderes dönemi geliyor. Menderes yönetiminden sonra 1960 darbesi var. Hâlâ siz yoksunuz, ben de daha çocuğum.

1960 darbesinde ne oluyor? Hükûmet alaşağı ediliyor, başbakan asılıyor, bakanlar asılıyor. Türkiye'nin bir ayıbı olarak bugün hâlâ hepimizin gündeminde.

1961 Anayasası da darbeden sonra, vesayet odaklarının —darbecilerin— yaptığı bir anayasa. Bu anayasada birçok vesayet unsuru var.

Ne var? Vatandaşın oyunu almadan, kampanya yapmadan oluşturulan iki kademeli Meclis var. Bunlardan biri Cumhuriyet Senatosu.

Bu Cumhuriyet Senatosu'nda kimler var? Darbeciler, üst düzey bürokratlar vesaire... Halkla ilişkisi olmayan insanlar. Bu bir vesayet mi? Evet.

Anayasa Mahkemesi ihdas ediliyor. Görünüşte modern anayasalarda olması gereken bir kurum. Ama o gün kurulan Anayasa Mahkemesi, sonraki yıllarda vesayet aracı olarak kullanılmaya başlandı. Siyasi partileri ve hükûmetleri sıkıştıran, onların elini kolunu bağlayan bir yapıya büründü.

Millî Güvenlik Kurulu kuruldu. Aslında darbe yapmadan hükûmeti baskı altında tutmanın aracıydı. O günkü Millî Güvenlik Kurulu'ndan bahsediyorum arkadaşlar. Ara ara toplanıyor, ayar veriyor, siyasi iradeyi "terbiye ediyor." Dönemimizde birçok vesayet kurumu gibi MGK'yi de sivilleştirdik, demokratikleştirdik.

Siyasi iradenin patronu kim? Halk. Şimdi Meclis üyelerini de, ülkeyi yönetecek Cumhurbaşkanını da halk doğrudan seçiyor. Seçilenler hesabı kime verecek? Millete verecek. Ama diyorlar ki: "Hesabı önce bana vereceksin." İşte buna "vesayet odağı" denen şey diyoruz.

Üniversiteler, sendikalar... Tamam, bunlar demokratik hak ve özgürlükler için güzel ama daha sonra hükûmete, siyasete ayar verme aracı olarak kullanılmaya başlandı. Hatırlayın, YÖK bildirileri, sendikaların siyasi iktidara karşı yürüyüşleri... AK Parti iktidarına karşı algı oluşturmak için faaliyet gösterdiler.

Bunları da geçtik. Sonuçta demokratik meşruiyeti olmayan mekanizmalar, anayasal sistemde etkin hâle geldi. 1960 ihtilalinden sonra.

Bu böyle devam etti. 1970'li yıllar... Salonda kimler var o dönemden? Evet, bunlar bizleriz. Nesli tükenenleriz. Dolayısıyla hâlâ sizin zamanınıza gelmedik gençler. Yani X kuşağı, nesli gittikçe tükenen bizler...

70'li yıllar Türkiye'nin hakikaten kayıp yıllarıydı. Ben o yıllarda üniversitedeydim. Sabah üniversiteye giderken evde büyüklerimiz dua ediyor: "Akşam sağ salim dönsün" diye.

Anarşik olaylar yüzünden okulumuz İstanbul Teknik Üniversitesi kapatıldı. Üniversite bir sene kapalı kaldı. Sebepsiz yere. Niye? Anarşik olaylardan dolayı. Hiçbir suçum olmadığı hâlde bir senem kayboldu. Düşünün, bir sene az bir zaman değil. Sadece ben değil, o dönemde okuyan herkes bunu yaşadı.

1970-1980 arasında gençler, tam 10 tane hükûmet kuruldu. 10 yılda 10 hükûmet olur mu? Bir yılda bir hükûmet ne yapabilir? Hangi projeyi hayata geçirebilir? Hangi yasayı çıkarabilir? Hangi kalkınma hamlesini başlatabilir?

Gelirsin, bakan oldun diyelim. Oturursun, bakanlık mensuplarıyla tanışırsın. Bakanlığın projelerini öğrenmeye çalışırsın. Sonra valizini toplarsın. Çünkü iş yapmaya zaman kalmıyor.

Burada istikrara vurgu yapıyorum. İstikrar, güçlü iktidar, bir ülkenin geleceği için olmazsa olmazdır.

Evet, 70'li yıllar böyle geçti. Tekrar darbe kapıyı çaldı. Partiler uzlaşmıyor, hükûmet kurulamıyor. 8 ay, 1 sene boyunca hükûmet yok. Terörle mücadele var, kalkınma projeleri var. Hiçbiri yapılamıyor.

Nihayet 1980 darbesi... Kenan Evren ve arkadaşları 1980'de darbeyi yaptılar. O güne kadar devam eden terör bir günde bitti. Bu nasıl oluyor? Anlaşılır gibi değil. Her gün onlarca insan teröre kurban gidiyordu. 1980 ihtilalinden sonra bir gün içinde kesildi. Güzel bir şey değil ama neden daha önce engellenemedi?

İşte burada da vesayet odaklarından bahsetmek lazım. Vesayetçiler, sivil idareye, siyasi iradeye, halk iradesine güvenmedi. Neden? Önceki on yılda yaşananlardan dolayı.

O yüzden vatandaş 12 Eylül'e ses çıkarmadı. Çünkü terör belası sonlanmıştı..

12 Eylül Anayasası'nı kim hazırladı? Darbeciler.

Ve burada, önceki anayasalarda var olan vesayet unsurları daha da güçlendirildi. Tahkim edildi. Mesela Millî Güvenlik Kurulunun yetkileri daha da arttırıldı. Aslında "tavsiye kararı" alıyor ama... Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla... Bu kararlar tavsiye değil; harfiyen uyulması gereken emirler hâline geliyor. Ve bunun örneklerini gördük. Yirmi sekiz Şubat Erbakan Hoca hükûmetinde gördük.

Şimdi Cumhurbaşkanı kendisi olacak ya, Kenan Evren cumhurbaşkanlığı yetkilerini yeni anayasada çok artırdı. Şimdi adı ne? Parlamenter sistem. Ama bir yandan da Cumhurbaşkanı acayip yetkilere sahip. Bir gün sabah kalkıyor, "Ben Meclisi feshettim" diyebiliyor. Ya Meclisi oraya sen mi getirdin be kardeşim? Bunlar dağ bayır dolaştılar, ettiler, millete boyun büktüler, oy istediler. Seçildiler, geldiler. "Yok kardeşim, ben kapatıyorum," diyor, kapatıyor. Bunun adı ne? Parlamenter sistem. Olur mu böyle bir şey?

Yani parlamenter sistem gibi takdim edilen ama uygulamada tam bir başkanlık sistemi, ceberut bir başkanlık sistemi adı konmadan hayata geçti. Adına biz gelin, karma sistem diyelim, hibrit sistem diyelim. Böyle bir sistemde devam etti. Sonunda tabii iş burada bitmiyor. Siyasi partilerin üzerindeki kısıtlamalar, denetimler daha da arttırıldı. Parti kapatma çok kolaylaştırıldı. Anayasa Mahkemesi, YÖK gibi kuruluşlar eliyle bürokratik vesayet çok daha güçlendirildi.

Peki, modern anayasalarda vesayete yer var mı? Yok. Vesayet, halkın vermediği bir gücü kullanmak demek. Size vatandaş bir güç vermemiş, ama “Ben şöyle yapacağım,” diyorsunuz. Darbe yapıyorsunuz, millî iradenin yetkilerini elinden alıyorsunuz. Ondan sonra kafanıza göre ülkeyi dizayn ediyorsunuz. Vatandaşa da diyorsunuz ki: “Ben sana böyle bir elbise yaptım, sana böyle bir yemek pişirdim. İster ye, ister yeme; ister giy, ister giyme.” Görüntü 80’li yıllarda böyle. Tabii, 82’de bu anayasa oylandı. Yüzde doksanın üzerinde evet oyuyla kabul edildi.

Şimdi diyeceksiniz ki: “Ya sen ne konuşuyorsun? Bir yandan diyorsun vesayet, halkın iradesi yok, o yok, bu yok. Bir yandan da yüzde doksanın üzerinde bu anayasa halk tarafından referandumla kabul edildi. Bu nasıl çelişki? Bunu nasıl izah edeceksin?” diye aklınıza gelebilir. Doğru, o günü yaşamadığınız için doğal olarak bunu düşüneceksiniz. Ama o günleri yaşayan birisi olarak şunu söyleyeyim: Millet o kısa sürede, o iki sene içinde şöyle bir kanaate geldi. Dedi ki: “Ya biz bunlardan kurtulmanın yolu bir an önce bu anayasayı kabul edelim. Ondan sonrası ne olursa olsun.”

Tabii ondan sonra iş bitti mi? Bitmedi. Özal geldi. Özal, Allah rahmet eylesin, çok reformcu bir insandı. Ülke için çok güzel işler yaptı. Türkiye’yi Türkiye sınırlarının dışına taşıyan bir liderdir. Ve Türkiye’yi dünyaya açan bir liderdir. Türkiye, bir anlamda yeni bir lige geçti Özal sayesinde. Ama uzun sürmedi. Özal’ı da tüketmeye çalıştılar.

Özal, gayet demokratik bir düşünceyle, siyaseti, millet iradesini öne alarak 1987’de bir referanduma gitti. O da neydi? 1980 darbesiyle getirilen siyasi yasakların kaldırılması. O zaman dediler ki: “Sen bu referandumu yanlış yapıyorsun. Bak, 12 Eylül’de yasaklanan liderler hepsi geri gelecek.” Ama özgüveni yüksek olduğu için Özal buna itibar etmedi. Ayrıca siyasi yasakların demokratik sistemlerde bir yeri olmadığına inanan birisiydi. Bu referandumda siyasi yasakların kaldırılması kabul edildi. Eski yasaklı siyasetçilerin -Demirel, Erbakan, Ecevit, Türkeş- hepsinin tekrar siyaset sahnesine dönmesinin yolu açıldı.

Ayrıca o referandumda seçilme yaşı otuz beşten yirmi beşe düşürüldü. Yani gençler otuz yaşına kadar bir yere aday olamıyordu; yirmi beşe düşürüldü. Şimdi daha da düştü: on sekize.

Ondan sonra 1995 değişikliği var. 1982 Anayasası’nın 1995 değişikliği. Siyasi partilerin üzerindeki baskılar bu değişiklikte kaldırılmadı ama biraz hafifletildi. Demokratikleşme ve insan haklarına yönelik iyileştirmeler yapıldı.

Geldik 2001 değişikliğine. 2001 değişikliğinin içeriği, Türkiye’nin Avrupa Birliği yasalarına uyumu. Avrupa Birliği, her zaman yaptığı gibi, Türkiye’ye -o zamanki iktidara- dedi ki: “Şu

değişiklikleri yapın, sizin birliğe giriş sürecinizi hızlandıracam.” Biz onların demesiyle mi yapacağız? Elbette milletimiz için, ülkemiz için hangi iş hayırlıysa onu yapmamız lazım.

Burada ne değişiklik oldu? Temel hak ve özgürlük alanları genişletildi, güzel bir şey. Anayasa Mahkemesi ve diğer üst yargı mercilerinin yetkileri sınırlandırıldı.

Buraya kadar AK PARTİ iktidarlarının bir dahli yok. Şimdi geliyoruz —bundan itibaren— benim de uzun süre içinde olduğum; on iki yıllık bakanlık, iki yıllık başbakanlık, bir yıla yakın Meclis Başkanlığı yaptığım ve uzunca süredir —2002’den 2023’e kadar— milletvekilliği yaptığım dönem.

Bizim dönemimizde ilk değişiklik 2004 yılında yapıldı. Burada MGK’nin yapısını değiştirdik. Katılanlar, sivil katılımcılar arttırıldı, yetkileri biraz daha kısıtlandı. Askerî mahkemelerin yetkileri daraltıldı.

2010 değişikliğinde, HSYK —yani Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu— ve Anayasa Mahkemesinin yapısı biraz daha iyileştirildi. Memurların sendikal hakları artırıldı. Bireysel başvuru hakkı geldi. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru... Gidiyorsun, birinci derecede kaybediyorsun, ikinci derecede kaybediyorsun, Yargıtay da, Danıştay da kaybediyorsun... Yetti mi? Yetmez. Bir de gidiyorsun Anayasa Mahkemesine, üst mahkemeye, diyorsun ki: “Benim hakkım yendi, buraya bakın.” Bu bireysel başvuru çok önemli bir şey. Ve neticede binlerce insan mahkemelerde bulamadığı adaleti orada aramaya çalıştı.

Diğer önemli değişiklik 2017 değişikliği. Bu değişiklik, Türkiye Cumhuriyeti’nin anayasa ve demokrasi yolculuğunda bugüne kadar gelmiş geçmiş en radikal değişiklik. Hani Avrupalıların bir lafı var, derler ki: “Yılbaşı partisini hindilere hazırlamak lazım. Sistem değişikliğini de kendini imha edecek birinin yapması lazım.” O da o dönemin başbakanı. Bu görev bana verildi, ben de başarıyla yaptım. Sonra koltuk elinizde kaldı gençler.

Bu değişiklikle sistem değiştirildi, başbakanlık kaldırıldı. Cumhurbaşkanı tek başına yürütmenin başı oldu.

Ve dedim ki: “Bir Ali değil, Bin Ali feda olsun. Yeter ki ülke kazansın, memleket kazansın, millet kazansın.” Hiç de pişman değilim, iyi ki bu değişikliği yapmışız.

Bir adım sonrası da bu bireysel başvuru, aslında AİHM’ye gidişleri biraz sınırladı, azalttı. Yoksa orada dosyalar birikecek, diyecekler ki: “Bu Türkiye’de adalet kurumları uyuyor mu? Ne yapıyor? Niye işlerini yapmıyorlar?” Buraya geliyorlardı insanlar. Bir de bizim için onur, gurur meselesi. Kardeşim, memleketimizde adalet tükendi de gidip Avrupada, orada burada ülkemizi, adalet sistemimizi şikâyet etmek bize yakışır mı? Elbette ki yakışmaz.

Şimdi arkadaşlar, Anayasa Mahkemesinin yapısını da değiştirdik. Üyelerin bir kısmının Millet Meclisi tarafından seçilmesini sağladık ki bir demokratikleşme olsun. HSYK’nin üye sayısını tekrar değiştirdik ve daha geniş bir temsil imkânı getirdik. Adalet Bakanlığının Anayasa Mahkemesi üzerindeki etkisi azaldı.

En son değişiklik hâlâ 1982 Anayasası’nda. Unutmayın, yirmi üç tane değişiklik oldu. 135 madde değişti. Ama anayasa aynı anayasa: 1982 Darbe Anayasası. 177 maddenin 135’i değişmiş. Hâlâ değişmeyi bekleyen, ihtiyacı olan bir anayasa.

Onun için bugün buradayım. Peki, Türkiye'nin bir sivil anayasaya ihtiyacı var mı, yok mu?

Eğer öncelikleri sıralarsak değerli katılımcılar, Türkiye'nin birçok öncelikli konusu var. Mesela uygulanan ekonomik model, sabit gelirlilerin, emeklilerin sıkıntıları, hayat pahalılığı ve bölgemizdeki gelişmelerin Türkiye üzerindeki tehditleri... Bunlar çok önemli. Ama bunlar arasında anayasa değişikliği de göz ardı edilmeyecek bir iştir. Niye?

Anayasa değişikliği, bir anlamda kuşaklar arasındaki değişimle doğru orantılıdır. Yani bir kuşak nedir? Ortalama yirmi beş yıl. Yirmi beş yıl yaşayan bir kuşaktan sonra gelen ikinci kuşak, birinci kuşağın yaşadığı şartlarda yaşamıyor. Dünya değişiyor, ülke değişiyor, beklentiler değişiyor. Dolayısıyla gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılamak için bile anayasa değişikliği gerekiyor. Vesayet unsurlarının, darbe izlerinin silinmesi de bu işin ayrıca artısı.

Ne kadar değişiklik yaparsak yapalım, 1982 Anayasası üzerinde bir darbe izi var. Bu darbe izinin kalkması lazım. Bunun yolu nedir? Yeniden, sil baştan, sivil bir anayasa yapmak.

HUDER' dekiler, öyle bölge bölge dolaşıyorlar. Aydın Bey İzmir Başkanı, HUDER'in Genel Başkanı Hasan Oymak Bey, Avukat Aydın Bey de keza aynı... Bu sürece yardımcı olmak için, durumdan vazife çıkararak memleketi dolaşıyorlar. Yedi bölge, görüşleri topluyorlar, dinliyorlar. Elde ettiklerini günün sonunda getirip karar vericilere diyecekler ki: "Bak, biz böyle bir çalışma yaptık. Millet için, ülkemizin geleceği için alın bunu değerlendirin." Olay bu değil mi Hasan Bey?

O maksatla da benden rica ettiler. "Ya bu İzmir senin vatanın, burada gel, görüşlerini paylaş." dediler. Ben de koşa koşa geldim.

Uzun zamandır İzmir'e de gelmiyordum. İyi bir şey oldu. İzmir'i, güzel İzmir'i gördük. Bugün özel bir gün. Yarın HUDER'in kurulmasına da ön ayak olmuş, tavsiyede bulunmuş, Erbakan Hocamızın, geçmiş dönem Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olan, 28 Şubat Postmodern diye tanımladıkları darbeye muhatap olan Erbakan'ın ölümüydü. Bugünler düşünülerek bu dert ile bir Hukuki Araştırmalar Derneği'nin kurulmasını tavsiye etmiş ve bu dertle o günden bugüne memleket için, millet için çalışıyor, gayret ediyor, katkılar sunuyor. Kendilerine teşekkür ediyoruz.

Yani bugün yirmi altı Şubat, yirmi sekiz Şubat'a da iki gün var. Yirmi sekiz Şubat'ı bilirsiniz ama değil mi artık gençler? 28 Şubat'ta herkes vardı. Yahu şimdi konuştukça ne kadar yaşlandığımı hatırlıyorum, doğrusu hoşuma gitmiyor. Neyse, 28 Şubat da kötü bir şeydi, Yani hakikaten Türk demokrasisinin aşağılandığı, siyasi iradenin örselendiği, milletin temsilcilerinin paspas edildiği bir dönem.

Kimdi bu vesayetçiler? Bu vesayetçiler 28 Şubat'ta azmettirenlerin başında FETÖ geldi. FETÖ o zaman vesayetçilere taşeronluk yapıyor. Vesayetçilere bütün lojistik destekleri veren FETÖ'cü. Orada başarılı da oldular. Siyasi iktidarı alaşağı ettiler ve zayıf iktidarlara maalesef Türkiye'ye hem zaman kaybettirdiler hem de çok daha büyük zararlar verdiler.

Şimdi son anayasa değişikliğine tekrar değinmek istiyorum. 2017 değişikliği çok önemli bir değişiklik. Önemi nereden geliyor? Değerli arkadaşlar, önemi şuradan geliyor: Bir kere biz

sistem değişikliğine gittik, yönetim sistemi değişikliğine. Nereden? Parlamenter sistemden başkanlık sistemine. Peki ne farkı var? Niye böyle bir şey yaptık? Öncekilerle bunun arasında ne fark var? Önceden ne oluyordu? Seçim oluyor. Gidiyoruz milletvekillerini seçiyoruz. Partiler herkes A, B, C, D partilerini veriyor. Onlar toplanıyorlar Mecliste. Mesela hiçbir parti tek başına hükûmet kuracak vekil sayısına ulaşamıyor. Bu sefer oradan en fazla oyu alan parti, Cumhurbaşkanına diyor ki, “Ben hükûmeti kurayım, benim hakkım.” Cumhurbaşkanı da tamam diyor, buyur kur. Dolanıyor, dolaşılıyor, destek bulamıyor, görevi iade ediyor. Sonra ikinciye geliyor, sonra üçüncüye geliyor, zaman geçiyor, işler duruyor. Kimsenin umurunda değil hükûmet kurulmuş ya da kurulmamış.

Sonunda partiler arası pazarlıklar başlıyor. Diyor, “Ben hükûmetin kuruluşuna destek olurum ama bizim şu şu şu adamları da alırsın, şunları da bakan yaparsın, şu kurumları da bana verirsın.” filan böyle etik olmayan pazarlıklar. Diyelim ki böyle hükûmeti kurduk, yani birbirine benzemez bir sürü adam var. Ne oluyor? İki günde birbirlerine dalıyorlar. Niye? “Kamuoyunda sen çok fazla ön plana çıktın. Seni daha çok millet tanıdı. Beni fark eden yok. Ben yokum.” diyor, al başına bela.

İşte bunları ortadan kaldırmak için arkadaşlar dedi ki, memleketi yönetecekleride millet kendisi doğrudan seçsin. Bunun dışında kanunları yapacak olan milletin vekillerini de yine kendileri seçsinler. Ve bu ikisi aynı günde olsun. Bakın bu değişikliğin sorumluluğu benim üzerimde. Yani 2017 değişikliği baştan sona bizim başbakanlığımızda, bizim sorumluluğumuzda ama Cumhur İttifakı’nın diğer paydaşı Milliyetçi Hareket Partisi’nin

de desteği var. Çok kritik, çok zorlu süreçler yaşadık çünkü ikimizin toplam milletvekili sayısı ancak gerekenin (330) bir tık üzerindeydi. Ve o stresle bu değişiklikleri yaptık.

Şimdi bu değişiklikler yapıldıktan sonra referandum oldu. 16 Nisan referandumu oldu. Yani bu ne zaman oluyor? 4 Kasım 2016'da başbakanlığın hemen birkaç ay sonra başlamışız. Aralık-Ocak ayı boyunca Mecliste anayasa görüşmeleri yapılmış. 2 Şubat'ta Cumhurbaşkanı onaylanmış ve 16 Nisan referandumu ilan edilmiş. O süre zarfında da Doğu, Batı, Anadolu, kazan, biz kepçe dolaştık. Bu değişikliği anlatmaya çalıştık. Anlatmaya çalışırken zorluk neydi biliyor musunuz? “Ya diyor ki kardeşim sen balı anlatıyorsun. Bal, ama kavanozun dışından anlatıyorsun. Biz yemedik ki. Bilmiyoruz. Bu nasıl sistem? Biz bildiğimiz iyi kötü bir sistem var. Biz bunda gitsek ne olur?”

Bilinmeyen bir şeyden bahsediyoruz. Tamam içinde bal var diyorsun, “Şunu bir aç, bir parmak atalım.” “E tamam da siz olur.” diyeceksiniz, “de ondan sonra açacağım.” Böyle bir muammayla, böyle bir kör dövüşle bu kampanyaları yaptık. Vatandaşa anlatırken: “Ya bak bu iş güzel iş. Bak ben kendimi feda ediyorum. Demek ki memleket için iyi bir iş yapılıyor. Siz de bana güvenin.” dedim. Vatandaşlar da sağ olsunlar güvendi ve referandumda değişiklikler kabul edildi..

16 Nisan'da referandumda parlamenter sistem terk edildi ve Başkanlık sistemi geldi. Ama ne zaman uygulanacak? Ta 2019'da. Daha var. Başbakan olarak da sürem var. Ama ben de bir sancı başladı. “Ya sistem değişti. Benim ne işim var orada artık?” Adım başbakan da olsa işi ehline, yeni sisteme göre seçilecek Cumhurbaşkanı'na vakit kaybetmeden devretmem Lazım.” dedim ve erken seçim kararı aldım.

Şimdi yeni yapılacak sivil anayasada ne olmalı, ne olmamalı? Belki bundan birkaç cümle bahsetmek lazım. Evet, sivil anayasa yapılsın. Herkes katkısını koysun. Aslında anayasayla iki kişinin veya iki firmanın aralarında yaptığı sözleşmeden bir fark yok. Nasıl şirketle çalışan arasında veya bir şirketle müşteri arasında burada da milletle, o milleti yönetecek devlet ve onun kurumları arasında bir anlaşma yapılıyor.

Bu anlaşmada ne var? Vatandaşın haklarını, sorumluluklarını, devletten beklentilerini, bütün bunlar, Türkiye'nin üniter yapısının teminat altına alınması için neler düşünüyor?

Ne yapacağız? Yargıyı daha iyi çalıştıracamız. Şimdi yargıdaki güven düşük. Davalar geç karara bağlanıyor. Bağlanan davalarda davacının, davalının beklentileri tam anlamıyla karşılanmıyor. Bu bir sorun alanı. Bunun için çalışmalar yapılıyor. Belki yeni sivil anayasada bunlara biraz daha fazla ehemmiyet vermemiz icap edecek.

Şimdi, efendim, terörle mücadele ederken, bu terör örgütlerine destek verenler diyorlar ki “işte ana dil konusu, hallolsun.” Ya kardeşim biz devletimizin adı ne? Türkiye Cumhuriyeti Devleti. Anayasa vatandaşlık tanımı ne? Vatandaşlık tanımı diyor ki, “Bu ülkeye vatandaşlık bağıyla bağlı herkes Türk'tür,” diyor. Şimdi bunu ele doluyorlar, diyorlar ki “Ya Türklerden başkasına yaşam hakkı yok.” Böyle bir şey yok. Bu bir millet tanımı. Bu milletin unsurları var. Bin yıldır biz bu topraklardayız. Kürtler var, Türkler var, Süryani'si var, Abaza'sı var, Çerkez'i var...

Vatandaşlık tanımında yeni anayasada elbette ki güncelleme yapılabilir. Vatandaşlığı, etnik kimliğine bakmaksızın anayasa ile hukuki bağı esas alan bir güncelleme yapılabilir. Vatandaşlığı önceleyen bir güncelleme yapılabilir. Bu bazı etnik grupların kendilerini ihmal edilmiş düşüncesinden kurtarabilir. Bizi birbirimize bağlayan bayrağımızdır, toprağımızdır, devletimizdir ve Kürt'üyle, Türk'üyle, diğer etnik gruplarıyla milletimizdir. Ölçü budur. Bunu esas alan bir güncelleme burada yapılabilir.

Tabii yeni yapılacak anayasada belki de yapılması gereken önemli konulardan bir tanesi de şu olmalıdır: Yerel yönetimleri, ademi merkezîyetçiliği, yani her şeyi Ankaradan kontrol etmek yerine, bütün detayları kontrol etmek yerine yetki devri yapılmalı. Belediyeler, belediyelere hem kaynak olarak hem yetki olarak bunları güçlendirmek lazım.

Menemen'in işlerini, neyi yapacağını, neyi yapmayacağını, hangi parayı alacağını, kaç personel olacağını Ankaradaki bakanlık karar vermez. Burası kendisi karar verir. Kaynaklarını da kendisi oluştursun. Tabii ki devletten alacağı payı alsın. Bu da yeni anayasada düşünülebilecek bir husus olarak ele alınabilir.

Değerli arkadaşlar, uzattığının farkındayım, son cümlelerimi söyleyeceğim. Zor bir süreçten geçiyoruz. Biz mi sadece? Bütün bölge, bütün dünya. Amerikada bir başkan seçildi, her gün gündem. Bir gün Gazze'ye dalıyor, bir gün Ukrayna'ya, bir gün bilmem nereye dalıyor. Yani Kanada'ya dalıyor, Avrupalıları fırçalıyor. Allah sonunu hayretsin.

Şimdi bu nedir? Bu bir belirsizlik getiriyor. Genişlemekte olan ekonomilere zarar veriyor. Döviz artıyor, o oluyor; bu oluyor. Bizim gibi doğal kaynakları sınırlı olan ülkeler, hâlâ dış paraya bağımlı olan ülkeler bundan zarar görüyor. Bir bu.

İkincisi, bulunduğumuz konum her zaman büyük bir tehdidin, büyük bir belanın çıkmasına müsait bir konum. Bir yanda Asya, bir yanda Avrupa, aşağıda Orta Doğu, orada savaş var. Kuzeyimizde de savaş var. Ama diğer bölgeler de diken üstünde. Etrafımız istikrarsızlıkla, tehlikelerle, tehditlerle sarılmış durumda.

Bütün bu şartlar altında Türkiye Cumhuriyeti Devleti güçlü olarak ayakta kalmak mecburiyetindedir. Başka seçeneğimiz yok arkadaşlar, yok.

Onun için neye ihtiyaç var? İstikrara ihtiyaç var. Güvene ihtiyaç var.

Dünyanın bu sürecinde biz sadece Türkiye'den sorumlu değiliz. Ben Türk Devletleri Teşkilatı Aksakal Konseyi Başkanı'yım; geliyorlar, gidiyorum. Şunu görüyoruz: Herkesin gözü Türkiye'de. "Türkiye'ye bakıyor." Bu hem çok ağır bir sorumluluk hem de bir gurur vesilesi..

Türk dünyası 300 milyon. Bunun 170 milyonu bağımsız devlet. Diğerleri işte Rusya'da, Balkanlar'da. Yani dolayısıyla hem Orta Doğu'da yaşananlar ülkemize, Filistin'de yaşananlar ülkemize yönelik; kuzeyimizdeki savaş, Balkanlar'daki kırılğan yapı ve terörle mücadele dikkate alındığında mutlaka güçlü liderliğe ihtiyacımız var.

Bunu sizlerle paylaşmak istedim. Sivil anayasa işi bir an önce yapılmalı.

Ve son söz: Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.

Dr. Öğr. Üyesi Guldén Çınarlı ÖZBİLENLER

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Anayasa Hukuku Ana Bilim Dalı Başkanı

Bugün yeni bir anayasada hükûmet sistemi nasıl olmalıdır özellikle de **“yasamanın denetim yetkileri konusunda nasıl bir tercihte Bulunulmalıdır.”** sorusu üzerine konuşmayı planlıyorum. Bunu açıklarken hâlihazırdaki sistemin bazı özelliklerini de detaylandırmak istiyorum.

Türkiye’de 2017 tarihli Anayasa Değişikliği Kanunu’nun kabulü sonrası başkanlık sistemine benzer şekilde bir yürütme organı oluşturuldu. Ancak “Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi” ile başkanlık sisteminin dünyadaki prototipi olan ABD’nin sistemi arasında farklar var. Bu farklara değineceğiz.

Öncelikle hükûmet sistemi neden bu kadar önemli? Bunun üzerinde kısaca durabiliriz. Aslında hukuk güvenliği ve özgürlüklerin sağlanıp sağlanmadığı, nasıl bir sisteme sahip devlette yaşadığımızla yakından ilişkili. Burada kastedilen hükûmet sisteminin parlamenter sistem veya Meclis hükûmeti sistemi veya başkanlık sistemi olarak anılmasıyla ilgili bir şey olmayıp; önemli olan denge-denetim mekanizmalarının sistemin gerektirdiği şekilde yerleştirilebilmesidir. Mesela; dünya uygulamasında başkanlık sistemleri “tek adam yönetimi” ortaya çıkarma riski taşımaktadır, denir. Bu ise modern devletin kurumsallaşmasının kazanımlarını tersine çeviren, hak ve özgürlükleri tehdit eden bir rejim yaratır. “Hak ve özgürlükleri tehdit eder.” diyoruz çünkü kuvvetleri birbirinden ayırmanın amacı, gücün bir merkezde toplanmasının yaratacağı otoriterleşme riski karşısında vatandaşları korumaktır. Yani bizim hak ve özgürlüklerimizin, hukuk güvenliğimizin teminatı, anayasal bir devlette oluşturulan güçler ayrılığıdır. Bir devlette bunu yerleştirmeyi başaramadığınızda dilediği kurallar ve keyfi uygulamalarıyla idaresine terk ettiğiniz bir kurulun veya bir kişinin merhametine bırakılmış olursunuz.

Aydınlanma öncesi devirlerde bir yeri olan merhamet beklentisinin yerini, yüzyıllardır “hak sahibi olmak” bilinci almıştır. İnsanlar yasaların izin verdiği sınırlar içinde yaşadıkça -özgür bireyler olarak- ne birbirlerinden ne de otorite sahiplerinden korkmamaktadır. Çünkü bilirler ki kuralları ihlal etmedikçe onların alanına kimse dokunmaz ve yine bilirler ki sınırını aşıp onlara dokunan olursa -bu bir otorite sahibi dahi olsa- mutlaka telafisi yine yetkili otoritelerce sağlanır. Hukuk devletinde failine, mağdur olana, karar verene yani olayına göre değişen/esnetilen kurallar değil herkes için geçerli kurallar vardır. Uygulanan kuralların; hukuken sınırları belirlenmiş otoriteler nezdinde konulduğu ve ihlallerinin yaptırıma kavuşturulduğu bir sistem anlayışı hâkimdir. Her bir otoritenin sınırını aşması hâlinde de sistemin öngördüğü denetim mekanizmalarının harekete geçip onu frenleyebildiği bir sistemdir bu. Ancak böylesi sistemi olan devlette birey özgürdür, huzurludur. Bir devlette sistemin nasıl kurgulandığını açıklayan şey ise hükûmet rejimidir.

Başkanlık sisteminde yürütmeyi tek başına temsil ettiği anayasada ilan edilen başkanın halk tarafından seçiliyor olması; anayasal yetkilerinin yanı sıra, ciddi bir toplumsal meşruiyet elde etmesini sağlamaktadır.

Türkiye’de yeni anayasada yer alacak hükûmet sisteminin; seçim sistemimizden parti sistemimize devlet yapısı ve geçmişiyle uyumlu olmasının önemli olduğu kanaatindeyim. Bu kapsamda neler daha farklı olmalıdır diye ele almamız gerekirse öncelikle Anayasa Hukuku doktrininde Temmuz 2018’den itibaren Türkiye Cumhuriyeti’nde uygulanagelen sistemin, herhangi bir genel geçer hükûmet sistemi sınıflandırmasına sokulamadığını belirtelim. Peki uygulanmakta olan sisteme neden başkanlık sistemi denilmiyor?

İlk olarak, Türkiye’de Cumhurbaşkanı ve Meclis birbirlerinin görevlerine son verebilmektedir, bu ise erklerin birbirinden bağımsız göreve gelip, görevde kalabildiği başkanlık sisteminin özüne aykırıdır. Buna dayanarak Türkiye’de parlamenter sistemden tam olarak çıkılmadığı da doktrinde ifade edilmektedir.

İkincisi, Türkiye’de milletvekilleri ve Cumhurbaşkanı’nın aynı gün yapılan seçimlerle seçilmesi anayasada; gerek 77. maddenin 1. fıkrası, gerekse 106. maddenin 2. fıkrası hükümleriyle düzenlenmiş durumdadır. Yasama ve yürütmenin aynı zamanda yapılan seçimlerle oluşturulması ise erkleri fiiliyatta birleştirme riskini doğurmaktadır. Ünlü Fransız anayasa hukuku ve siyaset bilimi uzmanı Duverger, seçmenlerin aynı anda gittikleri sandıkta yasama için bir siyasal görüşe, yürütme için başka bir siyasal görüşe oy vermelerini beklemenin “anormal” olacağını ifade etmektedir. Nitekim ABD’de başkan ve Kongrenin herhangi bir kanadı birlikte seçilememektedir. Bu durum, Türkiye’deki hükûmet sistemine bir eleştiri olarak öne sürülebilir. Bir de Türkiye’de, ABD’den farklı olarak disiplinli partiler vardır. Yani hukuken başkanının ve yönetim organlarının direktiflerine uygun hareket etmek zorunda olan üyelerin bulunduğu bir parti sistemi hâkimdir. Dolayısıyla yürütme erkine seçilen isim, yasamada da kanun yapacak isimler üzerinde parti disipliniyle bir güce sahip olarak görevi alır. Bu da yürütmenin kanunlarının yürürlüğe girdiği bir sistem yaratabilir. Oysa Montesquieu’nun yüzyıllar önce savunduğu üzere kuralları koyan ve onu uygulayanın aynı güç olduğu devlette “özgürlük” yok olur.

Yeni anayasada araştırma komisyonunun kurulabilmesi için Mecliste çoğunluk elde edememiş ancak belirli sayıya ulaşmış -partili olur, bağımsız olur- milletvekillerinin de yetkilendirilmesi faydalı olacaktır.

Sistemle ilgili yasama-yürütme arasındaki ilişkiler de yeni anayasada ele alınmalıdır. Bugünkü sistemde Meclisin güvenine dayanmadan görevde kalan ve anayasanın 8. maddesi gereği yürütme erkinin kurucu unsuru olmayan bakanlar, milletvekillerinden ayrıcalıklı kimi güvencelere sahip kılınmış durumdadır. Bu nedenle yeni anayasada tercih edilecek hükûmet sistemindeki bakanların durumu da yasamayla dengelenmelidir. Bu anlamda yasama organının dengeyi sağlayabileceği bilgi edinme ve denetim araçlarında değişiklik yapılmalıdır.

Yeni anayasa ile sözlü soru kurumu getirilmelidir. Bugün milletvekilleri bilgi edinmek istedikleri konularda bakanlardan “Meclis kürsüsünden açıklama” yapmalarını talep edememektedir. Bu yüzden de soru sordukları konularda; ilgili bakanın haberdar edildiğini dahi bilememektedir. Meclisin internet sitesinden incelediğimizde ilgili bakanlıktan veya Cumhurbaşkanı yardımcılığından gelen ve “süresinde yanıtlanmış” onayı alan cevaplar tatmin edici değildir. Milletvekilleri

tarafından sorulan ortalama beş-altı soruluk önergelere genellikle üç cümlelik ve hangi soruya cevaben yapıldığı anlaşılmayan açıklamalar ya da ilgili mevzuattan birkaç maddenin bağlamı açıklanmaksızın yazılması yaygın eğilimdir. Bu durum bakanlarla resmî temaslara da yansımakta, mesela Temmuz 2024’te gerçekleşen İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu toplantısına konuk olan bir bakana, komisyon üyesi altı milletvekili tarafından “Kağıt üstünde cevaplanmış dahi olsa” cevapsız bırakılan soru önergelerine ilişkin şikâyetler ifade edilmektedir. Eğer sözlü soru getirilirse Meclis kürsüsünden cevabı sözlü şekilde verecek bakanın; konuya mutlaka dikkatini vermesi ve hiç değilse makul özende bir açıklama sunması sağlanabilir.

Türkiye’de araştırma komisyonu kurmak için önerenin toplantıya katılanların salt çoğunluğu tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Bu durum yürütme ile aynı çizgiden gelen milletvekillerinin önereleri reddetmeleri dolayısıyla bu yolun etkisizleştirilmesi riskini doğurmaktadır. Oysa Almanya’da Federal Meclis üyelerinin dörtte birinin istemi üzerine araştırma komisyonu kurulmaktadır. Böylece yasama, yürütme karşısında gerektiğinde çoğunluğun rızası hilafına araştırmalarını yürütebilmektedir. Yeni anayasada araştırma komisyonunun kurulabilmesi için Mecliste çoğunluk elde edememiş ancak belirli sayıya ulaşmış -partili olur, bağımsız olur- milletvekillerinin yetkilendirilmesi faydalı olacaktır. Yine ABD’de en etkili denetim aracı olarak ifade edilen bu yolda, Meclis toplamak istediği delilleri elde etmek konusunda ilgili kişi ya da makamları zorlayıcı imkânlarla donatılmıştır. Bu kapsamda ilgililer hakkında itaatsizlik oylaması sonucu hapis cezası yaptırımına başvurulması dahi mümkündür. Türkiye’de ise araştırma komisyonunun böyle bir imkânı olmadığı gibi tüm yetkileri içtüzükle düzenlenmiştir. Dolayısıyla üçüncü kişileri bağlayıcı düzenlemeler yapılması hukuken mümkün olmayan bir metne dayanarak ilgililerden belge veya izahat alınmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle ABD’den farklı olarak, araştırma komisyonunun kendisi ile iş birliği yapmayan mesela gelip ifade vermeyen

bir bakan ya da idare çalışanına karşı zorlayıcı hiçbir argümanı yoktur. Yeni anayasada Meclis araştırması kurumu tekrar ele alınarak komisyonunun yetkilerine ilişkin anayasal düzlemde bir düzenleme getirilebilir.

Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi'nde bakanlar ve Cumhurbaşkanı yardımcılarının hakkında bir suç işledikleri iddiası üzerine yürütülen Meclis soruşturması usulünde, çok ağır yeter sayılar aranmaktadır. Öyle ki 2017 tarihli değişikliklerden önce soruşturma önergesini TBMM üye tam sayısının onda biri verebilirken artık üye tam sayısının salt çoğunluğu verebilir; yine Meclisin soruşturma komisyonu kurması için toplantıya katılanların salt çoğunluğunun oyu yeterliyken artık üye tamsayısının beşte üçünün oyu gerekmekte ve ilgilinin yargılanmasına yönelik Yüce Divana sevk kararı üye tam sayısının salt çoğunluğu ile alınırken artık üye tam sayısının üçte ikisinin oyu gerekmektedir. Bu durum aranan ağır yeter sayılar nedeniyle ilgililer hakkında fiilî bir cezasızlık rejimi yaratıldığı şeklinde doktrinde eleştirilmektedir. Bu nedenle ilgili yeter sayıların yeni anayasada düşürülmesi gerekir. Aynı yetersayılar Cumhurbaşkanının cezai sorumluluğunun düzenlendiği 105. maddede de var olduğundan onun da değiştirilmesi, ayrıca Cumhurbaşkanının “göreviyle ilgili” bir suç işlediği iddiası üzerine söz konusu yolun işletilmesi düzenleme altına alınmalıdır. Yine yeni anayasada Yüce Divana sevk edilen tüm kişilerin geçici olarak görevden alınması hüküm altına alınmalıdır. Eğer ilgili beraat eder veya seçilmeye engel teşkil etmeyen bir suçtan mahkûm olursa geri döneceğine dair kayıt eklenmesi değerlendirilebilir.

Yasama organının en büyük güçlerinden biri olan bütçe kanunu süreci, yeni anayasada tekrar gözden geçirilmesi gereken konulardandır. Türkiye'de bütçe kanunu teklifini Meclis, süresinde kabul etmez ve geçici bir bütçe kanunu da çıkarılamazsa bir önceki yılın bütçe kanunu teklifi yeniden değerlendirilerek kabul edilmiş sayılacaktır. Meclisin en önemli yetkilerinden birini elinden alma riski doğuran bu düzenleme, yeni anayasada mutlaka kaldırılmalıdır. Cumhurbaşkanının bütçe kanunu teklifini hazırlaması usulü de yeni anayasada değiştirilmeli ve bu yetki; parlamenter bir sistem tercih edilecekse Bakanlar Kuruluna, başkanlık sistemi tercih edilecekse milletvekillerine verilmelidir.

Dr. Öğr. Üyesi Serdar NARİN

Dokuz Eylül Üni. Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Ana Bilim Dalı

Anayasal düzenin sürekliliğini ve sistematik bütünlüğünü zedeleyen müdahaleler ile anayasanın sık sık tadil edilmesi, normatif tutarlılığı ve kurumsal istikrarı sarsmaktadır. Özellikle 1982 Anayasası'nın 19 kez değişikliğe uğraması, onun başlangıçtaki sistematığından sapmasına ve normatif bütünlüğünün aşınmasına yol açmıştır. Bu çerçevede, Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi'ne özgü bir anayasal dizgenin inşası, anayasal uyarlama zorunlu hâle gelmiştir. Yeni anayasanın hazırlanmasında, demokratik meşruiyetin sağlanabilmesi için halk iradesini yansıtacak kapsayıcı bir süreç benimsenmeli, geniş toplumsal mutabakat esas alınmalı ve anayasal normlar yerli ve millî gerçekliklerle uyumlu olmalıdır. Karşılaştırmalı anayasa hukuku perspektifinden faydalanılarak, evrensel anayasal ilkelerle uyumlu fakat özgün millî dinamikleri göz ardı etmeyen bir tasarım geliştirilmelidir. Yeni anayasa, ideolojik tarafsızlıktan (kapitalizm, liberalizm, sosyalizm) uzak, minimalist ve çerçeve nitelikli bir normatif metin olarak tasarlanmalı; pragmatik ve işlevsel bir hukuki zemin oluşturmalıdır. Nihayetinde, anayasal hükümlerin hem evrensel hukuk ilkeleriyle hem de millî kimlik ve değerlerle uyum içinde olması sağlanmalı, küresel normlarla yerel dinamikleri sentezleyen bir yaklaşım benimsenmelidir.

1982 Anayasası, özgürlükçü ve birey merkezli bir hukuk anlayışını esas almak yerine, otoriteyi yücelten ve bu mutlak otoriteyi tahkim eden bir yöntemle oluşturulmuştur. Demokratik meşruiyete sahip bir anayasa yapım süreci, ancak sivil iradenin öncülüğünde, halkın iradesinin yansıdığı temsilî organlar eliyle yürütülebilir. Türkiye'de askerî müdahaleler ve olağanüstü rejimlerin, darbelerin, cuntaların, anayasaları belirlediği dönem kapanmış olup, yeni anayasa, vesayetçi yapıların etkisinden arındırılmış, halk egemenliğini esas alan bir normatif çerçevede şekillenmelidir. Anayasacılık geleneği içinde, Fransız modeli gibi hiyerarşik ve otoriteci bir paradigma yerine, demokratik katılımı önceleyen çağdaş anayasacılık anlayışı benimsenmelidir.

Yeni anayasa, devlet ile toplum arasında organik bir uyum ve meşruiyet temelli bir bütünleşmeyi sağlamalı, seçkin bürokratik yapıların tasarrufuyla değil, halkın doğrudan iradesiyle şekillenmelidir. Nitekim dünya genelinde anayasa yapım süreçleri incelendiğinde, 51 ülkenin bu süreci farklı modellerle yürüttüğü görülmekte olup, Güney Afrika'nın 1996 Anayasası, halkın %73'ünün katılım sağladığı demokratik bir sürecin ürünü olarak dikkate değer bir örnek teşkil etmektedir. Türkiye'nin geleceğini inşa etme hedefi, ancak evrensel demokratik normları içeren, hukukun üstünlüğüne dayalı ve katılımcı bir anayasa ile mümkün olabilir. Anayasacılık tarihimizde, 1921 Anayasası İstiklal Harbi Dönemi'nde; 1961 ve 1982 Anayasaları ise askerî darbeler neticesinde ve ertesinde yapılmışlardır. 1924 Anayasası olağan, normal dönemde ve TBMM tarafından yapılmıştır. Mevcut TBMM'nin anayasa yapabilmesinin en önemli emsali 1924 Anayasası'dır. TBMM bu bağlamda, anayasa yapabilir zira demokrasilerde asli kurucu iktidarın sahibi millettir. Yeni anayasa, hukuk devleti ilkesine uygun olarak, Anayasa'nın 175. maddesinin belirlediği yöntem çerçevesinde, Türkiye Büyük Millet Meclisinde halkın seçilmiş temsilcileri tarafından hazırlanmalıdır. Demokratik meşruiyete sahip bir anayasanın oluşturulması, olağanüstü rejimler veya siyasi kriz dönemleriyle ilişkilendirilemez. Anayasa yapımının, ancak darbe, iç savaş ya da devrim gibi istisnai süreçlerde mümkün olduğu yönündeki iddialar, hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmadığı gibi demokratik anayasa yapım süreçlerine de aykırıdır. Nitekim, 1982 Anayasası'nı hazırlayan askerî yönetim mensupları, hukuki ve cezai sorumluluk çerçevesinde Ankara 14. Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanmışlardır. Türkiye'nin anayasal gelişim süreci, tarihsel ve sosyolojik bağlamda değerlendirildiğinde, demokratik bir anayasa yapımına en yakın olunan evrede bulunmaktadır. Bu nedenle yeni anayasa, geçmişte olduğu gibi vesayetçi anlayışın ürünü değil, bireysel hak ve özgürlükleri esas alan çağdaş bir hukuk belgesi niteliğinde olmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası maddeleri bugüne kadar 184 kez değişikliğe uğramış, 23 maddesi tamamen yürürlükten kaldırılmış olup, mevcut 177 maddeden 154'ü hâlen yürürlükte. Anayasa üzerinde bugüne kadar toplam 19 kapsamlı değişiklik gerçekleştirilmiştir.

Yeni bir anayasanın hazırlanması sürecinde, geçmiş tecrübelerden ders çıkarılması zorunludur. Bu bağlamda, 2011-2013 yılları arasında faaliyet gösteren Anayasa Uzlaşma Komisyonunun deneyimi, sürecin önündeki olası engelleri öngörmek ve çözüm yolları geliştirmek açısından dikkate alınmalıdır. Söz konusu komisyonda üzerinde uzlaş sağlanan ve esas itibarıyla temel haklara ilişkin olan 62 maddelik anayasa değişikliğinin

öncelikli olarak kabul edilmesi, anayasa yapım sürecinin daha sağlıklı işlemesine katkı sunacaktır. Bununla birlikte, demokratik sistemin temel unsurlarından olan Seçim Kanunu, Siyasi Partiler Kanunu ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün revize edilmesi de anayasal reformların tamamlayıcı bir parçası olarak değerlendirilmelidir. 2011-2013 dönemi Anayasa Uzlaşma Komisyonunun mutabakat sağlayamaması nedeniyle, anayasal reformlar kısmi değişiklikler yoluyla ilerlemiş ve nihayetinde 16 Nisan 2017 tarihli anayasa değişiklikleriyle önemli bir mesafe kat edilmiştir. Ancak, yeni anayasa sürecinde önceki süreçlerde yaşanan tikanlıkların tekrar etmemesi için uzlaşma mekanizmasının yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, yeni oluşturulacak anayasa uzlaşma komisyonunda karar alma mekanizması oy birliği esasına dayanmamalı, bunun yerine makul çoğunluk ilkesi benimsenmelidir. Ayrıca, siyasal partiler arasındaki temsil adaleti açısından eşit temsilden ziyade orantılı temsil sistemi benimsenmelidir. Zira 2011-2013 sürecinde siyasal kutuplaşmanın belirleyici bir faktör olarak ortaya çıkması, eşit temsile dayalı bir yapının müzakere sürecini tıkadığı gerçeğini gözler önüne sermektedir. Anayasa hukukunun temel ilkelerinden biri, anayasal metinlerin terminolojik ve kavramsal tutarlılık arz etmesidir. Bu bağlamda, yeni anayasanın dili homojen bir yapıya kavuşturulmalı, temel devlet organlarına ve hukuki statülere ilişkin ifadeler yeknesak hâle getirilmelidir. Örneğin, anayasanın başlangıç bölümü ile 2, 90, 104, 174 ve 177. maddelerinde “Türkiye Cumhuriyeti” ifadesi kullanılırken; başlangıç bölümü ve 66. maddede “Türk Devleti”, 28, 74 ve 126. maddelerde “Türkiye”, 1 ve 3. maddelerde ise “Türkiye Devleti” ifadeleri yer almaktadır. Bu tür sistematik tutarsızlıklar, anayasa normlarının bütünlük içerisinde uygulanmasını zorlaştırmakta ve normlar hiyerarşisi açısından belirsizlik yaratmaktadır. Dolayısıyla, yeni anayasa hazırlanırken terminolojik standardizasyon sağlanmalıdır. Bunun yanı sıra, Fendoğlu'nun haklı olarak vurguladığı gibi, mevcut anayasada aşırı kullanım nedeniyle gereksiz bir şekilde metni uzatan 1.462 adet “ve” bağlacının yaklaşık 1.000 tanesinin çıkarılması, normatif açıklığı artıracaktır. Öte yandan, anayasanın çağdaş gelişmelere duyarlı olması gerekliliği göz önünde bulundurulduğunda, yeni anayasal çerçevenin güncel hukuki ve siyasi dinamikleri içerecek şekilde düzenlenmesi elzemdir. Bu doğrultuda, elektronik demokrasi, yapay zekâ, sosyal medya, “Mavi Vatan” ve millî teknoloji, millî ve yerli savunma sanayi, millî medeniyetimiz gibi kavramlar anayasal normatif düzeyde ele alınmalıdır. Buna karşılık, anayasal metnin kazuistik bir yapıdan arındırılması zorunludur. Anayasa, genel ilkeleri ve temel hakları belirleyen çerçeve bir normatif belge olarak tasarlanmalı, spesifik sosyal ve ekonomik düzenlemeler kanunlara bırakılmalıdır. Örneğin, “orman köylüsü”, “esnaf” ve “tüketicilerin korunması” gibi konular anayasa normlarının temel düzenleme alanına girmemekte olup, ilgili özel kanunlarla düzenlenmesi daha uygun olacaktır. Son olarak, anayasal ekonominin temel kurumsal unsurlarından biri olan Merkez Bankası'nın hukuki statüsü gözden geçirilmeli ve bağımsızlığını güvence altına alacak şekilde anayasal bir kurum olarak düzenlenmesi değerlendirilmelidir. Bu tür bir anayasal kurumsallaşma, ekonomik istikrarın ve finansal bağımsızlığın sürdürülebilirliği açısından önemli bir güvencedir.

Anayasanın ilk dört maddesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin anayasal kimliğini ve devlet düzeninin temel ilkelerini belirleyen değiştirilemez ve tartışmaya kapalı normatif düzenlemelerdir, kırmızı çizgilerdir.

Anayasanın ilk dört maddesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin anayasal kimliğini ve devlet düzeninin temel ilkelerini belirleyen değiştirilemez ve tartışmaya kapalı normatif düzenlemelerdir, kırmızı çizgilerdir. Bu bağlamda, anayasal istikrarın ve devletin sürekliliğinin muhafazası açısından, söz konusu hükümler üzerinde herhangi bir revizyon yahut müzakere imkânsızdır. Cumhurbaşkanımız ve Cumhurbaşkanlığı liderlerimiz tarafından kırmızı çizgilere ilişkin yapılan açıklamalar da bu hususta açık ve nettir. Devletin üniter yapısının muhafazası ve toplumsal bütünlüğün korunması çerçevesinde, anayasal reform sürecinde aşağıda belirtilen hususlara yer verilmesi hukuken ve siyasi olarak sakıncalı olacaktır: Etnik kimlik temelli farklı siyasi ve hukuki statülerin tanınması suretiyle, milletin bütüncül yapısının parçalanmasına yol açacak düzenlemelerin kabulü, bireysel hak ve özgürlüklerin, kolektif haklar ekseninde etnik temelli kategorilere ayrılması suretiyle anayasa eşitlik ilkesinin ihlali, kültürel ve dilsel çeşitliliğin anayasal statüye kavuşturulması suretiyle yapay azınlık gruplarının oluşturulması, devletin vatandaşlarıyla olan bağını zayıflatacak ve iç istikrarı tehdit edecek politik ve hukuki düzenlemelere alan açılması, millî kimlik tanımının dönüştürülerek “Türkiyelilik” kavramı

çerçevesinde etnik ve kültürel muhtevastan arındırılması, vatandaşlık bağının, etnik temelli federal bir sistem çerçevesinde yeni bir kurumsal yapılanmaya tabi tutulması, anayasanın resmî dili olarak Türkçenin dışına çıkılarak, farklı dillerde eğitim hakkına anayasal güvence sağlanması, yerel yönetimlerin, merkezî idareye bağlı hizmet birimleri olmaktan çıkarılarak siyasi özerk bölgeler, federatif yapılar şeklinde yapılandırılması. Bu paragrafta saydığımız bu hususlara, yeni anayasada yer verilemez. Saydığımız tüm bu tür anayasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet düzenini ve üniter yapısını zayıflatacak, anayasal bütünlük ve iç güvenlik açısından ciddi riskler doğuracaktır. Devletimizin temel esasları kırmızı çizgilerimizdir. Bu itibarla, idari yapının temelini teşkil eden il sistemi muhafaza edilmelidir.

Anayasa yapım süreci, yalnızca normatif bir metnin oluşturulması değil, aynı zamanda toplumsal mutabakatın inşası ve hukuki meşruiyetin sağlanması açısından kritik bir aşamadır. Bu çerçevede, anayasal taslakların müzakere edilmesi, istişari mekanizmalarla olgunlaştırılması ve nihai kabul sürecinin demokratik meşruiyet ilkesiyle uyumlu olması elzemdir. Geçmiş uygulamalarda benimsenen anayasa uzlaşma komisyonu modeli referans alınabilir; ancak bu sefer, sürecin belirsiz bir zamana yayılmaması için çalışma takvimi net bir şekilde belirlenmelidir. Ayrıca, anayasanın yukarıdan aşağıya dayatılan hiyerarşik ve seçkinci yöntemlerle değil, toplumsal katılımı esas alan sözleşmecî bir yaklaşımla oluşturulması gerekmektedir. Yeni anayasal düzen, siyasal grupların maksimalist

Anayasa yapım süreci, yalnızca normatif bir metnin oluşturulması değil, aynı zamanda toplumsal mutabakatın inşası ve hukuki meşruiyetin sağlanması açısından kritik bir aşamadır.

taleplerine dayanarak değil, mutabakat anayasacılığı anlayışı çerçevesinde şekillenmelidir. Anayasa, bireysel hak ve özgürlükleri temel alan, çoğulculuğu ve farklı düşünce yapılarının meşruiyetini tanıyan, özgürlük-güvenlik dengesini optimum seviyede kuran ve insan haklarına mutlak saygıyı esas alan bir hukuki metin olmalıdır. Bununla birlikte, yalnızca ulusal düzeni tesis eden bir metin olmanın ötesinde, demokratik hukuk devleti perspektifiyle uluslararası düzeyde örnek teşkil edebilecek bir model ortaya konulmalıdır. Zira anayasa, yalnızca bir normatif metin değil, aynı zamanda devletin kurucu kimlik belgesi ve hukuk düzeninin istikrarını sağlayan temel dokümandır. Anayasa yapımına ilişkin küresel örneklerle bakıldığında, halkın doğrudan bir anayasa oluşturduğu bir yöntem bulunmamaktadır. Dolayısıyla, anayasanın, halkın doğrudan değil, temsil mekanizmaları aracılığıyla oluşturulması zorunludur. Bu bağlamda, demokratik meşruiyeti haiz, genel oy ilkesi çerçevesinde seçilmiş temsilcilerin anayasa yapım sürecini yürütmesi anayasal demokrasinin bir gereğidir.

Türkiye Cumhuriyeti bağlamında ise bu yetki, anayasal düzenin kurucu organı sıfatıyla Türkiye Büyük Millet Meclisine aittir. Bir anayasanın temel normatif çerçevesi, anayasal demokrasi ilkelerine ve evrensel insan hakları standartlarına tam uyum içinde olmalıdır. Hukukun üstünlüğünü esas alan bir anayasal sistemin, bireysel hak ve özgürlükleri güvence altına alırken, demokratik mekanizmaların işleyişini de teminat altına alması zorunluluktur. Türkiye'nin küresel ve bölgesel düzlemde güçlü ve etkin bir devlet olarak varlığını sürdürebilmesi için anayasal düzenin, Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi ile bütünleşik, özgün bir model olarak inşa edilmesi elzemdir. Türkiye'nin yerli ve millî hükûmet sistemi modeli olan Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi, ülkemizi 21. yüzyılda, dünyada lider ülke yapacak, siyasal istikrarı sağlayacak modeldir. Halkımızın teveccühü ile kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi'nden taviz verilemez. Yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki yetki ve denge ilişkilerinin anayasal normlar çerçevesinde açık ve kesin sınırlarla belirlenmesi gerekmektedir. Yeni anayasanın başlangıç hükümleri, soyut ve yoruma açık ifadeler yerine, hukuki öngörülebilirliği artıran, somut ve bağlayıcı normlar içermelidir. Demokratik hukuk devletinin güvencesi olarak şekillenecek olan anayasal metin, kapsayıcı ve uzlaşa temelli bir perspektifle, devlet-toplum bütünleşmesini pekiştiren kurucu ilkeleri içermelidir. 1961 Anayasası'nın başlangıç hükümlerinin askerî müdahaleyi meşrulaştıran bir dil taşıdığı, 1982 Anayasası'nın başlangıç hükümlerinin ise meşruiyet tartışmalarına konu olduğu ve bu nedenle 1995 ve 2001 yıllarında değiştirildiği bilinmektedir. Bu noktada, Anayasa Mahkemesinin başlangıç hükümlerini bağımsız bir normatif ölçüt olarak değerlendirmesi, anayasa yargısının fonksiyonları ile örtüşmemektedir. Bunun yerine, anayasal denetimde başlangıç hükümlerinin tamamlayıcı ve destekleyici bir ölçü norm olarak kabul edilmesi daha isabetli olacaktır.

Yeni anayasanın temel hak ve özgürlükler rejimi, bireysel hakları genişletici bir perspektiften şekillendirilmelidir. Özellikle din, inanç, vicdan özgürlüğü ile bilimsel araştırma ve sanatsal ifade özgürlüğü, özsel nitelikleri itibarıyla herhangi bir kısıtlamaya tabi tutulmamalıdır. Anayasal metinde “insan haklarına saygılı” şeklindeki ifadeden ziyade, hakların doğrudan bir normatif referans noktası olarak kabul edilmesini vurgulayan “insan haklarına dayalı” kavramsallaştırması benimsenmelidir. Ayrıca, bireyin maddi ve manevi varlığını hukuka aykırı isnatlardan koruma bağlamında “lekelenmeme hakkı” müstakil bir anayasal güvence olarak ihdas edilmelidir. Hukuki koruma mekanizmalarının etkinliğini artırmak amacıyla hak arama özgürlükleri daha geniş bir çerçevede ele alınmalı, bireyin idareye karşı korunmasını sağlayan başvuru yolları güçlendirilmelidir. Bu doğrultuda, Kamu Denetçiliği Kurumunun yanı sıra, hak arama ve denetim mekanizmaları olarak Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu, Kişisel Verileri Koruma Kurumu ve Kamu Görevlileri Etik Kurulu gibi yapılar anayasal düzeyde zikredilmelidir. Dünyadaki 173 devletin anayasasından yalnızca 21’inin laiklik ilkesini anayasal metinlerinde benimsediği gözlemlenmektedir. Ancak, anayasal anlamda laikliğin tanımlanmasında, dayatmacı ve aktif bir laiklik anlayışından kaçınılmalıdır. Laiklik, yalnızca kurumsal düzeyde değil, aynı zamanda bireyler ve toplum üzerinde din dışılığı zorunlu kılmaya yönelik bir bireysel sekülerlik anlayışını da dışlamalıdır. Bu bağlamda, anayasal düzeyde benimsenmesi gereken laiklik anlayışı, siyasal sekülerizmi ve inançlara saygılı pozitif laikliği içermelidir. Özellikle Fransız modeline dayalı, katı bir laiklik anlayışının terk edilmesi gerekmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sekülerizmin özgür düşünceyi ve akıl temelli araştırmayı destekleyen bir ilke olduğunu belirtirken, din karşıtlığı anlamına gelmediğine de vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda, Fendoğlu’nun da vurguladığı gibi, Fransa’nın laiklik anlayışının hukuki temeli de şüpheli bir nitelik arz etmektedir, zira 1958 tarihli Fransa Anayasası, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’ne atıfta bulunarak, Allah’ın varlığını hukuki bir kabul olarak içermekte ve “Millî Meclis, yüce varlığın huzurunda ve himayesinde aşağıdaki insan ve yurttaş haklarını tanır ve ilan eder.” şeklinde bir ifadeye yer vermektedir. Bu nedenle, Fransa’nın hukuk sistemi, Allah’ın varlığını yalnızca tarihsel bir referans olarak değil, aynı zamanda pozitif hukuk bağlamında kabul eden bir yaklaşımı benimsemiştir.

Yunanistan, İrlanda, Norveç, Danimarka ve İtalya gibi ülkelerin anayasaları da resmî din anlayışını anayasal çerçevede kabul etmektedir. Demokrasiyle bağdaşmayan bir laiklik anlayışının, bireylerin dini inançlarını baskı altına almaya yönelik dayatmaların, hiçbir toplumda meşruiyeti yoktur. Bu sebeple, anayasal metinlerde pozitif laiklik ve inançlara saygılı laiklik anlayışlarının egemen kılınması temel bir gerekliliktir. İnsanların dinî inançlarını dayatıcı bir biçimde şekillendirmek yerine, dinî inançların özgürce ifade edilmesi ve uygulanması sağlanmalıdır.

Yasama sürecinde, Türkiye Büyük Millet Meclisinin kanun üretme faaliyetlerinin daha etkin bir şekilde izlenebilmesi amacıyla bir “Kanun Takip Merkezi” kurulması Fendoğlu tarafından önerilmektedir. Ayrıca, halkın doğrudan yasama sürecine katılımını sağlamak üzere, milletin kanun teklifi sunmasına imkân tanıyacak bir “Kanun Teklif Destek Bürosu” oluşturulabilir. Bu öneri, halkın yasama sürecine dâhil edilmesini sağlayarak

demokratik katılımı güçlendirecektir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin kabulüyle birlikte, yasama ve yürütme ilişkilerine dair mevcut anayasamızın 69. maddesi ya değiştirilmiş ya da tamamen ilga edilmiştir. Bu değişiklikle birlikte, gensoru, başbakanlık, Bakanlar Kurulu, kanun tasarısı, KHK, tüzük ve sıkıyönetim gibi bazı kavramlar ortadan kaldırılmıştır. Yasama yetkisini kullanan komisyonların güçlendirilmesi, yetki alanlarının artırılması ve komisyonlarda görev yapanlara dokunulmazlık tanınması önerilebilir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin bazı kurullara daha fazla üye seçme yetkisi verilebilir ve esas komisyonlar, çıkardıkları kanunları izleyebilir. Esas komisyonların, her yıl en az bir kez toplanarak bakanlıkları denetlemesi ve denetim yetkilerinin genişletilmesi sağlanabilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının danışma kurulu ve komisyonların yetkileri de artırılabilir. Bunun yanında, yeni denetim araçları geliştirilerek, yasama sürecine dair şeffaflık ve etkinlik artırılabilir. Yeni bir içtüzük ile genel kurul çalışmalarının hızlandırılması ve bir "Yasama Akademisi" kurulması, yasama süreçlerinin daha bilimsel bir temele oturtulmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca, yasama ve yürütme arasındaki ilişkiyi güçlendirmek için komisyonlar üstü bir komisyon kurulabilir.

Yargı sistemine ilişkin olarak, Türkiye Büyük Millet Meclisinin üye seçimindeki yetkilerinin genişletilmesi gereklidir. Nihayetinde, yeni anayasa ile Cumhurbaşkanına, devlet başkanı sıfatıyla gerçekleştirdiği işlemler bağlamında, tüm dünyadaki örneklere paralel olarak, yargı muafiyeti tanınması mümkündür. Yeni anayasa çerçevesinde, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru mekanizmasının yeniden yapılandırılması elzemdir. Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru yolu ile bir süper temyiz organına dönüşerek, Yargıtay ve Danıştayın kararlarını âdeta denetlemektedir. Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesinin yetkilerinin kapsamı, yeni anayasa ile yeniden gözden geçirilmeli, süper temyiz algısına son verilmelidir. Başvuruların yoğunluğu göz önünde bulundurularak, Mahkemenin üye sayısı artırılabilir; ayrıca ilgili bölüm sayısı da genişletilebilir. Anayasada, Yüksek Seçim

Kurulu ve Sayıştayın yüksek yargı organları olarak kabul edilmesi, hukukun üstünlüğünü pekiştirecek şekilde açıkça belirtilmelidir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, bakanlar üzerinde denetim hakkına sahip olmalıdır. Zira, Hükûmet Sistemi, halk oylamalarıyla üç kez onaylanmış olup, bu yapının değiştirilmesi düşünülmemelidir. Devletin yönetilebilirliği ve istikrarı ön planda tutulmalı, her türlü anayasal düzenleme buna uygun olmalıdır. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi, Türkiye'nin tarihsel ve kültürel bağlamına özgü bir hükûmet modeli olarak, ülkenin 21. yüzyıl vizyonuna paralel şekilde gelişmiş güçlü bir sistem olarak değerlendirilmelidir. Kamuoyunda dile getirilen bilimsel eleştirilerin etkili bir biçimde ele alınabilmesi için, anayasal düzeyde mekanizmaların yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bu, özellikle denetim ve denge ilkeleriyle uyumlu olarak, Cumhurbaşkanı yardımcılarının demokratik meşruiyetinin temin edilmesini içerecek şekilde yapılmalıdır. Fendoğlu'nun vurguladığı gibi, Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile ilgili olarak, hukuki denetimin daha etkin olabilmesi için, kararnamelere karşı dava açma gerekliliği ortadan kaldırılmalı, zira Cumhurbaşkanı bu kararnameleri kendisi değiştirme yetkisine sahiptir. Şekli denetim süreci, ancak belirli bir süre, yani 10 gün ile sınırlı olmalıdır. Ayrıca, Yüce Divan yargılamalarına ilişkin olarak, Yargıtay Ceza Genel Kurulundan kıdemli hâkimlerin dâhil edilmesi ya da Yüce Divan yetkisinin Yargıtaya devredilmesi, yargılamaların daha şeffaf ve adil olmasını sağlayabilir. Yüce Divanın verdiği kararların, iç hukukta belirli bir itiraz mekanizması ile denetlenebilir olması, hukuki denetim ilkelerinin işlerliğini artıracaktır. Yeni anayasa taslağında, yargı bölümünün temelini oluşturacak şekilde, hâkim ve savcılarının bağımsızlığı ile güvence altına alınmalarına dair açık bir düzenleme yapılmalıdır. Hâkim ve savcılarının fonksiyonları arasındaki farklılıkları net bir biçimde belirleyen bir ayırım, yargı alanındaki etkin denetim ve adaletin sağlanabilmesi açısından elzemdir. Bu doğrultuda, yargı sistemi içinde bağımsız bir Yargı Yüksek Kurulu kurulmalı, bu kurulun denetleyici rolü güçlendirilmelidir. Savcılarının, yalnızca aleyhe olan delilleri toplamakla sınırlı kalmayıp, lehe olan delilleri de araştırıp sunma yükümlülüğü altına girmeleri, adaletin sağlanması noktasında önem arz etmektedir. Ayrıca, adli kolluk biriminin kurulması ve savcının denetiminde çalışması gerekliliği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bunun yanı sıra, yargı süreçlerinde, kişinin lekelenmeme hakkına saygı gösterilmesi gerektiği hususu, daha somut bir şekilde anayasal bir güvence hâline getirilmelidir. Türkiye Cumhuriyeti Savcılığının kurulması, savcılarının yetki ve sorumluluklarını netleştirecek ve bağımsızlıklarını pekiştirecektir. Anayasada savcılarının da bağımsızlıkları, hâkimlerin bağımsızlığı ile aynı düzeyde güvence altına alınmalıdır. Ayrıca, hâkim ve savcı alımlarında, sadece mesleki yeterlilik değil, psikolojik testlerin de uygulanması gerektiği açıkça belirtilmelidir. Savunma hakkının kapsamı genişletilerek, anayasada avukatlık mesleği, bir temel hak olarak yer almalı ve avukatların mesleki güvenceleri de anayasa ile teminat altına alınmalıdır. Yeni anayasa taslağında hâkim, savcı ve avukatlık statülerinin her biri, kendi başına bağımsız bir şekilde ele alınmalı ve bu mesleklerin karşılaştığı yasal zorluklar ayrı ayrı düzenlenmelidir. Yeni anayasa çerçevesinde, Adalet Bakanlığına, Türkiye'deki hukuk eğitimi sisteminin ve genel adalet politikalarının düzenlenmesine dair geniş yetkiler verilmelidir.

Ancak, Hâkimler ve Savcılar Kurulu üyelerinin görev süreleri sınırlı olmalı ve görevden bir kez ayrılan üyeler yeniden seçilmemelidir. Ayrıca, bu kurulun üyeleri, her iki yılda bir

yenilenerek, yargının tazelenmesi ve tarafsızlığının korunması sağlanmalıdır. Son olarak, anayasanın 138. maddesinde, yargının tarafsızlığını pekiştirecek şekilde, etik değerler ile ilgili açık ve somut düzenlemelere yer verilmesi gerekmektedir.

Yeni anayasa çerçevesinde, temel hakların korunması ilkesinin esas kabul edilmesi ve bu hakların ancak istisnai durumlarda sınırlanabilmesi gerekliliği vurgulanmalıdır. Yasama yetkisinin, millî birliği temin etme amacına hizmet eden bir işlevsellik taşıması, yürütme gücünün ise kurumsallaşmış bir başkanlık sistemi ile güçlendirilmesi gerekmektedir. Yargının ise bağımsızlık ve tarafsızlık ilkelerine sadık kalacak şekilde yapılandırılması elzemdir. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanına, tarafsızlık ilkesine dayalı olarak, millî uzlaşının sağlanmasında ve siyasi krizlerin çözümünde ara buluculuk yapma sorumluluğu verilmelidir. TBMM'nin yetki alanı; kanun yapma, uluslararası antlaşmaların onaylanması ve sonlandırılması, bütçenin kabulü, anayasal kurum ve kuruluşlara üye seçimi, Meclis soruşturmalarının açılması gibi önemli konularda güçlendirilmeli, milletvekillerinin dokunulmazlık statüsü ve milletvekilliğinin sona erme şartlarına dair mevcut belirsizlikler netleştirilmelidir. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi'nin eleştirilen yönleri anayasal bir çerçeveye oturtulmalı, bu bağlamda başkan ile birlikte iki başkan yardımcısının demokratik meşruiyetle seçilmesi düzenlenmeli ve başkanlık kabinesi anayasal bir organ olarak tanımlanmalıdır. Ayrıca, Başkanlık Hükûmet Programı'nın Meclise sunulması prosedürü oluşturulmalı ve Başkanlık kararnamelerinin, kanunlarla belirlenen münhasır yetki alanlarıyla çelişmeyecek şekilde düzenlenmesi sağlanmalıdır. Yükseköğretim Kurulunun yapısal organizasyonunda TBMM'nin denetim yetkileri artırılmalı, yeni bir devlet kurumu olan "Türkiye Liyakat Kurumu" kurulmalı ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası anayasal bir kuruluş olarak kabul edilmelidir.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan anayasal tarihimizde, parlamenter sistem, bir asırdan uzun bir süre boyunca uygulama bulmuş; ancak Türkiye'nin özelemlerine ve ihtiyaçlarına uygun bir şekilde verimli sonuçlar doğurmamıştır. Her kanunun olduğu gibi, anayasanın da belirli bir sistematiği ve konusal çerçevesi vardır; ancak, tıpkı diğer hukuki metinler gibi, anayasanın sistematiği ve içeriği zamanla çağın gereklerine cevap veremez hâle gelebilir. Böyle bir durumda, yapısal bir yenilik kaçınılmazdır. Bugüne kadar 19 defa yapılan değişikliklerle toplamda 184 maddede düzenlemeler yapılmış; ancak bu parçalı değişiklikler, anayasanın genel sistematiğini ve konu bütünlüğünü bozmuş, hukukun temel yapısını zedelemiştir. Parlamenter sistemin geçmişteki olumsuz etkilerinden uzaklaşmak, Türkiye'nin geleceğini millî bir perspektif ve vizyonla şekillendirecek Cumhurbaşkanlığı Sistemi'nin kalıcı bir şekilde yerleşmesini sağlamak gerekmektedir. Ayrıca, bu sistemin gelişmesi ile birlikte ülkemizdeki huzur, refah, birlik ve kardeşlik bağlarının güçlendirilmesi hedeflenmelidir. Bu doğrultuda, 2028 seçim sürecinden önce, egemenliğin yegâne sahibi olan milletimize sunulmak üzere, evrensel anayasal demokrasi ilkelerine uygun, özgürlükçü, çoğulcu ve mutabakata dayalı bir anayasa derhâl hazırlanmalıdır. Türkiye'de artık vesayetçi ve darbe odaklı anlayışların dönemi kapanmıştır. Halk iradesine dayalı bir anayasal demokrasi anlayışı çerçevesinde, sandığın da siyasetin de, egemenliğin de kayıtsız şartsız sahibi yüce milletimizdir.

Prof. Dr. Serkan Çınarlı*İzmir Bakırçay Üni. Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Ana Bilim Dalı*

“Türkiye bütünüyle kendi yeni anayasasını sıfırdan (ab initio) yapabilecek bir olgunluğa ve gelişmişliğe ulaşmıştır, artık asker ve sivil bürokratlar eliyle yukarıdan aşağıya emir komuta zinciriyle biçimlendirilip modernleştirilebilecek, edilgen, kaderci ve itaatkâr bir kapalı köylü toplumu olmaktan çıkmıştır.”

TBMM’nin yeni bir anayasa yapmasının önünde hukuki, siyasi ve anayasa hukuku açısından bir engel bulunmamaktadır.

Kentlileşme, eğitim, sermaye birikimi, ticarileşme, meslekleşme, güçlü bir orta sınıfın (burjuvazinin) ortaya çıkması, profesyonelleşme, sermaye birikimi, dışa açılma, bireyleşme, uzmanlaşma, iş bölümü, kadın hakları, kapitalistleşme, sanayileşme, iletişimin ve ulaşımın gelişmesi gibi sosyo-ekonomik dinamikleri hayata geçirebilme bakımından gide-rek modernleşen Türk toplumuna yürürlükteki 1982 Anayasası yakışmamaktadır.

1982 Anayasası’nda yeniden revizyona gitme sadece zaman kaybına sebep olacaktır.

82 Anayasası, Türkiye’nin sivil, demokratik, özgürlükçü bir anayasa modeline ulaşmasını ötelemektedir. Kısmi değişiklikler anayasanın otoriter ruhu karşısında büyük dönüşümler sağlayamamaktadır.

1987’den 2017’ye yapılan ve bazıları Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen 19 değişikliğe rağmen, başlangıçtaki 177 maddenin 23 maddesi yürürlükten kaldırılan 1982 Anayasası’nın hâlihazırda yürürlükteki 154 maddesinin üçte ikisi olan 103 maddesi darbe anayasası hükümleri olarak varlığını devam ettiriyor.

Başka bir ifadeyle 82 Anayasası’nın özünde mevcut olan otoriter ruh, hâlâ hükmünü sürdürmektedir. Bu anayasa artık yapılacak yeni ara düzenlemelerle ıslah edilemeyecek bir hâldedir.

Türkiye bütünüyle kendi yeni anayasasını sıfırdan (ab initio) yapabilecek bir olgunluğa ve gelişmişliğe ulaşmıştır. Artık asker ve sivil bürokratlar eliyle yukarıdan aşağıya emir komuta zinciriyle biçimlendirilip modernleştirilebilecek, edilgen, kaderci ve itaatkâr bir kapalı köylü toplumu olmaktan çıkmıştır.

Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan’ın son zamanlarda vurguladığı üzere sivil anayasanın yapılması meselesi geçmişten günümüze gelen bir özlemi ve beklentiyi oluşturmaktadır.

Türkiye’de anayasa yapım süreçleri hep yönetimdeki devletçi seçkinlerin tek taraflı iradeleriyle kotarıp dayattıkları ve toplumun katılımının büyük ölçüde mümkün olmadığı antidemokratik metinler olmuştur.

Yeni bir anayasa yapılması için ille de savaş, ihtilal, darbe beklemek absürt bir yaklaşım olacaktır. Pekâlâ halk, iradesini ortaya koyarak, ‘yeni bir anayasa istiyorum’ diyebilir.

Bütünöyle toplumdan ve onun temsilcilerinin özgür ve katılımcı iradesinden neşet eden bir sivil anayasa, Türkiye için yeni bir milat olması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Türkiye’nin sivil toplum (millet) ve siyasi toplum (devlet) olarak varlığı, insan aklını ve iradesini millî dayanışma ve adalet anlayışı içerisinde esas alan toplumsal sözleşmeye dayalı bir sivil anayasanın yapılmasıyla birlikte ulusal ve uluslararası ölçekte tahkim edilmiş olacaktır.

YENİ ANAYASA İÇİN HERHANGİ BİR ENGEL YOK

Usulü manada demokratik bir ülkede anayasanın nasıl yapılacağı konusunda iki farklı görüş mevcuttur:

Bu konuda bir grup hukukçu tarafından ancak ve ancak yeni bir devlet kurulurken ya da savaş, darbe, ihtilal gibi olağanüstü durumlarda oluşturulacak asli kurucu iktidar tarafından bütünöyle yeni bir anayasa yapılabileceği

savunulmaktadır.

Buna karşın bir grup hukukçu ise gerekli temsil koşullarının oluşması ve anayasanın “asli iktidar” olan halk iradesinin onayına sunulması şartıyla parlamentonun “asli kurucu iktidar” olarak anayasa yapabileceğini savunmaktadır.

Parlamentoların “tali kurucu iktidar” olarak anayasalarda revizyon yapabilmelerine karşın, sıfırdan bir anayasa hazırlayacak “asli kurucu iktidar” rolü üstlenemeyeceklerini savunan ilk görüş eleştiriye açıktır. Zira demokrasilerde en önemli güç halk iradesidir.

Asli iktidara sahip olan halk referandum yoluyla bir uzlaşma metni olarak anayasayı kabul ediyorsa, bu iradeye yönelik olarak hiçbir güç ‘yeni bir anayasa yapamazsınız’ diyemez. Bu nedenle, bu ilk görüşe mesafeli yaklaşılmalıdır.

Yeni bir anayasa yapılması için ille de savaş, ihtilal, darbe beklemek absürt bir yaklaşım olacaktır. Pekâlâ halk iradesini ortaya koyarak, ‘yeni bir anayasa istiyorum’ diyebilir. Yapılacak referandumun ardından, yeni bir anayasanın meşruiyetinin kabulü zorunludur.

Bu nedenle mevcut Parlamentonun Kurucu Meclis gibi çalışarak yeni bir anayasa yapabileceği kanaatini taşıyorum. Parlamentonun yeni bir anayasa yapması için ne hukuki, ne siyasi, ne de anayasal ölçekte bir engel görüyorum.

MEVCUT ANAYASA TÜRKİYE’YE BÜYÜK HAKSIZLIKTIR

2023 yılı Cumhurbaşkanı ve milletvekili seçimleri serbest ve dürüst seçim ilkesine uygun şekilde iki tur olarak gerçekleşmiş ve seçimlere katılım oranı ortalama olarak yüzde 86 olmuştur. Genel seçim sonucunda TBMM’de güçlü bir temsil oranı tablosu oluşmuş, oy kullanan seçmenin yüzde 94.05’inin iradesi TBMM’de karşılık bulmuş, ayrıca seçim öncesinde

hemen hemen her siyasi parti yeni bir anayasa yapılması ve anayasa değişikliklerinin gerekliliğine işaret etmiştir. Dolayısıyla yeni bir anayasa hazırlanması için uygun bir ortam oluşmuştur.

Türkiye sosyo-ekonomik gelişme dinamikleri bakımından çok gelişmiştir, askerî darbe neticesinde ortaya çıkmış bir anayasanın günümüz koşullarında ülkenin ihtiyaçlarını karşılaması artık mümkün olamaz: 2025 yılında gelinecek nokta itibarıyla modernleşme süreçlerini idrak etmede ileri bir aşamada bulunan Türkiye'nin sosyo-ekonomik bakımından geldiği noktaya bakıldığında, baştan sona bütünüyle yeni ve sıfırdan olmak üzere kendi anayasasını kotarabilecek olgunlukta bir ülke olduğu görülmektedir.

Mevcut anayasa Türkiye'ye büyük bir haksızlıktır. 1982 Anayasası, Millî Güvenlik Kurulu üyeleri tarafından seçilen, temsil niteliği olmayan kişiler tarafından kaleme alınan bir metindir. Mezkur anayasanın referandumda yüzde 90'ın üzerinde bir oy oranıyla onaylandığını, dolayısıyla halk tarafından benimsendiğini savunmak da doğru değildir; çünkü yapılan demokratik bir anayasa yapım yöntemi olan referandum değil, antidemokratik bir plebisittir. Dolayısıyla demokratik bir özgürlükçü katılım süreciyle anayasanın yapılması mümkün olmamıştır.

Dönemin askerî darbeyi yapan yöneticileri tek taraflı olarak anayasayı kotarmış ve halka dayatmışlardır. Antidemokratik bir anayasa yapım yöntemi olarak plebisitler genellikle yüzde doksanlı oylarla sonuçlanır. 1961 Anayasası'nın aksine, 1982'de metni hazırlayanlar, anayasanın reddedilmesi durumunda nasıl bir yöntem uygulanacağını belirtmemişlerdir.

Buradan müstakbel anayasanın halk tarafından reddedilmesi durumunda askerî darbe yönetiminin belirsiz bir süre daha devam edeceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Yapım yöntemindeki bu olumsuz koşullar nedeniyle 1982 Anayasası demokratik siyasi meşruiyete dayanmadan yapılmış bir darbe anayasasıdır.

Nitekim 1982 Anayasası, demokratik ve siyasi bakımdan meşruiyeti olmadığı için de halk tarafından, içeriğinde yapılan onca revizyona karşın bir türlü benimsenmemiştir.

1982 Anayasası 1987 yılından bu yana 19 kez revize edilmiştir. Yapılan tüm değişikliklere rağmen anayasanın “devletçi ve otoriter” karakteri ortadan kaldırılamamıştır.

1982 Anayasası'nın özgürlük/otorite dengesinde otoriteye, birey-toplum/devlet dengesinde ise devlete ağırlık veren, “vesayetçi” ve “seçkinci” bir paradigmatic yapısı mevcut olduğundan, temel hak ve özgürlüklere ve halkın siyasi temsilcilerine şüpheyle bakmaktadır.

Devleti toplumun karşısında gören değil de, bir hizmet kurumu olarak onu toplumun emrine amade kılan yeni bir anayasaya ihtiyaç vardır. Şu ana kadar yapılan çok sayıda değişiklikle adeta bir yamalı bohçaya dönen 1982 Anayasası, kendi iç tutarlılığını ve sistemik bütünlüğünü yitirmiştir.

“

Bu anayasa artık yapılacak ara düzenlemelerle ıslah edilemeyecek bir noktadadır.

”

Bu nedenle 1982 Anayasası'nda revizyona gitmek bu müzmin sorunu daha da derinleştirmek anlamına gelecek ve zaman kaybına neden olacaktır. 82 Anayasası, Türkiye'nin sivil, demokratik, özgürlükçü bir anayasa modeline ulaşmasını biteviye ötelemektedir. Kısmi değişiklikler anayasanın otoriter ruhu karşısında büyük dönüşümler sağlayamamaktadır.

1987'den bu yana yapılan 19 değişikliğe rağmen, 82 Anayasası'nın mayasında mevcut olan otoriter ruh, hâlâ hükmünü sürdürmektedir. Bu anayasa artık yapılacak ara düzenlemelerle ıslah edilemeyecek bir noktadadır. Bürokratlar eliyle tepeden modernleştirilebilecek bir toplum olmaktan çıkan Türkiye sosyolojik olarak artık

kendi anayasasını bütünüyle kendi iç sivil ve siyasi dinamik ve aktörleriyle yapabilecek olgunluğa ulaşmış bir ülkedir. Bu açıdan da yeni bir sivil anayasa artık zamanı çoktan gelmiş bir ihtiyaca karşılık gelmektedir.

Prof. Dr. M. Refik KORKUSUZ

Dokuz Eylül Üni. Hukuk Fak. Öğretim Üyesi, Moderatör

Yeni bir anayasaya ihtiyaç olup olmadığı konusunda ülkemizde tartışmalar devam etmektedir. 1982 Anayasası'nda yapılması gerekli görülen değişikliklere ilişkin öneriler, hemen her iktidarın ya da iktidar adayı olan partilerin gündeminde yer almaktadır. Ancak, ülke gündeminin sık sık değişmesi veya bazı olayların ön plana çıkması, anayasa değişikliklerine yönelik tartışmaların zaman zaman gündemden uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Her şeye rağmen kendi gözlemlerime göre, yeni bir anayasa yapılmasının gereksiz olduğunu söyleyenlerin yoğunluğunun, yeni bir anayasaya ihtiyaç olduğunu ileri sürenlere göre daha az olduğunu ifade etmek mümkündür. Problem, yapılacak anayasa değişikliğinin mahiyeti konusudur. Ayrıca bu konudaki tartışmalar yoğunluktadır. Anayasalarda istikrarın kural, değişikliğin ise istisna olması gerektiği kabul edilmekle birlikte; bazı görüşlerce Türkiye'de anayasal istikrar sağlanmamış ve anayasal değişime istikrardan daha fazla önem verilmiştir (Bkz. GÖZLER, Kemal, Anayasa Değişikliği Gerekli mi?, Türkiye Günlüğü, Sayı: 65, 2001, s. 108-123).

Eğer anayasa değişimi olacak ise anayasada; devletin erklerinin uyumlu, düzenli ve daha gelişkin icrai ve denetim fonksiyonlarıyla çalışması için gerek duyulan sistemsel temeli tespit edilmeli, ona göre düzenlemelere ilişkin kamuoyunda tartışmalar açılmalıdır. Tüm dünyada, temel hak ve özgürlükler konusunda, paradigma değişikliğini zorlayan şartlar ortaya çıkmaktadır. Bütün dünyada, bundan on sene öncesi konuşulan konular artık konuşulmamaktadır. Devletler düzeyinde yeni ihtiyaçların ortaya çıktığı tartışma götürmez bir husustur. Bir başka ifade ile, millî devletlerin ihtiyaçları, ülke vatandaşlarının, birey ve aile üyelerinin değişen ihtiyaçları ve devletten olan talepleri de, bu konuda yeni bir bakışın zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Konunun bu boyutları ayrıca ve etraflıca değerlendirilmelidir. Bu temel ihtiyaçlar yeni anayasayı mevcut anasayadan yeni ve temelde farklı anlayışla kökten hazırlamayı zorunlu kılmaktadır. Ülkemiz gündeminde,

“yeni bir anayasaya ihtiyaç yok” yaklaşımından çok, yeni bir anayasanın kimin eseri ve muhtevasının nasıl olacağına ilişkin bazı şüphelerin varlığı dikkati çekmektedir.

Genel yaklaşım olarak, anayasa değişikliğinin temel hak ve özgürlüklere dokunmadan ve devletin temellerini oluşturan mevcut anayasanın ilk dört maddesine halel gelmeksizin değişikliğin yapılabileceği konusu ağırlıktadır. Anayasaya ilişkin sorunların, normatif düzenlemelerden ziyade anayasal mekanizmaların etkin işletilememesinden kaynaklandığı, ayrıca ne siyasal aktörler ne de toplum nezdinde yeni anayasa konusunda geniş bir uzlaşma zemininin bulunmadığı dikkate alındığında, bu koşullarda başlatılacak bir anayasa yapım sürecinin, toplumsal kutuplaşmayı azaltmaktan çok mevcut gerilimleri derinleştirme riski taşıdığı bazı çalışmalarda dile getirilmektedir.

Böyle bir ortamda; yükseköğretim kurumlarının, hem ülkedeki eğitim ile ilgili olarak hem de yükseköğretim kurumlarının daha verimli ve dünyadaki meslektaşları ile hem iş birliği hem de rekabet edebilen, ülke eğitimini gelişen dünyanın ileri ülkeleri seviyesine çıkarmayı arzulamayı hedef edinen bir yaklaşımı ortaya koyması gerekir.

Öte yandan, 1982 Anayasası’nın yürürlüğe girdiği 43 yılda, müteaddit defa değişiklik yapılmıştır. TBMM’de 1982 Anayasası’nı değiştirmek amacıyla 1987 ile 2017 arasında 23 kanun kabul edilmiştir. Bu kanunlardan 1988 tarihli yerel seçimlerin bir yıl öne alınmasını öngören değişiklik halk oylamasında kabul görmemiştir. Aynı şekilde daha eskiye gidersek, 2003’te kabul edilen ve ormanlara ilişkin düzenleme içeren iki anayasa değişikliği ise dönemin Cumhurbaşkanı tarafından TBMM’ye geri gönderilmiş ve TBMM tekrar görüşüp kabul edilmediği için bu iki kanun yasalaşmamıştır. Şimdiye değin, TBMM tarafından kabul edilen ve anayasa değişikliğini öngören toplamda 23 değişiklikten 19’u yürürlüğe girmiştir. Anayasa değişiklikleri talepleri, Türkiye’nin gündemini sürekli işgal etmiş ve sonuçta, en azından, taleplerin önemli bir kısmı yerine getirilmiştir. Ancak, yapılan değişikliklerin de yerli yerine oturması için anayasanın ruhunun ve temel fikrinin de kurulacak komisyonlarda ortaya çıkacak “konsensüs” ile sağlanması gerektiği ileri sürülmektedir. Ayrıca öğretide bir anayasanın istikrar ve meşruiyet kazanabilmesi, halk nezdindeki kabul edilebilirliğine bağlı olduğu, yeni bir anayasa yapım sürecine geçilmeden önce toplumda böyle bir ihtiyaç bulunduğunun açık biçimde tespit edilmesi gerektiğini, aksi hâlde geniş toplumsal taleplere dayanmayan bir anayasa girişimi, daha en başından meşruiyet sorunu ile karşı karşıya kalabileceği vurgulanmıştır.

Türkiye’de anayasa değişikliğinin gündemde olduğu bir dönemde hiç şüphesiz yükseköğretim kurumları olarak üniversitelerimizin bu sürece katkı sunması büyük bir zarurettir. Esasen, üniversitelerimiz, bilimsel üretim merkezleri olarak yükseköğrenim gençliğinin sorumluluğunun dışında, toplumsal meselelerde fikir üreten, çözüm önerileri geliştiren ve geleceğe yön veren önemli kurumlar olarak sorumluluk kuşanmalıdırlar. Bu nedenle, anayasa gibi ülkenin temel hukuk yapısını ilgilendiren bir konuda daha etkin, bilimsel ve tarafsız bir katkı sunmaları beklenmektedir. Bu yazıda, anayasa değişikliğinin söz konusu olduğu bir dönemde; üniversitelerin nasıl katkı sağlayabileceği tartışmaya açılmakta ve hâlihazırda akademik faaliyetlerine devam eden değerli akademisyenlerin bu sürece nasıl dâhil olabilecekleri değerlendirilmektedir.

Genel olarak bakıldığında; kamuoyunun beklentisi, şeffaf ve hesap verilebilir yükseköğretim yapıların olması yönündedir. Yine yükseköğretimin girdileri kadar çıktılarına da odaklanabilen bir yapıya ilişkin “yükseköğretim kurumları” beklentisinin olduğunu söylemek mümkündür. Yine, yükseköğretim kurumları arasında tek tip bir yapı yerine çeşitliliği sağlayan; akademik, bilimsel ve idari özerkliği evrensel standartlar ekseninde tanımlayan, rekabetin yanında iş birliğini, katılımcılığın yanında müşterek karar mekanizmalarını öngören bir yükseköğretim sisteminin ana unsurlarının da tanımlanan bir yapı olması öngörülmektedir.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK), anayasanın 130 ve 131. maddeleri uyarınca kendisine verilen görev ve yetkiler çerçevesinde özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip olan, yükseköğretimi yönlendirmek, planlamak, düzenlemek, yönetmek ve denetlemekten sorumlu tek kuruluş olarak belirlenmiştir. Bu kurulun görev alanını belirleyen 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu’nun; 6. ve 7. maddeleriyle, Yükseköğretim Kurulunun yükseköğretimi kısa ve uzun erimli olarak bir bütünlük içinde planlamak, düzenlemek ve denetlemek işlevlerine açıklık getirilmiştir.

Gerek anayasadaki hükümler ve gerekse 2547 sayılı yasanın amir hükümleri ile yükseköğretim kurumlarının “eğitim kurumu” olarak çok geniş sorumlulukları bulunmaktadır.

Anayasa değişikliği gibi çok önemli bir konuda; üniversitelerin gerek rektörlük kararı ile ve gerekse de, Senato kararı ile özel bir komisyon kurarak, başta eğitim olmak üzere ülkemizin önünde duran temel konularda; görüş ve önerilerini ortaya koymak üzere hususi bir komisyon ihdas etmelidir. Üniversitesinde hukuk fakültesi bulunan yükseköğretim kurumları; anayasa hukuku konusunda uzman akademisyenlerden oluşan bir komisyon kurarak, mevcut anayasanın ilk dört maddesi gerçeğini de dikkate alarak;

Toplumun gelişimi, Türkiye’de yaşayan bireylerin refahının artırılması, özgürlük alanlarının genişletilmesi, temel insan haklarının korunması konularında taslak raporlar hazırlamalıdır. Bu komisyonların raporları bilimsel, tarafsız ve uygulanabilir nitelikte olmalıdır.

Tüm bu çalışmalarda kamu düzeni ve kamu idaresinin yönetim yetkilerini zaafa uğratmadan ve fakat uygulanabilir ve toplum yararına hizmet eden “modern kamu yönetimi” önerileri plana çıkarılması esas alınmalıdır.

Türkiye’de geçmişte yapılan bazı seçimler sonucunda, üniversite yönetimlerinde kutuplaşmalar yaşandığı ve rektörlerin muhalif akademisyenlere karşı ayrımcı uygulamalarda bulunduğu örnekleri görülmüştür. Bazı durumlarda temel özlük haklarının ihlal edildiği dahi iddia edilmiştir.

Rektörlük ve akademik kadro tahsis süreçlerinin büyük ölçüde rektörlük ve Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) takdirine bağlı olması, bu makamların tarafsızlık ilkesine uygun hareket etmesini zorunlu kılmaktadır. Ne yazık ki geçmişte, kadroların seçimde kendisini destekleyen öğretim üyelerine dağıtıldığına ilişkin örnekler, sistemin iyileştirilmesi gereğini ortaya koymuştur.

Bu nedenle; liyakat, şeffaflık ve etik kurallara dayalı bir atama sistemi tesis edilmeli ve üniversitelerin kurumsal bütünlüğünü zedeleyen uygulamalardan kaçınılmalıdır.

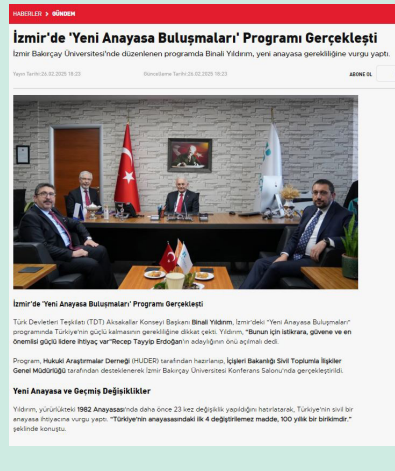
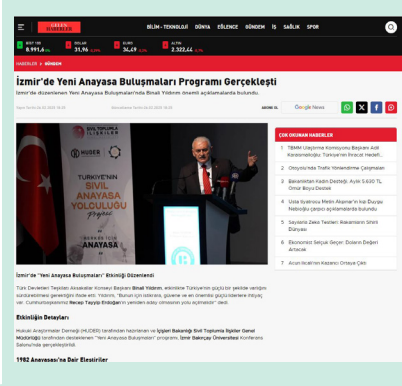
Toplumsal yapının sürekliliğini sağlayan temel değerler dikkate alınarak, yapılacak anayasal değişikliklerin bu değerlerle uyumlu olması ve onları zedelemeyecek şekilde tasarlanması gerekmektedir. Yapılması öngörülen anayasa değişikliğinde, devletin bölünmez bütünlüğü ve laiklik ilkesinin korunması konusunda toplumda genel bir mutabakat bulunmaktadır. Bu hassasiyet anayasa tekliflerinde mutlaka gözetilmeli; tüm öneriler bu çerçeveye uygun olarak sunulmalıdır. Ancak bu yaklaşım özgürlük alanlarını daraltan değil, daha da genişleten bir yaklaşımla ele alınmalıdır.

Devletin “millî birliği ve beraberliği” konusundaki toplumsal hassasiyeti irite edici yaklaşımlardan uzak durulmalı, ancak özgürlük alanlarını da daraltmamalı ve tam aksine genişletmelidir.

Anayasa çalışmalarında öneri sunanların sorumluluğu; bu tip hazırlıklarda genelde öneri sahipleri hukuken mümkün olmayan ve adalet değerlerinin dışında öneride bulunmaması gerekir. Her öneri sahibinin sorumluluk duygusu ile hareket etmesi gerekir. Getirilen öneriler, devletin anayasal hassasiyetlerini veya sosyal duyarlılıklarını zedeleyecek, aşırı tepki doğuracak şekilde, öneriler, formüle edilmemelidir.

Anayasa çalışmalarının toplumun genelini ilgilendiren ve devleti oluşturan toplumun genelini oluşturanların ortak iradesi olduğu gerçeğinin dışına çıkılmaması gerekir. Gelişmiş toplumlar, sorunları görmezden gelmek yerine onları açık biçimde tartışarak çözüm üretmeyi tercih etmektedir. Nitekim geçtiğimiz aylarda Almanyada faaliyet gösteren Max Planck Enstitüsünün, akademik çevrelerde yaşanan mobbing iddialarına ilişkin bir belgesel yayımlayarak bu meseleye doğrudan eğilmesi ve kendini eleştirel bir bakışla değerlendirmeye açması, bu yaklaşıma somut bir örnek teşkil etmektedir. Bir başka ifade ile her konunun tartışılmasında yarar var. Ancak çalışmalar sonucunda elde edeceğimiz sonuç ve ortaya koyacağımız değerler toplumun ortak değerlerini oluşturması gerekir.

BASINDA İZMİR PROGRAMI

Av. Kadir KÖSTEKÇİ

HUDER Bitlis Şube Başkanı

Bugün sivil anayasanın yapımı zorunluluğu elzem olmuştur. Sivil anayasa, her şeyden önce sivil iradenin ürünü olan, toplumun ürettiği mutabakatın sonucunda ortaya çıkan anayasa demektir. Sivil anayasa ayrıca, kamu hayatına ilişkin temel belirleyici kararların toplumu temsil eden sivil siyasi aktörlerce alınmasını ve sivil iradenin askerî iradeye hâkim olmasını öngören bir anayasadır.

BİTLİS

YENİ ANAYASA BULUŞMASI

PROGRAMI / 07. 03. 2025

*“Cumhur Başkanı Yardımcısı
Sayın Cevdet Yılmaz Anayasa
Buluşmaları Bitlis Programına
video konferans yoluyla katılarak
bizleri onurlandırmıştır.”*

*“Ellerim yerdeyken gözüüm
havada,
Rahmetten ateşe su
istiyorum.
Ben de olmalıyım anayasada.
Barışın perçini budur
diyorum.
Kimsenin hakkında yoktur
gözümüz,
Allah ne verdiyse onu isteriz.
Kardeşlik, hukuku illa
özümüz,
Arkına bakmadan insan
severiz.”*

Sn. Hüsamettin KORKUTATA

19, 20 ve 21. Dönem Milletvekili, Moderatör

Değerli arkadaşlar,

Bu panelin sonunda, hep birlikte gerçekleştirdiğimiz bu çalışmanın İslam âlemine hayırlı ve uğurlu olmasını Yüce Allah’tan niyaz ediyorum. Sesim biraz kısıkta da kusuruma bakmayın. Geçirdiğim bir akciğer ameliyatı nedeniyle sesim tam çıkmıyor.

Şeref Malkoç Bey müsaadenizle oturursanız memnun olurum; ben sizi daha sonra takdim edeceğim.

Anayasanın ne kadar önemli olduğunu hepimiz biliyoruz; konuşmacılar da zaten bu konuya yeterince değindi. Bu alanda özellikle Sayın Malkoç gerçekten uzman bir isimdir. Bakanlarımız anayasa konusunda bir sorunla karşılaştığında hep “Şeref Bey nerede?” derdi. Çünkü bu konuyu en iyi o bilir, o sahiplenir, çalışmasını yapar.

Ben anayasa konusunda teknik bir değerlendirme yapmayacağım ama şunu vurgulamak istiyorum:

Anayasa, bir ülkenin geleneklerini, halkının isteklerini ve kutsallarını gözeterak hazırlanmalıdır. Halkın her kesimi “Bu benim anayasam” diyebilmelidir. Okullarda böyle öğretilir, ancak maalesef uygulamada böyle değildir. Bizim anayasamızın bir kısmı dışarıdan alınmış, bir kısmı ise askerî zorlamayla hazırlanmıştır. Evet bu anayasa bir asker anayasasıdır.

Bugün anayasa meselesi neden önemli? Çünkü önümüzde yeni bir *çözüm süreci* var. Bu, karşımıza çıkabilecek en büyük fırsatlardan biri. 2013-2015 yılları arasında yürütülen çözüm süreci maalesef bazı fesat odakları tarafından sabote edildi. O dönem FETÖ yapılanması askerde, poliste, jandarmada, yargıda, valiliklerde çok etkiliydi.

Böyle si zor bir dönemde ben Mecliste Siyasi Etik Komisyonunun ikinci başkan idim. Bölgeyi dolaştık ama sorunları çözmek kolay olmadı. O dönem sahada çalışan birçok gönüllü yeterince eğitilmiş değildi ve bölgede on binden fazla yabancı ajanın faaliyet gösterdiği tespit edilmişti.

Yine de çözüm sürecine dair büyük bir umut taşıyorduk. Cumhurbaşkanımız, “zehir olsa içeceğim” diyerek büyük bir irade gösterdi. Ama ne yazık ki bu süreç sekteye uğradı.

Evet bizim için önemli olan insandır. Vakit dar, her şeye değinmem mümkün değil ama şunu özellikle vurgulamak istiyorum:

Bugün Bitlis’te, Bingöl’de, bu bölgede kim olursa olsun hepimizin omuzunda büyük bir sorumluluk var. Bu fırsat bir daha karşımıza çıkmayabilir. Eğer süreci bir kez daha boşa çıkarırsak çok ağır bedeller öderiz. Ama bu prangaları milletimizin ayaklarından sökebilirsek, Türkiye kısa sürede büyük sıçramalar yapabilir.

O dönemde duygularımızı ifade etmek için bir şiir yazmıştım, izninizle onu paylaşmak istiyorum:

*“Ellerim yerdeyken gözüüm havada,
Rahmetten ateşe su istiyorum.
Ben de olmalıyım anayasada.
Barışın perçini budur diyorum.
Kimsenin hakkında yoktur gözümüz,
Allah ne verdiyse onu isteriz.
Kardeşlik, hukuku illa özümüz,
Arkına bakmadan insan severiz.”*

Şeref MALKOÇ’un Bitlis Konuşmasından

“Devletin yasama yürütme organlarını düzgün işleyecek şekilde tanzim eden; idarenin hizmetlerini insan haklarına uygun olarak yürütebileceği; vatandaşın da hak ve hürriyetlerini yine uluslararası standartta düzenleyip ve bunların nasıl korunması gerektiğini devlete karşı, idareye karşı, yürütmeye karşı nasıl düzenlenmesi gerektiğini ihtiva eden bir anayasa gereklidir.”

BASINDA BİTLİS PROGRAMI

Bitlis'te "Yeni Anayasa Buluşmaları" Programı
Bitlis Eren Üniversitesi ev sahipliğinde "Türkiye'nin Sivil Anayasa Yolculuğu Projesi" kapsamında gerçekleştirilen Yeni Anayasa Buluşmaları programı düzenlendi.

Bitlis 10.03.2025 11:35:00 743 0

HABERLER.COM EKONOMİ MAGAZİN SPOR KRİPTO PARA HABER

SON DAKİKA KADIN POLİTİKA FİNANS 3. SAYFA TEKNOLOJİ DÜNYA

Emmürbaşkanı Yardımcı Cevdet Yılmaz, "Tamamen millî iradedeñ geniş katılımlı, çoğulcu, özgürlükçü, baştan sona milletin temsilcilerinin hazırlayacağı yeni anayasayı Türkiye Yüzyılı'nda aziz etimizin hak ettiğine gönülden inanıyoruz.

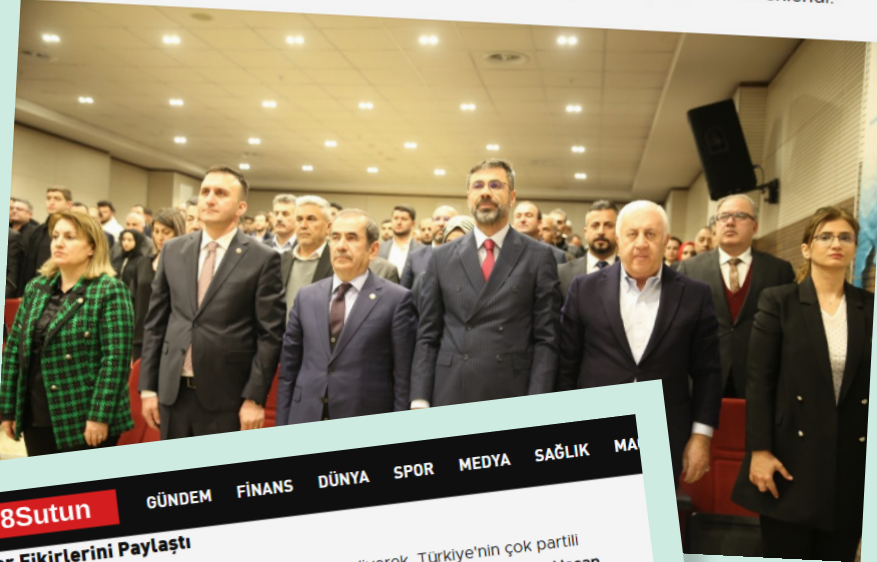
Emmürbaşkanı Yardımcı Cevdet Yılmaz, "Tamamen millî iradedeñ doğan geniş katılımlı, çoğulcu, özgürlükçü, baştan sona milletin temsilcilerinin hazırlayacağı yeni anayasayı Türkiye Yüzyılı'nda aziz milletimizin hak ettiğine gönülden inanıyoruz." dedi.

Araştırmalar Derneğinin (HUDER) hazırladığı, İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün desteklediği "Yeni Anayasa Buluşmaları" programı, Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Konferans Salonu'nda düzenlendi.

8Sutun

GÜNDEM FİNANS DÜNYA SPOR MEDYA SAĞLIK MA

Bitlis'te Hukuki Araştırmalar Derneğinin (HUDER) hazırladığı, İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün desteklediği "Yeni Anayasa Buluşmaları" programı düzenlendi.

8Sutun

GÜNDEM FİNANS DÜNYA SPOR MEDYA SAĞLIK MA

Katılımcılar Fikirlerini Paylaştı

Eski Kamu Başdenetçisi Şeref Malkoç, "Yeni anayasa şart" diyerek, Türkiye'nin çok partili yapısının mevcut anayasayla çözülmediğini vurguladı. Ayrıca, HUDER Genel Başkanı Hasan Oymak ise 1982 Anayasası'nın değişikliklerle yetersiz hale geldiğini belirterek, yeni bir anayasanın zamanın ruhuna uygun olarak hazırlanması gerektiğini savundu.

Yerel Yönetim Temsilcileri de Katıldı

Programa, AK Parti İl Başkanı Kadir Köstekçi, Bitlis Baro Başkanı Gülhan Bayram Sekmen, Bitlis Vali Yardımcısı Alay Yazıcı, Belediye Başkanı Nesrullah Tanırlay gibi yerel yönetim temsilcileri ve sivil toplum mensupları katılım sağladı.

Av. Gökhan ELÇİ

HUDER Gaziantep Şube Başkanı

“Gaziantep Sanayi şehridir, üreten şehirdir, üreterek büyüyen ve ülkeye katma değer katan şehirdir. Yine bu şehrin muazzam bir enerjisi ve sinerjisi var, ortak akı var, muazzam bir birlik ve beraberliği var. İşte bu sebeple Türkiye Yüzyılı modeline ilham kaynağı olmuş olan şehirdir Gaziantep. Bu anlamda Gaziantep’in yeni anayasaya katacağı çok şeyin olduğunu biliyorum, buna inanıyorum.”

GAZİANTEP

YENİ ANAYASA BULUŞMASI

PROGRAMI / 11. 04. 2025

Sn. Furkan ÖZDURDU

MÜSİAD Gaziantep şube Başkanı

Değerli hazırun,

Kıymetli misafirler,

Hepinizi, şahsım ve MÜSİAD Gaziantep şubesi adına saygıyla selamlıyorum.

Bugün burada Türkiye'nin geleceğini şekillendirecek son derece önemli bir konu, sivil bir anayasa çalışması etrafında toplanmış olmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Öncelikle böylesine anlamlı bir buluşmaya ev sahipliği yapmaktan onur duyduğumuzu ifade etmek isterim.

Programın hazırlanmasına katkı veren İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğüne, Hukuki Araştırmalar Derneğine ve hem MÜSİAD hem HUDER üyesi Avukat Gökhan Elçi Bey'e de ayrıca teşekkür ediyorum.

Kıymetli misafirler,

Biz sanayiciler ve iş insanları olarak biliyoruz ki, güçlü bir ekonomi ancak güçlü bir hukuk sistemiyle inşa edilir.

Hukukun öngörülebilirliği, yatırım ortamının güveni ve adaletin tesisi; istihdamdan ihracata kadar her alanda kalkınmanın temelidir.

Bu bağlamda, milletin temsilcilerinin ortak aklıyla, toplumsal mutabakatla hazırlanacak sivil bir anayasanın, sadece hukuk dünyasında değil, reel ekonomide de derin ve olumlu etkiler oluşturacağına yürekten inanıyoruz.

Mevcut 1982 Anayasası darbe sonrası hazırlanmış, vesayetçi bir anlayışın izlerini taşıyan bir metindir. Bu yönüyle hem toplumsal temsilde eksiklikler barındırmakta hem de değişen dünyanın ihtiyaçlarına cevap vermekte zorlanmaktadır.

Biz iş dünyası olarak; özellikle bürokrasinin azaltıldığı, yatırım süreçlerinin hızlandığı, teşvik sistemlerinin anayasal güvence altına alındığı bir yapıyı arzu ediyoruz. Vergi reformlarının daha öngörülebilir, sade ve adil hâle gelmesi, dijitalleşen dünyaya uygun ticaret ve istihdam düzenlemelerinin anayasal çerçevede ele alınması beklentilerimiz arasındadır.

Ayrıca, yargının tarafsızlığı ve etkinliği iş insanı için en az üretim kadar hayati bir konudur. Ticari ihtilaflarda uzmanlaşmış yargı organlarının etkinliğini artıracak anayasal düzenlemeler, yatırımcının güvenini pekiştirecek; istihdamı, üretimi ve ihracatı doğrudan destekleyecektir.

Yeni bir anayasa çalışmasından beklentimiz; bireyi esas alan, temel hak ve özgürlükleri genişleten, adaleti önceleyen ve devlet-vatandaş ilişkisini güçlendiren bir çerçeve ortaya koymasındır.

Biz MÜSİAD olarak, kalkınmanın önündeki yapısal sorunların çözümünde sivil anayasanın kritik bir eşik olduğunu görüyoruz.

Bu programın, fikirlerin açık yüreklilikle ifade edildiği verimli bir istişare zemini olmasını diliyor, katkı sunacak herkese şimdiden teşekkür ediyorum.

Hepinizi saygıyla selamlıyor, programımızın hayırlara vesile olmasını temenni ediyorum.

“

Toplum, bu anayasayı
“biz yaptık, biz
yazdık” diyebilmelidir.
Anayasamızın ruhu
bunu yansıtmalıdır.

”

Sn. Abdülhamit GÜL

Eski Adalet Bakanı

Saygıdeğer misafirler, değerli sivil toplum temsilcileri,

Akademi dñyasının çok kıymetli mensupları,

Hepinizi sevgi, saygı ve muhabbetle selamlıyorum.

Bugün burada sizlerle, Türkiye’nin demokrasi tarihinin en köklü meselelerinden birini, “Sivil Anayasa” idealini konuşmak üzere bir araya gelmekten büyük bir mutluluk duyuyorum. Bu kapsamda HUDER tarafından sürdürölen bu projenin oldukça önemli olduğunu, yeni bir anayasa yapım sürecinde kapsayıcılığı artıracağını, farklı sesleri duymamızı sağlayacağını, toplumda yeni anayasaya yönelik aidiyeti artıracağını ifade etmem gerekir. Emeği geçen herkese bir kez daha teşekkürlerimi sunuyorum.

Muhterem misafirler,

Türkiye için gerek anayasa yapım süreçleri gerek anayasa kabul süreçleri oldukça zorlu süreçler olmuştur. 61 ve 82 Anayasaları darbe gölgesinde yapılmış anayasalardır. Bilirsiniz, 1982 Anayasası’nda oylamalarda evet pusulası beyaz, hayır pusulası mavi renkte yapılmış; gazetelere mavi renkle haber yapmayın diye baskıdan tutun da oy kullanan vatandaşlarımıza şeffaf zarf dağıtılmasına kadar pek çok antidemokratik uygulama ile halk oylaması yapılmıştır.

Nitekim anayasa yapım süreci de farklı değildir. Kapsayıcılıktan uzak, toplumun farklı kesimlerini bir araya getirmeyen, istişare kültürüne dayanmayan, sivil toplumun tasfiye edildiği bir anayasa yapım süreci neticesinde bu anayasa meydana getirilmiştir.

Tüm bunların neticesinde 1982 Anayasası kapsayıcı olmayan, insanımızı merkeze almayan, devletçi, güvenlikçi bir bakış açısı ve ruhla yazılan bir anayasadır.

Bu anayasa toplumun dertlerini çözmediği gibi dert üstüne dert yaratmış, pek çok siyasi krize de neden olmuştur.

En nihayetinde 19 kez değişmiş olsa da ruhu hâlâ darbe dönemine ait bir anayasadır ve Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın ifade ettiği gibi bugün anayasamız bir “yamalı bohça” hâline gelmiştir. Yeni anayasa çağa uygun, istikbalî yakalayan, milletimizin ruhunu yansıtan, kapsayıcı, devlet ile milleti birleştiren, özleştiren, özgürlükçü bir bakış açısıyla yapılmalıdır.

Anayasanın sadece hukuk metnlerinin üç katı kalınlığında yazılmış soyut bir metin olmadığını, bir toplumun tarihi, sosyolojisi, kimliği ve uzlaşması olduğunu biliyorum. Bir siyasetçi olarak da anayasanın sadece bir devlet tasarımı değil, milletle devlet arasındaki en üst düzey toplumsal mutabakat metni olduğuna inanıyorum.

Şunu da ifade etmek isterim ki, anayasa metnlerinin en az hukuk kadar siyaset sosyolojisiyle de barışık olması gerekir.

Anayasalar toplumsal mutabakatı taşıyamazsa, ne kadar iyi yazılmış olursa olsun, mer'i olmaları meşruluklarını karşılamaya yetmez. Türkiye'nin sorunu budur: Mevcut anayasa teknik olarak vardır ama ruhen ve siyasal meşruluk bakımından yapılan değişikliklere rağmen ihtiyaçlara tam anlamıyla cevap verememektedir.

Bizler ülkemizi artık bu kronik sorundan da kurtarmayı hedefliyoruz.

Türkiye Yüzyılı hedefleri diyorsak, büyük ve güçlü bir Türkiye hayali kuruyorsak yapacağımız şey bu hedeflerimize uygun yeni bir anayasayı ülkemize kazandırmak olmalıdır.

Bugün geldiğimiz noktada şunu açık yüreklilikle söylüyorum: Yeni anayasa yapım süreci, milletimizin kendi değerleri ile evrensel normları birleştirerek, uzlaştırarak, çağın ve zamanın ufkunu da yakalayarak kapsayıcı, kucaklayıcı, sivil bir anayasa yapmasıdır.

Bu, bir siyasi vizyon değil bir tarihsel zorunluluktur.

Yeni anayasa bireyi merkeze alan, özgürlükleri esas kabul eden, hukuk devletinin gereklerini tam anlamıyla taşıyan sarîh bir metin olmalıdır.

Yeni anayasa dijital çağın ihtiyaçlarını önemseyen, geleceğin dilini bilen, 21. yüzyıldaki teknolojik ilerlemeleri de öngörmüş, gençlerimizin haklarını, gençlerimizin özgürlüklerini koruyacak, Post Vestfalya sistemin çıktığı bu dönemde devletimizi de tehditlere karşı koruyabilecek, aziz vatanımızdaki çevre, enerji, su, gıda gibi tüm imkân ve kaynakların da emanet adaleti anlayışı ile muhafaza edileceği bir anlayışla hazırlanan ve en önemlisi umutla yazılan bir anayasa olmalıdır.

Yeni anayasa toplumdaki en küçük topluluk da dâhil olmak üzere anayasa konusunda sözü olan herkesin fikrinin alındığı, görüşlerinin dinlendiği bir anayasa olmalıdır. Toplum, bu

anayasayı “*biz yaptık, biz yazdık*” diyebilmelidir. Anayasamızın ruhu bunu yansıtmalıdır. İşte böyle bir anayasaya ulaşabilmek için hiç şüphesiz bu anayasanın yapım sürecinde en önemli görevlerden biri de “sivil toplum kuruluşlarına” düşmektedir.

Sivil toplum kuruluşları, yeni ve sivil anayasamızı sahiplenmeli, çalışmaları yoğun bir şekilde sürdürmeli, gerek akademik gerek saha çalışmaları ile bu sürece destek olmalıdır. Bu, bir partinin, bir grubun ya da bir ideolojinin anayasası olmayacaksa -ki öyle olmamalıdır- o zaman halkın her kesimi bu sürecin parçası olmalıdır.

Muhterem hazirun;

Bugün 21. yüzyılın bir çeyreğini geride bırakmak üzereyken Türkiye hâlâ darbe dönemine ait bir anayasa ile yoluna devam etmektedir. Bu tarihsel bir ayıptır. Biz bu ayıbı temizlemek, bu borcu ödemek zorundayız. Türkiye Yüzyılı’nda bu borcu bir an evvel ödemek zorundayız. Yeni anayasa, sadece bir metin değil, bir zihniyet devrimidir. Yeni anayasa demek bir metinden öte geleceğin inşasıdır. Biz buna inanıyoruz ve inancımızla, samimiyetimizle, hukuki birikimimizle yola çıkıyoruz.

Tarih bizi izliyor. Gelecek nesiller bizi izleyecek. Bu Meclis, bu sivil toplum, bu millet yeni bir anayasa yazabilir.

Bizim tarihî dinamiklerimizde bunun çok güçlü örnekleri vardır. Medeniyetimizde örneğin Medine Vesikası uzlaştıracılığıyla, kapsayıcılığıyla, sağladığı toplumsal mutabakatla, o dönemlerde dahi çok önemli bir örnek olmuştur. Yapmamız gereken şey bu tarihî mirasa sahip çıkmak, samimi olmak, birleştirici olmaktır. Hepinizi saygı ve muhabbetle selamlıyor, bu tarihsel sorumluluğu hep birlikte omuzlamayı temenni ediyorum. Sizleri Allah’a emanet ediyorum, kalın sağlıcakla.

“

“Yeni anayasa halkın anayasası olmalı. Vatandaş okuduğunda anlayacak, “Evet, bu benim hakkımı koruyor, bu benim geleceğimi düşünüyor.” diyecek. Laf kalabalığı değil, çözüm üretecek. Yasakları değil özgürlükleri çoğaltacak. Ve en önemlisi, milletin beklentisine kör, sağır bir anayasa değil; milletle birlikte yazılmış, milleti merkeze alan bir anayasa olmalı.”

”

Sn. Fatma ŞAHİN

Aile ve Sosyal Politikalar Eski Bakanı - Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Başkanı

Sayın bakanım, sayın valim, değerli milletvekillerim, değerli misafirler, kıymetli hemşehrilerim, Gaziantep'in çalışkan insanları ve yeni anayasanın inşasına emek veren kahraman dostlarım! Ülkemizin geleceğine dair büyük bir umudu, büyük bir dönüşümü konuşmak için buradayız. Türkiye Yüzyılı hedeflerine yürürken, bizi geçmişin dar kalıplarından kurtarıp, milletimizin ortak hayallerini taşıyacak yeni bir anayasaya olan ihtiyacımızı dile getirmek için bir aradayız. Gazi şehrimize hoş geldiniz sefalar getirdiniz.

Biliyoruz ki insanoğlu bütün mukaddes dinlerde yaratılmışların en değerlisidir. Özellikle bizim dinimiz insanı, 'yaratılmışların en şerefli, en değerlisi' olarak görmüştür. Ve bu değer, bu hakkı, her şart her zeminde muhatabına teslim etmek evrensel bir yükümlülüktür. Hangi sebeple olursa olsun kimse dışlanamaz, ikinci sınıf vatandaş olarak görülemez, sosyal, siyasal ve iktisadi noktada kesinlikle geri görülemez. Bir ülkenin her ferdi biriciktir, her ferdi zenginliktir, her ferdi o büyük bütünün ayrılmaz bir parçasıdır. Biz bugüne kadar 'İnsan insanın kurdudur' yerine, 'İnsan insanın yurtdur' dedik ve 'İnsanı yaşat ki devlet yaşasın' anlayışıyla hareket ettik. Çünkü merkezine insanı ve insanlık değerlerini alan medeniyet çınarıyla farklı coğrafyalara iyiliği, adaleti, şefkat ve merhameti taşıyan bir milletiz biz.

Nitekim Peygamber Efendimiz hadis-i şeriflerinde biz ümmetine; “Hiçbiriniz kendisi için istediğini kardeşi için de istemedikçe hakkıyla iman etmiş sayılmaz.” diye buyurmuştur. Bizim yeni anayasa kurgusunda işte bu anlayış var. Bizim sosyal belediyecilik anlayışımızda işte bu anlayış var. Bizim hizmet anlayışımızın merkezinde bu düstur var. Peygamberimiz’in dediği gibi biz birbirimizle omuz omuza verip hayata güvenle bakacağız. Her insana, yaratılan her mahlukata muhabbetle yaklaşacağız. Şimdi 1982 Anayasası ile ilgili şöyle bir düşünelim: Evde yıllar önce alınmış bir takım elbise var. O zamanın modasına göre dikilmiş, kumaşı da belki fena değil ama yıllar geçmiş, vücut değişmiş, zevkler değişmiş, hava değişmiş ama hâlâ o eski takımı giymeye çalışıyoruz. Olmuyor, dar geliyor, kolu kısa kalıyor, yakası sıkıyor. Hah işte, bizim 1982 Anayasası da tam böyle. Bakın, bu anayasa 1980 darbesinin ardından, askerî bir yönetimin gölgesinde hazırlandı. Yani bir halk sözleşmesi değil, daha çok “devleti nasıl kontrol altında tutarız” diye kurgulanmış bir metin. Milletin iradesinden çok, otoritenin iradesi hâkim. Hâl böyle olunca da toplum büyümüş, çeşitlenmiş, talepler çoğalmış ama anayasa o eski dar kalıpla herkesi sıkmaya başlamış.

Mesela ne gibi? birincisi; kuvvetler ayrılığı dediğimiz şey tam oturmamış. Yani yürütme, yasama ve yargı arasında sağlıklı bir denge kurulamamış. Özellikle yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı konusu hep tartışmalı olmuş. Bu da adalete olan güveni zedeliyor. İkincisi; hak ve özgürlükler kısmı tamam, anayasada temel haklar yazıyor ama hemen ardından “devletin bütünlüğüne aykırı olamaz”, “genel ahlaka aykırı olamaz” gibi bir sürü sınırlama geliyor. Yani önce hak veriyor, sonra o hakkı kullanamayacak hâle getiriyor. Bu da demokrasinin derinleşmesinin önüne geçiyor. Üçüncüsü; vesayetçi anlayışın izleri hâlâ silinmiş değil. Anayasa Mahkemesinden Danıştaya kadar birçok kurumun yapısı hâlâ bu eski anlayışın mirasını taşıyor. Halkın seçtiği iradeye karşı zaman zaman “ben daha iyi bilirim” diyen bir bürokratik refleks devreye girebiliyor.

Ve en önemlisi bu anayasa milletin ortak iradesiyle yazılmadı. Darbe sonrası bir referandum yapıldı ama kapalı kapılar ardında. O ortamda gerçek anlamda bir özgür iradede söz etmek mümkün değildi. Yani ne akademi özgürce konuşabili, ne basın, ne sivil toplum. Sonuçta ortaya çıkan metin, halkın ruhunu tam anlamıyla yansıtmıyor. Şimdi soruyorum: 1982 yılında doğmuş bir anayasa bugünkü gençlerin, çocukların, kadınların, çalışanların, çiftçilerin ihtiyaçlarına nasıl tam cevap verebilir? Verebilir mi? O yüzden mesele bir metni değiştirmek değil; yeni, çağdaş, kuşatıcı ve özgürlükçü bir toplumsal sözleşme yapmak. Herkesi içine alan, kimseyi dışlamayan, milletin tamamını temsil eden bir anayasa. Yani mesele yeni bir elbise dikmek değil, o elbiseyi bu millete kendi elleriyle, kendi iradesiyle diktirmek meselesi. Yeni anayasa meselesi, günlük siyasetin oyuncağı yapılamayacak kadar ciddidir. Bu, geleceğimizin meselesidir. Bu, millet iradesinin hak ettiği çerçeveye kavuşması meselesidir. Eğer gerçekten halktan yanarsak, eğer gerçekten demokrasiyi savunuyorsak, artık cesurca adım atmalı ve bu millete hak ettiği anayasayı birlikte yazmalıyız.

Şayet başarıya ulaşmak istiyorsak; niyet edeceğiz, cesur olacağız ve işe başlayacağız! Devler gibi eserler bırakmak için karıncalar gibi çalışacağız. Hamdolsun ki şu an ülkemiz adına, şehrimiz adına bir araya gelmemiz devler gibi eserler bırakmak için karıncalar gibi çalışıldığının göstergesidir. Bizler “Dün dünle gitti cancağızım, bugün yeni şeyler söylemek lazım” diyen insanlarız. Çağı yakalamak adına yaptığımız işlerimizi hizmetlerimizi yeniliklerle güncelleyerek yol almak zorundayız. Hazreti Mevlâna’nın düsturuyla memleketimizin söz konusu olduğu her durumda, geri kalan her şeyi teferruat görerek durmadan, yorulmadan, usanmadan çalışan, üreten yola devam eden bir milletiz.

Ben bu siyasete öyle masa başında hazır reçetelerle değil, gönlümle, yüreğimle, inancım ile başladım. Bir hayalim vardı. Doğup büyüdüğüm bu bereketli topraklara hizmet etmek, bu güzel milletin duasını almak, yaraya merhem, gönle umut olmak istedim. Hamdolsun, Rabbim bize bu yolu nasip etti. Ama kolay mıydı? değildi. Hele hele 1982 Anayasası gibi darbe ruhuyla yazılmış bir sistemin içinde yol almak, duvarları aşmak, taşları kaldırmak hiç kolay değildi. Ben Kurucu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanıydım. Kadına şiddeti bitirmek için gece gündüz çalışıyoruz, çocuklarımızı korumak için büyük bir gayret içindeyiz. Ama bir bakıyorsunuz bir düzenleme çıkaracağız toplumdan destek var, ama bürokrasi öyle bir duvar örüyor ki “Efendim bu bizim görev alanımıza girmez” , “Bu yetki kanunda yok” , “İlgili kurumun görüşü alınmalı” diyerek günler, haftalar, aylar kaybediyoruz. Hâlbuki mesele ortada, çözüm belli ama sistem yavaş, hantallaşmış.

Mesela engellilerle ilgili çok güzel bir proje hazırladık diyelim. “Evde bakım desteği” vereceğiz, sosyal hizmetleri yaygınlaştıracacağız. Ama ne oluyor? maliye “kaynak yok” diyor, mevzuat dairesi “yönetmelikte yeri yok” diyor, bir başka kurul “bizim görüşümüz alınmalıydı” diyor. Ben de diyorum ki: “Ya kardeşim, biz burada insanın hayatına dokunuyoruz. Bu işin siyaseti yok, gecikmeye tahammülü yok!” Ama işte o anayasal yapı, o katı bürokrasi eli kolu bağlıyor. Bakan olsan ne yazar, milletvekili olsan ne fark eder? Sistemde yetki senin ama güç senin değil. Meclis’te de öyle. Milletvekili olarak bir yasa teklifi veriyorsun, vatandaşın derdiyle birebir ilgilisin ama komisyon süreci, genel kurul derken aylar geçiyor. Bürokratik süreçler öyle karmaşık ki bazen insan “Ben bu işi çözmeye geldim, bu labirentte kaybolmaya değil” diyesi geliyor. O zaman anladım ki bu sistemde niyetin iyi olması yetmiyor; sistemin de seni desteklemesi gerekiyor. Biz güçlü milletvekilleri hızlı çözümler üreten bakanlıklar istiyoruz. Halkın iradesiyle şekillenen, millete hesap veren ama milleti oyalamayan bir yapı istiyoruz.

İşte Gaziantep Modeli tam da bu. Böyle bir yapıyı tarif ediyor bize. Pratik, çözüm odaklı, insana dokunan, hızlı yol alan bir yönetim anlayışı Gaziantep; çalışkanlığıyla, girişimciliğiyle, kültürüyle, dayanışma ruhuyla adeta Türkiye Yüzyılı’nın küçük bir modeli gibi. Hani diyoruz ya, Türkiye’nin geleceği nasıl olacak diye, dönüp bir Gaziantep’e bakmak yeter aslında. Peki neden? Çünkü Gaziantep üreten bir şehir. Sanayide, tarımda, gastronomide, turizmde durmayan, sürekli gelişen bir yapı var burada. Yani sadece tüketen değil, değer katan bir anlayış hâkim. İşte bu üretkenlik ruhu, yeni anayasaya da yansımali. Anayasa da vatandaş sadece “yönetilen” değil sürece katkı sunan, üreten, sorumluluk alan bir birey olarak görmeli.

Gaziantep aynı zamanda kültürlerin, inançların, farklılıkların iç içe yaşadığı bir şehir. Komşuluk hukuku hâlâ geçerli burada. İnsanlar farklı düşünebilir ama ortak sofrada buluşmayı bilir. İşte bu çoğulculuk, bu kapsayıcı anlayış yeni anayasanın tam kalbinde olmalı. Kimse ötekileştirilmemeli, herkesin sesi duyulmalı. Gaziantep Modeli bu açıdan da bize çok şey söylüyor. Bir de kriz anlarında kenetlenmeyi çok iyi bilir bu şehir. Depremde, pandemide, zor zamanda dayanışmayı elden bırakmadı. Belediyesinden sivil toplumuna

kadar herkes bir araya geldi. Demek ki güçlü bir toplum olmak kurallarla değil ortak aidiyetle mümkün. Anayasa da bu ruhu taşımalı, biz duygusunu güçlendirmeli.

Gaziantep'in "birlikte iş yapma kültürü", "ortak akla kıymet verme geleneği" ve "sorumluluk alma bilinci" bize şunu gösteriyor; yeni anayasa, yukarıdan aşağıya bir dayatma değil aşağıdan yukarıya bir uzlaşma ürünü olmalı. Tıpkı Gaziantep gibi herkesin emeğiyle, sözüyle, fikriyle şekillenmeli. Kısacası dostlar, Türkiye Yüzyılı'nı inşa ederken, yeni anayasa yazılırken ilham alacağımız çok uzaklara gitmeye gerek yok. Bakın işte, Gaziantep burada üreten şehir, düşünen şehir, birlikte yaşayan şehir, yani tam da aradığımız model, Gaziantep Modeli. Ve bu modelin bizatihi içinde bulunmuş biri olarak söylüyorum; yeni anayasa, bu ülkenin önünü açacak en büyük fırsattır. Bir anayasa dediğimiz şey öyle sadece hukukçuların raflara koyacağı bir kitap değil, anayasa; milletin ortak sözüdür. Her sayfası bu ülkenin insanına hitap etmeli. Çiftçiye de esnafa da memura da ev kadınına da üniversite öğrencisine de herkes kendini içinde bulmalı. Yani öyle ağır, karmaşık, halktan kopuk bir metin değil, tam aksine toplumun nabzını tutan, milletin sesine kulak veren bir anayasa olmalı.

İşte biz bu yüzden diyoruz ki; yeni anayasa halkın anayasası olmalı. Vatandaş okuduğunda anlayacak, "Evet, bu benim hakkımı koruyor, bu benim geleceğimi düşünüyor" diyecek. Laf kalabalığı değil, çözüm üretecek. Yasakları değil, özgürlükleri çoğaltacak. Ve en önemlisi milletin beklentisine kör, sağır bir anayasa değil; milletle birlikte yazılmış, milleti merkeze alan bir anayasa olmalı. Çünkü bu ülke için en büyük güç halkın iradesidir. Bununla birlikte Türkiye Yüzyılı vizyonumuz doğrultusunda ülkemizin küresel düzeyde söz ve karar sahibi olma iradesini güçlendirmeliyiz. Ben inanıyorum ki bu güzel şehirden, bu güzel insanlardan çıkan her fikir, her katkı Türkiye'nin yarınını aydınlatacak. Rabbim birliğimizi, beraberliğimizi daim eylesin. Yolumuz açık, istikametimiz hayır olsun. Hep birlikte daha güçlü, daha özgür, daha umut dolu bir Türkiye için çalışmaya devam edelim inşallah. Allah'a emanet olun, iyi ki geldiniz, iyi ki varsınız.

Sn. Ahmet SORGUN**27. Dönem Milletvekili, Moderatör**

Türkiye'nin Sivil Anayasa Yolculuğu Projesi Yeni Anayasa Buluşmaları 11 Nisan 2025 Gaziantep Programı'nın moderatörlüğünü yapmak nasip oldu şükürler olsun. Bu kapsamda birkaç kelam etmek ve akabinde bu yazıyı neşretmek varmış nasibimizde. Düzenlenmiş olan programa katılanların ve özellikle hukuk öğrencilerinin sivil anayasa konusunda dertlenmeleri çok kıymetli. Zira bir Azerbaycan atasözünde denilir ki; 'Derdi olmayan insanlar yeryüzüne yüküdür.' Günümüz toplum kesimlerinin ve genç hukukçularının geçmişe nazaran daha özgür, düşünce gelişimine daha açık bir hâlde bulunmaları, bir kazanımın göstergesidir. Bu kazanımların tekrar kaybedilmemesi ve gelecek nesillere de aktarılabilmesi adına; darbe, baskı dönemlerinin ürünü askerî zorlamalar ile onaylanarak milletimize dikta edilen anayasanın; ortak hedefe odaklanmış tüm toplum kesimleri tarafından milletin ihtiyaçlarını gözetecek şekilde ve kapsayıcı biçimde yeniden yapılması elzemdir. Bu doğrultuda herkesin üzerine düşen sorumluluklarını yerine getirmeleri ve bu konu ile dertlenmeleri gerekmektedir.

'40 yamalı bohça' tabirini de geride bırakarak '183 yamalı bohça' hâline dönüşen 177 maddelik Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda günümüze değin 183 değişiklik yapıldığı bir gerçek. Madde sayısından daha fazla değişiklik yapılan bir anayasanın toplumun ihtiyaçlarına cevap veremediği açıktır. Yalnızca belli hegemonik hususları güvence altına almak adına; içeriğinde barındırdığı haklardan, sorumluluklar başlığı altında yalnızca ismen zikredilmekle yetinildiği, temelinde vesayet gruplarının diğer kesim üzerinde baskı aracı olarak kullanılmak adına zorla onaylatılan toplum ihtiyaçlarına asla cevap vermesi beklenilmeyen bir metin olduğu tarihî süreçte açıkça ortaya çıkmıştır.

1982 Anayasası'nın onaya sunulduğu 7 Kasım günü askerde yedek subay olarak görevliydim. Alay komutanı cuma günü herkesi topladı ve pazar günü anayasa oylamasının yapılacağını, eğer anayasaya evet demezsek bir daha bu askeriyeden dışarı çıkamayacağımızı söylemek suretiyle tehditler savurdu. 1982 Anayasası'nın ne kadar antidemokratik yollar ve koşullarda oylandığı o döneme şahit olan herkesin bildiği bir gerçek. Anayasa için söylenen bir söz vardır: 'Türkiye'nin bitmeyen senfonisi.' Darbeler düzeninin son senfonisinin bitmesi ve Tam Bağımsız Türkiye hedefinin önündeki ilk adımlardan biri olan anayasa değişikliği ciddi bir önem arz etmektedir. Bu anlamda tüm toplum kesimleri ve STK'lerin birlikte hareket etmesi şarttır. Anayasa bir toplum sözleşmesi olup bir metin hazırlanması söz konusu olduğunda var olan ideolojik bagajların yükü indirilerek yeni ideolojik bagajlara kapı aralanmamalıdır. Tevarüs ettiğimiz millet bilinci dünyada dayatılan diğer ideolojilerden bağımsız ve farklıdır. Anayasanın ruhu da buna uygun olmalıdır.

'Filan köyün çocukları kaplumbağayı sürekli ters çevirip yolundan alıkoysa da o yol bitecek, o yürüyüş er ya da geç tamamlanacaktır.' Bu anlamda demokratik anayasa karnesi sınıfta kalan Türkiye Cumhuriyeti'nin geçmişinde, anayasanın ne hikmetse hep belli bir kesimin işlerini zorlaştırmak, belli kesimin yolunu bozmak, seçimle başa gelmiş demokratik liderleri

sözde demokrasiye sahip çıkma bahanesiyle özgürlük naraları atarak özgürlüğünden alıkoymak vardır. Hatta söz konusu liderleri ve hatta düşüncelerini asmaya yeltenen zihniyete karşı; kapsayıcı kuşatıcı asıl olarak bu topraklarda zuhur etmiş insani değerlere ve toplum isteklerine bağlı, toplumsal sorunlara çözüm getirici bir anayasaya sahip olmanın gerekliliği anlaşılmıştır. Er ya da geç bu iş başarılacaktır ve bugün anayasa değişikliğine uğraş verenlerin çok kıymetli olduğu, bu uğurda herkese büyük görevler düştüğü bir gerçektir.

Milletvekilliği yaptığım dönemde; her partinin temsil edildiği bir komisyonda anayasa değişikliği için ciddi çalışmalar yapılmıştı. Ancak muhalefet tarafından bu değişikliklerin yapılmaması adına hep bir set çekme ve engelleme faaliyetleri olmuştur. Bu durum açıkçası tezatlıkla malul olup; mevcut dünya düzeninde neredeyse her coğrafyada demokrasiyi ve insan haklarının korunmasını muhalif güçlerin istediği ancak iktidar kanadının genelde bu duruma engel oluşturmaya çalıştığı; Recep Tayyip Erdoğan iktidarının geçmişten günümüze hep kapsayıcı ve insan haklarına saygılı ve insan haklarını uygulayıcı bir zihniyet ile çalışma içerisinde olduğu ve anayasa değişikliği taleplerinin muhalefet eliyle akamete uğradığı bir gerçektir. Sn. Cumhurbaşkanımızın liderliğinde tüm değişiklikler yapılırken üniversitelere, barolara, STK'lere yazılar gönderilmesi, tüm toplum kesimleriyle istişareler yapılmış olması kıymetlidir. Sivil anayasa yolculuğunun yine Cumhurbaşkanımızın çağrısı neticesinde başladığı ve çağırının yalnızca belli bir düşünce yapısına sahip olanlara yapılmadığı, tüm toplum kesimleri ve STK'lere bir çağrı niteliğinde olduğunu özellikle belirtmek lazımdır. Son olarak Hz. Mevlana'nın sözüyle; 'Yüzde inat etme doksan da olur; insan dediğinde noksan da olur. Sakın ben, ben deme; elde neler var, sen yoksan da olur; kusursuz dost arayan dosttan da olur.'

Doç. Dr. Şeref İBA

TBMM Başkan Başmüaviri

1982 Anayasası, 12 Eylül askerî rejimi döneminde postalların gölgesinde, toplum sözleşmesi mantığına ve demokratik anayasa yapım usullerine uygun olmayan şekilde yapıldığı için demokratik meşruiyeti düşük seviyelerde kalmıştır. Daha sonra geçirmiş olduğu pek çok değişikliğe rağmen, anayasal organlara ve siyasal kurumlara güvenmeyen kısıtlayıcı ve vesayetçi bir anayasacılık anlayışına dayanmıştır. İnsan hakları yönünden “evet ama anayasası” nitelenmesine sebep olan temel hak ve özgürlükler kataloğunun yeni bir anlayışla gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Anayasa yapımında izlenecek prosedür ve metodolojik noktalar, sivil inisiyatifle Parlamentonun öncülüğünde hazırlanıp yine Mecliste son şekli verilerek kabul edildikten sonra yeni metnin halkoyuna sunulması aşamalarındaki tartışmalara da yön vermektedir. Toplum sözleşmesi mantığı esas alınarak hazırlanan yeni anayasanın yürürlüğe girdikten sonra benimsenmesi ve toplumsal kabul görmesi sürdürülebilir hukuki ve siyasi meşruiyete kavuşması anlamına gelebilmektedir. Anayasacılık ideali, anayasa hukuku pozitif hükümlerinin toplumun temel değerleriyle uyum içerisinde olmasını zorunlu kılar. Bu uyumun dil yönünden de en üst seviyede sağlanması gerekmektedir.

Anayasa yapım usulleri bağlamında yürütülen birinci tartışma, olağan yasama dönemi görevini yapmak üzere seçilmiş TBMM’nin, kurucu iktidar yetkisini kullanarak toptan veya bütünüyle yeni bir anayasa yapıp yapamayacağı noktasında yoğunlaşmaktadır. Elgie ve Zielonka’nın vurguladığı gibi anayasa yapım sürecinde, “sürecin kendisi, en azından ulaşılan sonuçlar kadar önem taşımaktadır.”

Türkiye’de anayasa ve TBMM İttüzüğü hazırlıklarında yerleşik uygulama hâline gelmiş olan “uzlaşma komisyonu” mekanizmasının canlandırılması elzemdir. TBMM adına lokomotif rolü üstlenen ve bir grup bir oy ilkesine göre oluşturulan uzlaşma ya da uyum komisyonları,

aynı zamanda siyasi parti grupları arasındaki uzlaş (konsensüs) arayışlarının ana platformu ve centilmenlik anlayışlarının değişmeyen mekânı hâline gelmekte ve anayasa üretim fabrikası rolü üstlenmektedir. ABD'nin kurucu babalarından Thomas Jefferson ile George Washington arasında geçen bir diyalogda, Washington “*kanunu, Senato fincanına soğutmak için döküyoruz*” demiştir. Bu deyişten ödünç alarak, TBMM'nin sivil inisiyatif ve katkılarla yeni bir anayasa hazırlama işinin “uzlaşma komisyonu” fincanında soğutulması isabetli olacaktır.

Yasama organlarının yeni anayasa yapma yetkileri bağlamında, Venedik Komisyonunun yorum ve değerlendirmeleri yol gösterici bir nitelik taşımaktadır. Avrupa Konseyi bünyesinde bulunan Venedik Komisyonunun, 11-12 Aralık 2009 tarihli “Anayasa Değişiklikleri Hakkında Rapor” unda belirtildiği gibi “*pek çok ülkede Parlamento, hem normal yasayıcı, hem anayasal yasayıcı olarak görev yapar.*” istisnai olarak bazı ülkelerde (Bulgaristan, Rusya Federasyonu) yeni bir anayasa yapımı veya mevcut anayasanın kendilerine özel önem atfedilen bazı bölümlerinin değiştirilmesi için özel bir Kurucu Meclis kurulması öngörülmüştür. 1982 Anayasası'nda, örneğin Bulgaristan ve Rusya anayasalarının aksine, yeni bir anayasanın yapılması ya da yürürlükteki anayasanın bazı bölümlerinin değiştirilebilmesi için, özel bir kurucu meclis kurulmasını zorunlu kılan hiçbir hüküm bulunmamaktadır. Buna rağmen, 2007 yazında tümüyle yeni bir anayasa yapma projesi ortaya atıldığında, yeni anayasa yapım yetkisinin normal/olağan yasama meclisi değil, ancak özel bir kurucu meclis tarafından yapılabileceği yönünde görüşler ileri sürülmüştür. Oysa, 1990'lardan itibaren yeni bir anayasa düşüncesi, çeşitli siyasi partiler ve önde gelen sivil toplum kuruluşları tarafından ortaya atıldığında, böyle bir zorunluluktan söz edilmemiştir. Mesela 1992 yılında Prof. Erdoğan Teziç'in başkanlığında saygın anayasa ve kamu hukukçularından oluşan bir bilim kurulu tarafından TÜSİAD için hazırlanan anayasa taslağında şu değerlendirmelere yer verilmiştir:

“Anayasada değişiklikler yapmaya yetkili bir organın yeni bir anayasa yapma konusunda da yetkili olduğu hususunda kuşku yoktur... Kısacası bugünkü TBMM bir Kurucu Meclis sıfatıyla seçilmiş olmadığı hâlde, yeni bir anayasa yapmaya yetkili bir ‘asli kurucu organ’ yetkisi kullanabilir. Zaten bunun aksini düşünmek, anayasa yapıcılığı yetkisini yalnız kurucu meclislere, ya da ihtilal sonrasının olağanüstü iktidarlarına tanımak olur ki, bu tarihsel gerçeklerle uzlaşmadığı gibi şiddet yolunu önermek anlamına dahi gelir. Oysa pek çok ülkede yeni anayasalar, normal zamanlarda ve olağan yasama meclisleri tarafından hazırlanabilmiştir.”

Venedik Komisyonunun yukarıda anılan raporuna göre de “*aslında tümüyle yeni anayasalar olan yeni siyasal düzenlerin, eski anayasalardaki değişiklik hükümlerine uyularak anayasal süreklilik yoluyla kabul edildiği birçok örnek vardır. 1990'larda Orta ve Doğu Avrupa'daki yeni demokrasilerin hemen hepsinde anayasal değişim bu yoldan gerçekleşmiştir.*” Bu örneklerle, ilk oturumunda kurucu meclis olarak çalışmaya karar veren ve 1978 Anayasası'nı yapan İspanyol Cortes'i ile, yine olağan yasama meclisi olarak seçilip de 1924 Anayasası'nı yapan ikinci dönem TBMM örnekleri ortadadır. Gerçekten de 1921 Anayasası'nı geçiş döneminde 1876 Osmanlı Anayasası ile birlikte uygulanmak üzere yapan 1. Meclis ile günümüzde de devam eden anayasa uzlaşma komisyonu geleneğinin öncüsü sayılabilecek olan Mustafa Kemal'in bizzat başkanlık ettiği “*istasyon toplantıları*” nda hazırlanan 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanununu kabul eden İkinci Meclis kurucu meclis yetkisini kullanarak yeni anayasa yapmayı başarmıştır. Kısaca, olağan dönemde görev yapmak üzere seçilen 28. Dönem TBMM'nin yeni

Anayasanın dili, pozitif anayasa normlarının kılcal damarlarını oluşturur ve anayasa hukuku anlam dünyasının sınırlarını çizer. Türkçe dil ve anlatım kuralları bakımından uyumlu bir bütün hâlinde toplum sözleşmesi mantığına göre hazırlanacak bir yeni anayasanın siyasi ve toplumsal meşruiyeti ve sivil karakteri öne çıkacak, milletin kendisine ait olma vasfı da güç kazanacaktır.

anayasa yapamayacağı yönündeki görüşlere katılmak mümkün değildir.

Anayasaların temel bir işlevi de, kim olduğumuzun genel çerçevesini çizmektir. Türk Dili, Türk kimliğinin dil anlamında tanımlayıcı unsurdur. Anayasaların toplum için hukuki, siyasi işlevlerinin yanı sıra, uzlaşmış değerleri nesillere aktarma ve toplumun gelişim çizgisini dönüştürme ve yön verme rolü hayati derecede önemlidir.

Anayasanın bütünüyle sade ve milletin anlayacağı bir dile sahip olması, yürürlükte olduğu dönemde toplumda genel kabul görmesi ve meşruiyeti yönünden elzemdir. 1982 Anayasası'nın dili, değişiklik geçirmemiş ilk hâliyle sorunludur. Yürürlüğe girdiği tarihten bu yana geçirdiği 19 değişikliğin hepsinin arka planında o günün şartları ve güncel dil gelişmeleri vardır. Anayasa metninde, "hürriyet" ve "özgürlük" kelimelerinde olduğu gibi aynı anlamda değişik madde hükümlerinde farklı kelimelerin tercih edildiği ya da siyasi partilere Devlet yardımını düzenleyen 68. Maddenin son fıkrasında olduğu gibi yaşayan dilimizde daha çok çalışma hayatı ve sendikal dilde geçen "hakça" kelimesinin kullanıldığı anayasa metnine yakışmayan örnekler yer almaktadır. Anayasanın 83. Maddesindeki "tutulamaz" kelimesinin kanunlarımızda ve hukuk düzenimizde doğrudan bir

karşılığı bulunmamaktadır. Aynı maddenin "yasama dokunulmazlığı" şeklindeki kenar başlığı, söz konusu maddenin hüküm kısmında sadece milletvekili dokunulmazlığı değil, yasama sorumsuzluğu da düzenlediği için eksik ve hatalıdır. Madde başlığının her iki kavramı da kapsayacak biçimde "yasama bağımsızlıkları" şeklinde düzeltilmesi gerekmektedir.

Anayasanın dili, pozitif anayasa normlarının kılcal damarlarını oluşturur ve anayasa hukuku anlam dünyasının sınırlarını çizer. Türkçe dil ve anlatım kuralları bakımından uyumlu bir bütün hâlinde toplum sözleşmesi mantığına göre hazırlanacak bir yeni anayasanın siyasi ve toplumsal meşruiyeti ve sivil karakteri öne çıkacak, milletin kendisine ait olma vasfı da güç kazanacaktır. Öte yandan, anayasa dili bağlamında 1945 tecrübesi göz önüne alınmalıdır. 1945 Anayasa ve İktisadî dilinin özleştirilmesi girişimlerinin arka planında önemli bir tarihsel süreç ve birikim yer almaktadır. Dolayısıyla, 1945 yılındaki, anayasa hukuku alanındaki Türk dili hamlesi ve eskiye dönüş uygulamasıyla ilgili gelişmelerin sebep ve sonuçlarına değinmek gerekmektedir.

Genel olarak hukuk dili ile yaşayan Türkçemiz arasında üst seviyede uyum sağlanmasına dikkat edilmelidir. "Dönüştürücü anayasacılık" kavramı, şiddet dili yerine uzlaşmayı öne çıkarmak suretiyle toplumu geliştirme hedefine yönelik olarak 1996 yılında kabul edilen Güney Afrika Anayasası ve daha sonra Latin Amerika ülkelerini kapsar biçimde kullanılmış ve giderek küresel bir kavramlaştırma hâline gelmiştir. Dönüştürücü anayasacılık

kavramının kapsamına dil yönünden beklentiler de eklenebilir. Yeni anayasa metninin, Türkçe anlatım ve dil kurallarına uygun şekilde kaleme alınması isabetli olacaktır.

Osmanlı aydınları, özellikle 19. yüzyılda, Türk dilinin basitleştirilmesi hedefini benimsemeye başlamıştır. Bu süreçte dil, sadece bir iletişim kurma aracı değil, aynı zamanda “düşünce”nin gelişim ve diğerlerine aktarım aracı, uluslaşma, siyasi özgürlüklere dayalı meşruiyet rejiminin kurulması için gerekli koşulların bir ön şartı olarak görülmeye başlanmıştır. Tanzimat döneminde, Fransadan alınan yeni kurumların ve kanunların uygulanmasında, hukuk dilinin yeniden dirilişine tanık olunmuştur. Ancak, Fransız hukukundan esinlenen düzenlemeler Türk hukukuna bazı yeni terimler şeklinde girdiği için terimlerin Türkçe eş değeri olmadığı gerekçesiyle Arapça ve Farsça terimlerin kullanımına devam olunmuştur. 1920’lerdeki hukuk reformu esnasında Medeni Kanun, Borçlar Kanunu, Ceza Kanunu, İcra İflas Kanunu metinleri arı Türkçe yönünde atılmış mütevazi adımlardı.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucuları, ulus-devlet inşasında dil reformunun önemini kavramıştı. Türkiye’de çokpartili yaşamın başlarında, “dilsorunu” politik nitelik kazanmıştır. Bu süreçte 1970’lerde oluşan toplumsal çatlak ve siyasi ayrışmalar, Türk dilinde “ikiliği” yeniden öne çıkarmıştır. 1980’lerden sonraki dönemde, “yaşayan dil” yaklaşımı da, hukuk dilinin özleştirilmesi ve basitleştirilmesine kısmen engel olmuştur. 2000’li yıllardan sonra ise hükümetler ile siyasi iktidar elitlerinin dil anlayışının (siyasi iktidarın dili) Türk diline etkisi görülmüştür. Genel olarak sol yelpaze, öz Türkçe; milliyetçi muhafazakâr çizgi ise “halkın anlayacağı dil” söylemini benimsediği görülmektedir. Fransızca da olduğu gibi, Latince ve eski İngilizce, hukuk İngilizcesinin evrimi siyasi gelişmeler ve hukuk meslekleri mensuplarının dile bakışına göre şekillenmiştir. Benzer şekilde, Türkçe hukuk dilinin geleceği de büyük ölçüde siyasi konjonktüre bağlı görünmektedir.

Anayasa dilinin ve hukuki terimlerin dönüşümü konusunda köşe taşı, 1945 öz Türkçeleştirme hamlesidir. Arapça kökenli kelimelerin temel yasalardan ayıklanması bu yüzyılın dönüm noktası olmuştur. 1988 yılında çıkarılan 3488 sayılı Kanun ile 2007 yılındaki 5637 sayılı “süpürge/temizlik kanunları” uygulama imkânı kalmayan hükümlerin yürürlükten kaldırılması ve mevzuat enflasyonu (şişkinliğinin) azaltılmasına tarihi katkı sunmuştur. Yeni bir ayıklanma çalışmasına ihtiyaç oluşmuştur. Diğer taraftan, Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi’nde, Osmanlı’dan kalma bazı kanunların hâlâ yürürlükte olduğu görülmektedir. Türk anayasalarının sözcük ve söz dizimine ilişkin yapılan bir araştırma şu sonuçları ortaya koymuştur:

- 1982 Anayasası’nın, % 60 Türkçe, %37 Arapça ve Farsça ve %3 diğer dillerden,
- 1961 anayasası’nın, % 62 Türkçe, % 36 Arapça ve Farsça ve % 2 diğer dillerden,
- 1924 Anayasası’nın, 1945 yılında Türkçeleştirilen metni: % 62 Türkçe, % 31 Arapça, % 6 Farsça, % 1 diğer dillerden,
- 1952’de yeniden eskiye dönüştürülen metni; % 21 Türkçe, % 75 Arapça, % 4 Farsça dillerinden oluşmuştur.
- 1921 Anayasası ise, % 78 Arapça, % 21 Türkçe, % 1 Farsça,
- 1876 Kanun-u Esasi, % 72 Arapça, % 4 Farsça ve % 24 Türkçe, sözcükler içermiştir. Genel olarak tüm anayasalarımızın ortalamasına bakıldığında ise,
- %29 Türkçe, %3 Farsça, % 65 Arapça ve % 3 diğer diller (Fransızca, İtalyanca, Rusça vb) kökenli sözcüklerden oluşmuştur.

Yeni anayasa hazırlıkları bağlamında, elbette tek amaç Türk diliyle ilgili oranlar ve sayısal veriler olmamalıdır. Ancak, sadece hukuk insanlarının kavrayabileceği değil, ortalama Türk insanının anlayacağı basitlikte, yabancı dillerin etkisinden mümkün olduğunca arındırılmış yaşayan dilin yadsınmadığı, duru bir Türkçeyle kısa ve özlü biçimde kaleme alınacak yeni anayasanın gönüllere hitap etmesi ve biçimsel meşruiyet avantajı sağlaması kolaylıkla mümkün olabilecektir.

1982 Anayasası'nın ilk hâlinin dili, belirgin bir kararsızlık içermektedir. 1945 sonrası hukuk dilimize yerleşen bazı sözcükler yaşayan Türkçe niteliği kazandığı gerekçesiyle 1961 Anayasası'nda olduğu gibi kullanılmaya devam edilmiş ancak "özgürlük" yerine "hürriyet", "müeyyide" yerine "yaptırım" kelimesi gibi bazı eski sözcüklerin yeniden anayasa diline girmesi benimsenmiştir. Ancak, anayasa metninin bütünü dikkate alındığında tutarsızlık oluşturacak şekilde farklı maddelerde aynı anlamda farklı sözcüklerin tercih edilmesi, dil ahenginin kaybolmasına ve anlatım kuralları yönünden ciddi sorunların doğmasına yol açmıştır. Bu duruma, süreç içerisinde gerçekleştirilen kısmi nitelikteki anayasa değişikliklerinin genellikle ilgili değişikliğin yapıldığı dönemin dilini yansıtması sebebiyle ortaya çıkan terim ve kavramlar, yeni tutarsızlık tablolarının eklenmesi anlamına gelmiştir. Örneğin, anayasanın 68. Maddesindeki siyasi partilere yapılacak yardımları düzenleyen hükümde geçen "hakça" kelimesi, sadece bu maddede geçmekte ve yaşayan dil kapsamında da yer almamaktadır. Türk anayasa diline "kamu gücü" ibaresi, ilk defa 2010 yılında Anayasa Mahkemesine "bireysel başvuru" yeniliğini düzenlemek üzere 149. Maddeye eklenen ek fıkra ile girmiştir. Buna göre, *"herkes Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir."* Referandum sonucu yürürlüğe giren bireysel başvuru mekanizmasında "hak ihlali" iddiasında bulunabilmek için "kamu gücü" kısıtı getirilmiş ancak kamu gücü ilk defa bu değişiklikte kullanıldığı için belirsizliklere ve tartışmalara yol açmıştır. Alman Anayasası'ndan alınan "kamu kudreti" veya "kamu gücü" ibare, 1982 Anayasası'nda 6. Maddesinde "egemenlik yetkisi kullanan organlar"a denk gelmektedir. Egemenlik yetkisi kullanan organların işlemleri yönünden 6218 sayılı Anayasa Mahkemesi Kuruluş Kanunu ile, bir sınırlamaya tabi tutulmuştur. Kanunla getirilen sınırlamaya göre, "yasama işlemleri" ve "düzenleyici idari işlemler" aleyhine bireysel başvuru yapılamayacağı öngörülmüştür. Kanunla sadece bireysel başvuru kapsamı yargı kararları şeklinde daraltıldığı için anayasa normu ile Kanun arasında çelişki/ uyuşmazlık ortaya çıkmıştır. Öte yandan, 149. Maddeye eklenen yeni fıkra "temel hak ve özgürlükler" ifadesi ilk defa tercih edilmiş, anayasanın değişiklik öncesi metninde birçok hükmünde geçen "temel hak ve hürriyetler" şeklindeki eski kullanım terk edilmiştir. 1982 Anayasa metninde, genel olarak çeşitli maddelerde aynı anlamda kullanılan eki ve yeni sözcük ikileminin devam ettiği ibare, terim ve kavram örnekleri çok sayıda bulunmaktadır.

- Hürriyet/özgürlük, Maksat/amaç, Müeyyide/yaptırım, Adil /hakça, Tetkik/inceleme
- Tayin/atama, Talep/istem, Hal/durum, Tespit/saptama, Şekil/biçim,
- İdare/yönetim, Usul/yöntem, Ara seçim/Ara seçimi.

1982 Anayasası, taşıdığı ve sürdürmekte olduğu vesayetçi anayasacılık ruhu, antidemokratik yapım süreci ve dil bütünlüğü yönünden sorunludur.

Yukarıda aynı anlamda eski ve yeni sözcüklerin aynı metinde kullanıldığı durumlar dışında, ayrıca anayasa koyucunun Türk dili ve anlatım kurallarına uyma noktasında özensiz tutum sergilediği kararsızlık örnekleri de bulunmaktadır. Bu kapsamda şunlar sayılabilir: Meclis soruşturması/soruşturma, çıkartma/çıkarma, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı/Meclis Başkanı. Oysa, anayasa metninde tutarlı şekilde dil ahengi ve bütünlüğü olmalıdır. Yeni anayasada; ama, ancak, lakin, fakat gibi bağlaçlara mümkün olduğunca yer verilmemelidir. Yeni anayasada; farklı anlamlara gelecek kelimeler kullanılmamalı, gereksiz tekrarlar yer verilmemeli, mümkün olduğu kadar kısa bir metin oluşturulmalıdır. Herkesin zihnindeki karşılığı aynı olan kelime ve kavramların tercih edilmesi, otoritenin dayatması bir metin izlenimini uyandırmayan bir dille kaleme alınması büyük önem taşımaktadır. Yeni anayasanın lafzı

ile ruhu arasında bir tutarlılık sağlanmalıdır. Bu amaçla, yeni anayasa metnini denetimden geçirmek üzere bir “Dil Komisyonu” kurulması isabetli olabilir.

1982 Anayasası, taşıdığı ve sürdürmekte olduğu vesayetçi anayasacılık ruhu, antidemokratik yapım süreci ve dil bütünlüğü yönünden sorunludur. Türk milletinin sivil inisiyatif yoluyla geniş tabanlı katılım ve katkı kanallarının açık olduğu süreçler izlenerek toplum sözleşmesi esaslarına uygun yeni bir anayasa yapması, teknik gerekçelerin yanı sıra siyaseten tek başına büyük moral etkiye de zemin oluşturacaktır. 1982 Anayasası'nın yürürlükte bulunduğu 43 yıllık süreçte geçirmiş olduğu pek çok değişikliğe (19 gerçekleşen) rağmen vesayetçi felsefesi sürmekte ve demokratik meşruiyeti sürekli tartışılmıştır.

1945 yılındaki Türkçeleştirme hamlesi ve sonrasındaki gelişim çizgisi anayasa dilinin, hukuk dilindeki dönüşümün lokomotifini işlevi gördüğünü göstermiştir. Anayasa ve TBMM İçtüzüğü, aralarındaki çok sayıda ortak payda sebebiyle dil uyumu yönünden yakından ilişkili metinler olarak karşımıza çıkmaktadır. Anayasa dili, ifadelerde muğlaklık, kelimelerin kullanımında birlik, bilgilendirmede eksiklik yönlerinden incelenmiştir. Anayasa metninde seçilen sözcük ve terim birliği esas alınmalı, tutarsız kullanımlara ve tercihlere izin verilmemelidir. Anayasanın bütünüyle vazih ve milletin anlayacağı bir dile sahip, “milletle ait” olması önemli bir husustur. Anlaşılabilir, yalın ve uydurukça olmayan toplumun günlük hayatında dolaşımda olan sözcük ve ibarelerin tutarlı bir şekilde kaleme alındığı anayasa metni, yeni anayasa hazırlıklarının itici gücü olmalıdır. Kısa ve açık ibare, cümle ve fıkralardan oluşan su gibi akıcı bir anayasa metninin, toplumdaki anayasaya saygı düzeyini ve anayasanın meşruiyetini olumlu yönde etkileyeceği kuşkusuzdur. Bu çerçevede, yeni anayasa çalışmaları bağlamında yaşayan dilimize ait anlaşılır ifade ve tutarlı sözcük tercihleri tercih edilmelidir. Yeni anayasa metninde, aynı anlamlara karşılık gelen farklı sözcükler ya da ibareler kullanılmamalıdır. Yeni anayasa çalışmaları, anayasa dilinin düzeltilmesi bakımından da elzemdir.

SAMSUN

ANTALYA

BURSA

ESKİŞEHİR

BİTLİS

GAZİANTEP

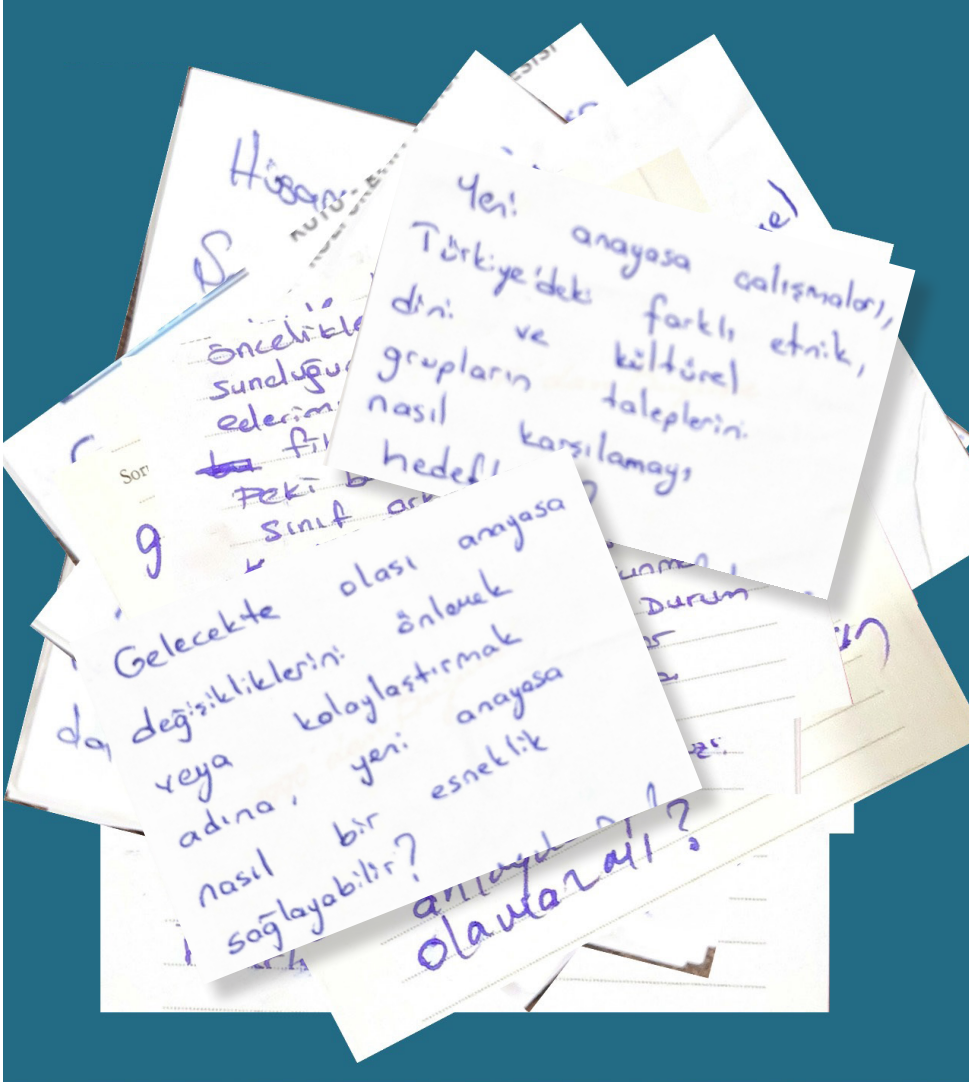

İZMİR

**VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ,
KATILIMCILARIN YENİ SİVİL ANAYASA
HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ VE
SONUÇ**

YEDİ BÖLGEDEN ULAŞAN BAZI GÖRÜŞLER VE SORULAR

1. Sivil anayasa aslında halkın kabullendiği anayasadır ve bu kabullenme için de halkın anayasamız hakkında bilgili olması gerekiyor. Halkın bilinci, referandumların daha bilinçli yapılması adına ilkokul, ortaokul ve lisede temel anayasa dersi vermek gibi bir düşünceniz var mı?
2. Yeni yapılacak anayasada değiştirilemez maddelere yer verilecek mi? 1982 Anayasasında bulunan ilk üç maddeye ve bunların değiştirilemez olduğunu bildiren dördüncü maddeye yeni yapılacak anayasada yer verilmesi düşünülüyor mu? Bu konuda düşünceniz nedir?

3. 2010 ve 2017 yılında iki farklı halk oylaması yapıldı. Gerekli değişiklikler bu oylamada neden yapılmadı ve gerekli değişikliklerin yeni anayasada yapılacağına dair garantiniz var mı?
4. Yeni anayasa yapılması gerektiği dile getiriliyor; ancak bu sürecin mevcut siyasi ortamda gerçekten demokratik ve kapsayıcı yürütülebileceğine inanıyor musunuz?
5. Bizim asıl sorunumuz anayasaya tamamıyla uymamak mı, yoksa yeni anayasa yapmak mı?
6. Dördüncü kuşak haklar yeni anayasada yer alacak mı? Ne gibi hak ve hürriyetler yeni anayasada bulunacaktır?
7. Kişilik haklarımızla ilgili çekirdek haklarımızda iyileşme yapılırken bunun suistimal edilmemesi için özellikle millî güvenlik ve kamu düzenini tehlikeye sokmayacak kadar sınırlandırılmış düzenleme düşünülüyor mu? Kısaca çekirdek hak-millî güvenlik dengesi dikkatli şekilde düzenlenecek mi?
8. Türkiye Cumhuriyeti'nin sivil anayasası hazırlanmasında çerçeve anayasa anlayışının mı yoksa kazuistik anayasa anlayışının mı tercih edilmesi sizce daha yerinde olacaktır?
9. Yeni anayasada parlamenter sistemin tamamen tasfiyesi söz konusu mudur?
10. Neden toplum kendini yeni anayasaya ait hissetmiyor? Buna ilişkin çözümler nelerdir? Toplum anayasa ile çok geç tanıyor buna ilişkin yol haritaları nelerdir?
11. Sayın başkan, Başkanlık sistemiyle dar bölge milletvekili seçimi olması gerekmez mi?
12. Yeni anayasanın ruhu olacak mı ve bunları kimler bilecek?
13. Konuşmacılar bahsettiği çözüm sürecinin yeni anayasa çalışmalarına bir yansıması olacak mı? Bu konunun özellikle 66. maddenin vatandaşlık tanımı bakımından yansıması olmalı mıdır?
14. Yeni anayasa çalışmaları, Türkiye'deki farklı etnik, dini ve kültürel grupların taleplerini nasıl karşılamayı hedefliyor?
15. 1982 Anayasası ile karşılaştırıldığında, yeni sivil anayasa hangi temel değişiklikleri ve reformları hedeflemektedir?
16. Gelecekte olası anayasa değişikliklerini önlemek veya kolaylaştırmak adına yeni anayasa nasıl bir esneklik sağlayabilir?
17. Türkiye'deki bazı siyasi aktörler ve sivil toplum kuruluşları, yeni anayasa sürecini nasıl değerlendiriyor? Katkıları var mıdır?
18. Hedeflenen sivil anayasanın 1982 Anayasasının 101. maddesine yaklaşımı nasıl olacak? 101. maddenin değişikliği durumunda Cumhurbaşkanlığı süresinin uzatılması düşünülüyor mu?
19. Anayasanın 41. maddesi uyarınca ailenin korunması ve cinsiyetsizlik politikası hususlarında yeni anayasada neler yapılabilir?

20. Anayasa hazırlıklarında laiklik tartışmaları en büyük rolü oynuyor. Tam bu noktada ise iktidarın laiklik yorumunun yasakçı bir laiklik olmadığı açık. Ancak yine de toplumda bir taraf ileride laikliğin eski yorumuyla gündeme geleceği endişesi taşırken diğer taraf ise kafasındaki laiklik kavramının zıttı olarak Afganistan şeriatı olarak görüyor. Türkiye bu çıkmazdan nasıl kurtulacak?
21. Kuvvetler ayrılığı anlayışı hala muteber midir? Kuvvetler birleşerek mi güçlenmelidir, yoksa ayrılarak mı güçlenmelidir?
22. Günümüzde bireysel haklar ve toplumsal ahlak arasındaki gerilim göz önüne alındığında yeni anayasa bu dengeyi kurabilecek mi? Kurabilmek için hangi önlemler alınmalı?
23. Yeni anayasayla birlikte Seçim ve Siyasi Partiler Kanununda reformlar düşünülüyor mu? Örnekler;
 - i) Dar bölge seçim sistemi (milletvekili)
 - ii) Çift meclis yapısı (Senato meclis)
 - iii) Siyasi partilerin genel başkanlarının inhisarından çıkarılması ve daha demokratik yapıya geçmeleri
24. ABD başkanlarının, bakanları atama ve Senato onayına sunması benzeri bir uygulama Türkiye'ye uyarlanabilir mi?
25. Yeni anayasa ile devlet okullarının yeniden yapılandırılmasına katılır mısınız? 'Madde 42: Eğitim devlet okullarında parasızdır' cümlesinin kapsamı ulaşım, yurt olanakları gibi genişletilebilir mi? Ayrıca proje okullarına öğrenciler sıralama ve sınavla seçilmektedir. Ancak öğretmen ve idareciler sınavlarla veya seçilerek gelmemektedir. Düzenlemeyle öğretmenler ve idareciler de seçilerek veya sınavla gelmelidir. Bu konuda görüşünüz nedir?
26. Anayasalar toplumsal yaşamın vazgeçilmezidir. İbni Haldun'un dediği gibi "kuralsız bir toplum yoktur". Bu kuralların toplumsal yaşamdaki önemi tartışmasıdır. Toplumda uygulanan kurallardan bahsettiğimizde toplum bilimi olan sosyoloji ön plana çıkmaktadır. Bu hususta kanun yapıcılar sosyologlarla yeni toplum bilimcilerle hangi noktada buluşmaktadır? Sosyologların bu süreçte etki ve katkısı nedir? Yani öz olarak sosyologlar sürece dahil ediliyor mu?
27. Cumhurbaşkanlığı sistemi eski sistemin krizlerini önledi doğru; fakat seçimi kazanmak için %50+1 oy gerekliliği zorluk oluşturdu. Neden en fazla oyu alan iktidar olmasın?
28. Anayasa Hukuku içerisinde yapay zekâ uygulamalarının yansıması nasıl yönetilecek? Denetim mekanizmaları nasıl olacak? Yargıda yapay zekâ uygulaması amacıyla yapılan araştırmalar nelerdir?
29. Yüksek Mahkeme üyelerinin de halk tarafından seçilmesi düşünülmelidir.

30. Yüksek yargıdaki hiyerarşik karışıklık çözülmelidir. Yargıtay ile Anayasa Mahkemesi arasında oluşan bilek güreşi gibi...
31. Adalet sistemi çok yavaş. 1 sene içerisinde sonuçlanmayan davalarda mağdura tazminat ödenmelidir.
32. Bir daha 28 Şubatların olmayacağı bir inanç özgürlüğü ortamı kurulabilmelidir.
33. Cumhurbaşkanlığı sisteminin eksiklikleri olduğundan söz ettiniz, sizce en önemli eksiği nedir? İçerisinde “değiştirilemez-değiştirilmesi teklif dahi edilemez” ibaresi barındıran anayasada özgürlüklerden ne kadar bahsedilebilir? Partili Cumhurbaşkanı sizce sorun oluyor mu?
34. Anayasa çalışmaları aşamasında oluşmuş bir metin var mı? Toplumda 2007, 2010 ve 2017’de olduğu gibi bir motivasyon yok. Yeni anayasa mecliste mi çözülür yoksa referandumda mı?
35. Anayasada maddi olarak nelerin yazıldığı önemli olmakla birlikte maddelerin uygulanması da içeriği kadar önemlidir. Bu konuda Türkiye’nin gerçekten yeni bir anayasa ihtiyacı olduğu ön kabulüyle şunu sormak istiyorum: “Sivil anayasanın uygulanabilirliği nasıl sağlanacak?”
36. Yeni anayasa içerisinde biyolojik silahlar ve biyolojik araştırmalar üzerine bir taban oluşturulacak mı?
37. Yeni anayasa değişikliği ile Türkiye’nin uluslararası itibarı nasıl olacak? Yeni anayasa Türkiye’nin geçmiş sorunlarını “geçmiş” olmasına rağmen hala devam eden sorunları çözebilecek mi? Geçmişteki anayasada bunlar vaat edilmişti ama başarılı oldu mu?
38. Anayasaya ihtiyaç var mevcut anayasa Türkiye’yi taşıyamıyor.
39. Birinci öncelik insan odaklı olmalı, ikinci öncelik vatanın birlik ve beraberliği sağlanması.
40. Terör vurgusu öncelikli olmalıdır.
41. Seçilenler kesinlikle parti değiştirememelidir.
42. Sosyal medya düzenlemesi mutlaka yapılmalı.
43. Siyasi partiler vatana ihanet dışında bir sebeple kapatılmamalı.
44. Seçim barajı kaldırılmalı.
45. Seçim barajı artırılmalı.
46. Amerika’yı yeniden keşfetmeye gerek yok Mecelle-i Ahkam-ı Adliye referans alınarak güzel bir anayasa yapmak mümkündür.
47. Hukukun dili halkın anlayacağı dil olamaz mı?

VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE SONUÇ

Alınan veriler yeni bir anayasa talebinin yaygın olduğuna, halkın daha katılımcı, temsili demokrasi, çoğulcu ve hakkaniyetli bir siyasal sistem arayışına sahip olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca bireysel haklar, yargı bağımsızlığı, kuvvetler ayrılığı, seçim barajı, parti kapatma ve halk denetimi gibi konular öne çıkmaktadır.

Türkiye'nin Sivil Anayasa Yolculuğu Projesi kapsamında, Anayasa Buluşmaları Programları'nda katılımcılara fiziki olarak önceden hazırlanmış soruları içeren bir anket yöneltilmiş ve programların ikinci kısımlarında yanıtlanmak üzere yazılı sorular ya da öneriler alınmıştır. Ayrıca Proje'nin ve HUDER'in internet siteleri ve sosyal medya hesapları aracılığıyla da online anketler katılımcılar tarafından doldurulmuş ve Proje ekibine iletilmiştir.

Katılımcılar; akademisyenler, hukukçular, kamu yöneticileri ve sivil toplum temsilcileri ve vatandaşlardan oluşan seçilmiş bir gruptur. Bu verilerin toplanmasının temel hedefi, toplumsal meşruiyete dayalı, çağdaş ve kapsayıcı bir anayasa talebinin toplumsal tabanını anlamak, bu talebin içeriğini ve önceliklerini ortaya koymaktır.

Bu raporun öncelikli amacı, toplumsal uzlaşmaya dayalı ve halkın tümünün görüşlerini kapsayacak bir anayasa yapılması hedefi doğrultusunda, Türkiye'nin yedi bölgesinde yapılan çalışmalar ile uzman görüşlerinin yanı sıra halkın soru, görüş, eleştiri ve önerilerine dayalı nitel bir kavrayış sunmaktır. Yeni anayasa talepleri salt hukuki bir metinden öte, toplumsal değişim ihtiyacının

ifadesi olarak ele alınmaktadır. Bu çerçevede katılımcılardan sözlü ve yazılı olarak, açık uçlu sorular aracılığıyla toplanan veriler, tematik kodlama ve frekans analizleriyle değerlendirilmiştir. Amaç, anayasa reformuna yönelik toplumsal beklentileri anlamak, siyasal sistem, yargı erki, temel haklar ve temsiliyet alanlarında gelişmesi beklenen normları belirlemektir.

Yapılan analizler; anayasa ihtiyacı, temel ilkeler, hak ve özgürlükler, yargı bağımsızlığı, siyasal sistem, temsiliyet ve denetim mekanizmaları gibi çeşitli boyutlarda dağılım göstermektedir. Katılımcı görüşleri sadece sayısal değil, derinlemesine içerik ve örnek alıntılarıyla da zenginleştirilmiştir.

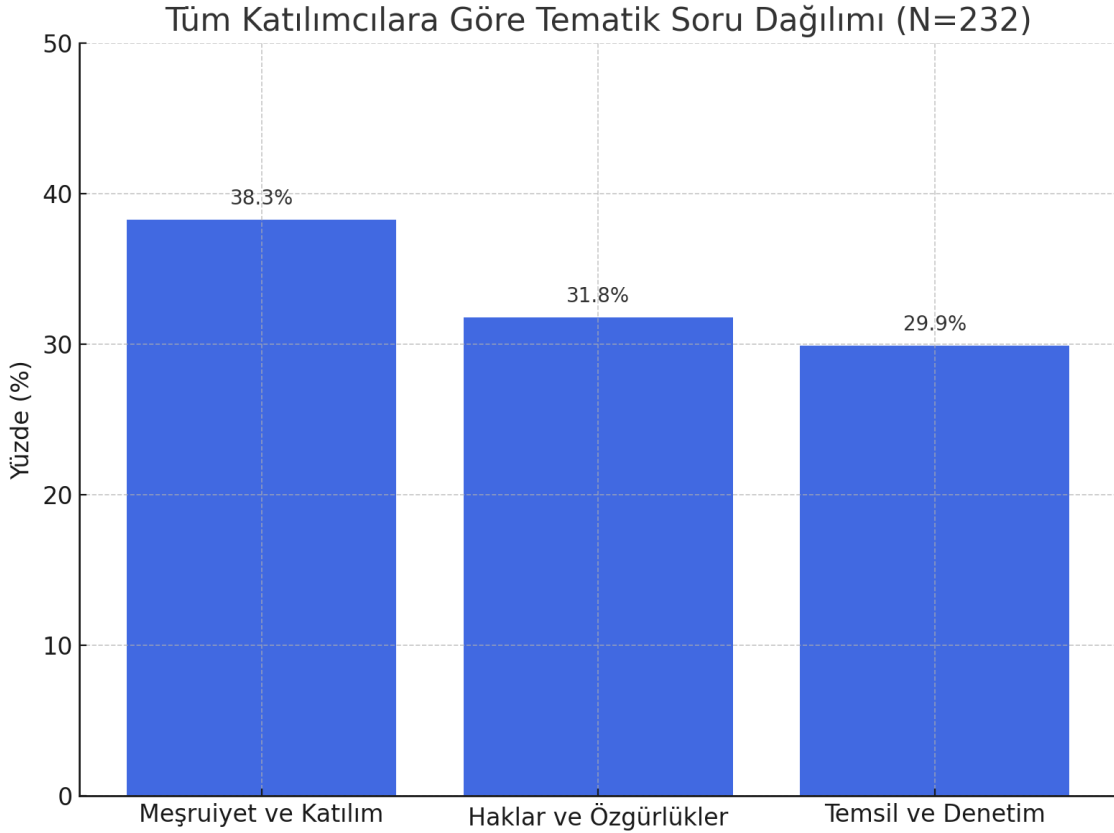
Programlar, Türkiye'nin yedi bölgesinde pilot olarak seçilen Bursa (*Marmara Bölgesi'ni temsilen*), Samsun (*Karadeniz Bölgesi'ni temsilen*), Eskişehir (*İç Anadolu Bölgesi'ni temsilen*), Antalya (*Akdeniz Bölgesi'ni temsilen*), İzmir (*Ege Bölgesi'ni temsilen*), Bitlis (*Doğu Anadolu Bölgesi'ni temsilen*) ve Gaziantep (*Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni temsilen*) illerindeki HUDER şubelerinin organizasyonu ile gerçekleştirilmiştir. Söz konusu programlara, bölgenin diğer illerindeki şube ve temsilcilerinden gelen meslektaşlar kendi gözlem ve

elde ettikleri verileri de dahil etmiş, böylece çalışma genişletilmiştir. Veriler; MAXQDA tabanlı tematik analiz, kod frekansı, ortaklık matrisi, yapılan analizler kelime bulutu ve kavramsal harita teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Anlamli temalar, örnek alıntılarla desteklenmiş ve çıkan sonuçlar literatür çerçevesinde yorumlanmıştır.

Alınan veriler, yeni bir anayasa talebinin yaygın olduğuna, halkın daha katılımcı, temsili demokrasi, çoğulcu ve hakkaniyetli bir siyasal sistem arayışına sahip olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca bireysel haklar, yargı bağımsızlığı, kuvvetler ayrılığı, seçim barajı, parti kapatma ve halk denetimi gibi konular öne çıkmaktadır. Yeni verilerle birlikte çağdaş sorunlara (*iklim, dijital haklar, kuşatıcı vatandaşlık vb.*) dair yeni görüşler çalışmayı daha da zenginleştirmiştir. Nihai olarak bu kısımda, katılımcıların verdiği yanıtların analizi sunulmaktadır.

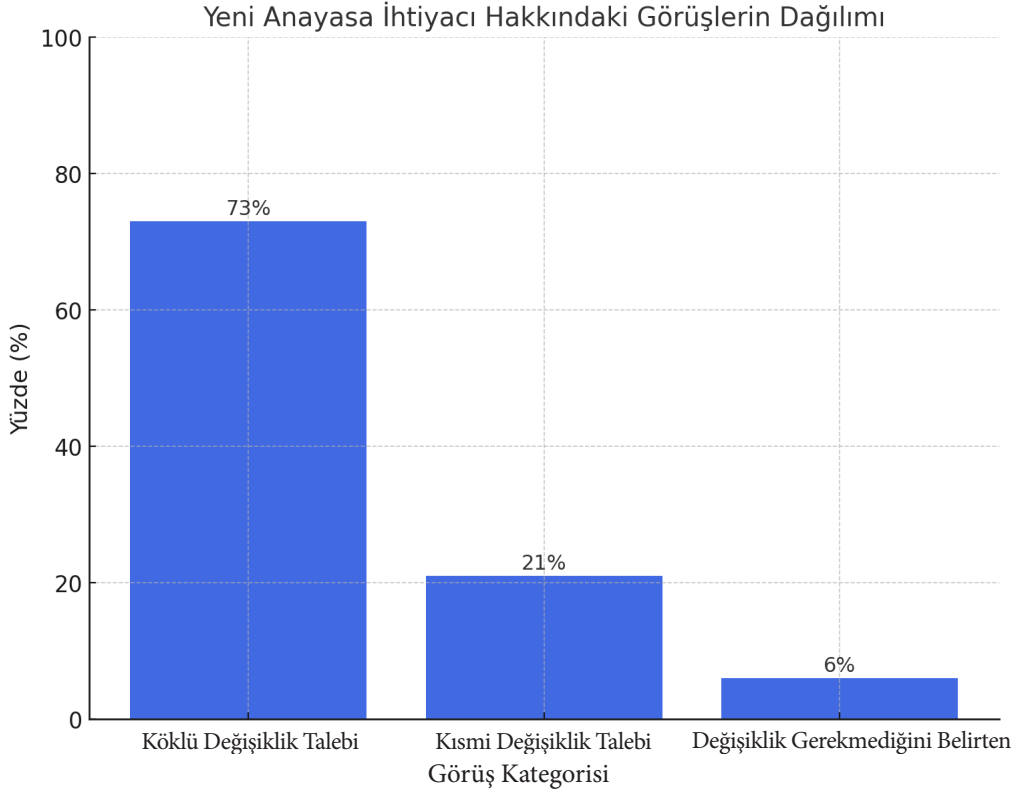
1982 Anayasası bugüne kadar 23 seferde tam 184 kez değişikliğe uğramıştır. Yapılan bu değişiklikler, anlam ve kavram bütünlüğünü yitirmesine neden olmuş, anayasamızı adeta yamalı bohçaya dönüştürmüştür. Öte yandan, yapılan onca değişikliğe rağmen, temelindeki 12 Eylül askerî darbesinin acı hatıralarını taşıyor olmasının verdiği rahatsızlık bertaraf edilememiştir. Bu kapsamda toplumsal mutabakatla hayata geçirilecek yeni ve sivil bir anayasa yapılması yönündeki çalışmalar Türkiye'nin en önemli gündem maddelerinden birisi olarak önemini korumaktadır. Türkiye'nin yedi bölgesinde yapılan "Anayasa Buluşmaları"na katılan vatandaşların yeni anayasaya ilişkin beklenti, öneri, soru ve görüşlerini nitel analiz teknikleriyle incelemeyi amaçlamaktadır. Katılımcılar; akademisyenler, hukukçular, kamu yöneticileri, sivil toplum temsilcileri, öğrenciler, eğitimciler gibi her meslekten, yaş ve görüşten vatandaşlardır. Buluşmalara, bulunan bölgedeki diğer illerin HUDER şube ve temsilciliklerinden meslektaşlar da katılmış ve kendi illerinden elde ettikleri gözlem ve verileri çalışmaya dahil etmiştir. Projenin temel hedefi, toplumsal meşruiyete dayalı, çağdaş ve kapsayıcı bir anayasa talebinin toplumsal tabanını anlamak, bu talebin içeriğini ve önceliklerini ortaya koymaktır.

Proje kapsamında elde edilen veriler, katılımcı görüşleri nitel veri analizine dayalı **tematik analiz** yaklaşımıyla analiz edilmiştir. Katılımcıların açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlar dikkatlice okunarak, tekrarlayan anlamlı ifadeler ve kavramlar kodlanmıştır. Benzer kodlar daha sonra bir araya getirilerek ana temalar ve alt temalar oluşturulmuştur. Her bir soru için elde edilen temalar ayrı ayrı incelenmiştir. Ayrıca **içerik analizi**yle, temaların katılımcıların yüzde kaç tarafından dile getirildiği, hangi temaların ne sıklıkla kullanıldığı belirtilmiştir; böylece hangi konuların ne kadar yaygın olduğu sayısal olarak da ortaya konmuştur. Bulgular sunulurken her bir tema, katılımcılardan alınan doğrudan alıntılarla desteklenmiş; alıntılar kişisel verilerin gizliliği ve etik ilkeler çerçevesinde katılımcıların isimleri işlenmeksizin verilmiştir.

Şekil 2: Tematik Kategorilere Göre Katılımcılardan Gelen Soruların Dağılımı

Katılımcılardan gelen toplam sorular, içeriklerine göre üç ana temada sınıflandırıldığında en fazla ilgi gören başlığın “Meşruiyet ve Katılım” olduğu görülmektedir. Bunu, yakın oranlarda gelen sorularla “Haklar ve Özgürlükler” ve “Temsil ve Denetim” temaları izlemiştir. Bu dağılım, katılımcıların yeni anayasa sürecinde öncelikle katılımcı bir hazırlık süreci, ardından bireysel haklar ve demokratik denetim mekanizmalarının yeniden yapılandırılması yönündeki beklentilerini yansıtmaktadır.

Şekil 3: Sizce Türkiye neden yeni bir anayasaya ihtiyaç duymaktadır?

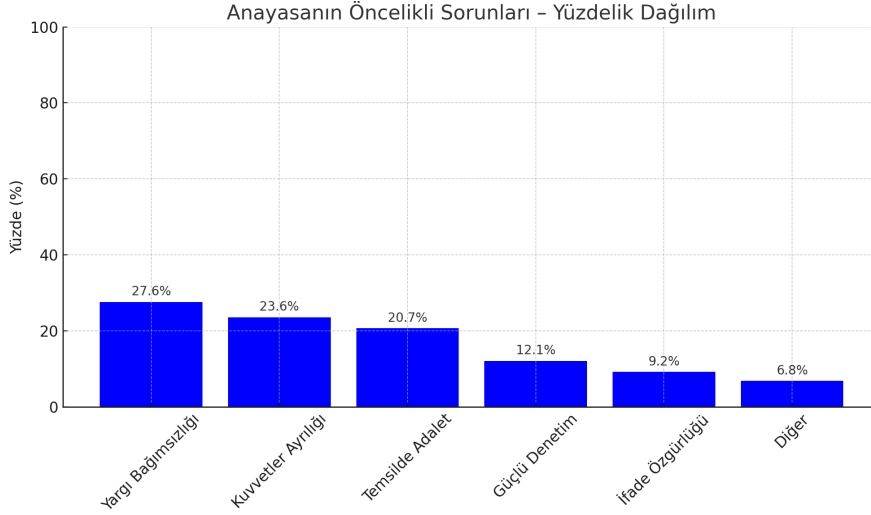
Bu bulgulara göre katılımcıların çoğunluğu anayasa değişikliği gerektiğini savunmakta, bu görüşte olanların büyük çoğunluğu köklü bir reformu gerekli görürken, daha küçük bir bölümü kısmi değişimin yeterli olduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte “*Mevcut anayasa yeterlidir, sorun uygulamadadır.*” şeklindeki ifadeler de daha düşük oranda olsa da rapora yansımıştır.

Anayasa değişikliğinin gerekli olduğunu savunanların yaklaşık %41’i, 1982 Anayasası’nın darbe anayasası olmasından duyduğu rahatsızlığı öne çıkarırken; yaklaşık %24’ü ise çağın gereklerine ve değişen dünyaya uyum sağlayacak yenilikçi bir anayasanın gerekliliğine dikkat çekmiştir. Mevcut anayasanın, yapılan değişiklikler nedeniyle ifade ve anlam bütünlüğünün bozulmuş olması, kurumlar arası hiyerarşik çatışmalara neden olması (*Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay arasındaki fikir ayrılığına atfen*), daha kısa, anlaşılır ve kapsayıcı bir anayasa ihtiyacı gibi hususlar da yeni anayasanın gerekliliğini savunan katılımcılar tarafından dile getirilmiştir.

Yeni anayasa gereklidir diyenler arasında “*ilk 4 maddenin mutlaka korunması*” gerektiğine, “*kuvvetler ayrılığının gerekliliğine*” dikkat çekenler, anayasanın toplumsal bütünlüğü sağlaması beklentisini ortaya koyanlar ve yeni anayasanın ideolojik dayatmalardan uzak olması gerektiğini belirtenler öne çıkmaktadır.

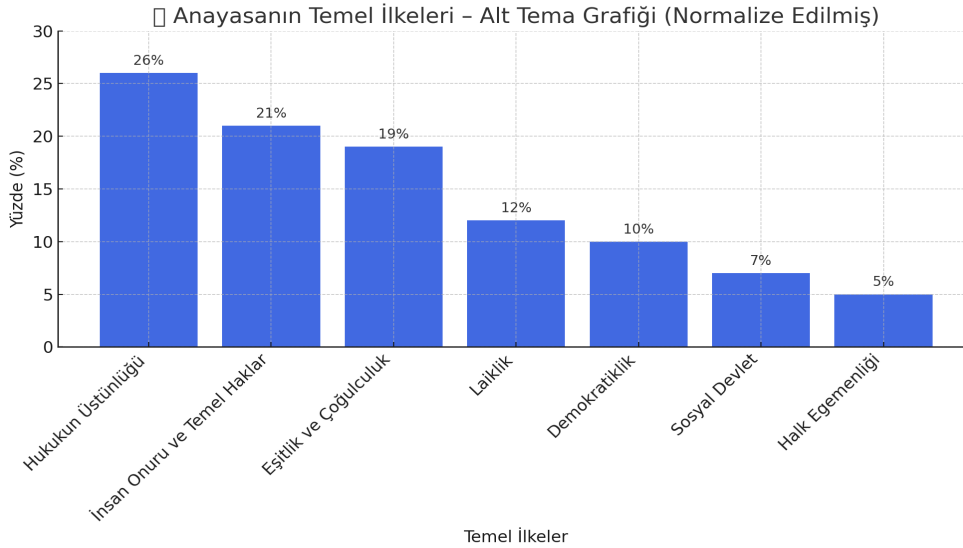
Yeni bir anayasaya ihtiyaç olmadığını söyleyen katılımcıların bir kısmı, önemli olanın anayasaya uyulması olduğunu ifade ederken, bir kısmı da gerekli değişiklikler yapılarak mevcut anayasa ile devam edilebileceği yönünde görüş bildirmiştir.

Şekil 4: Size göre ideale uygun bir anayasa, esas olarak hangi öncelikli iki sorunu çözmelidir?

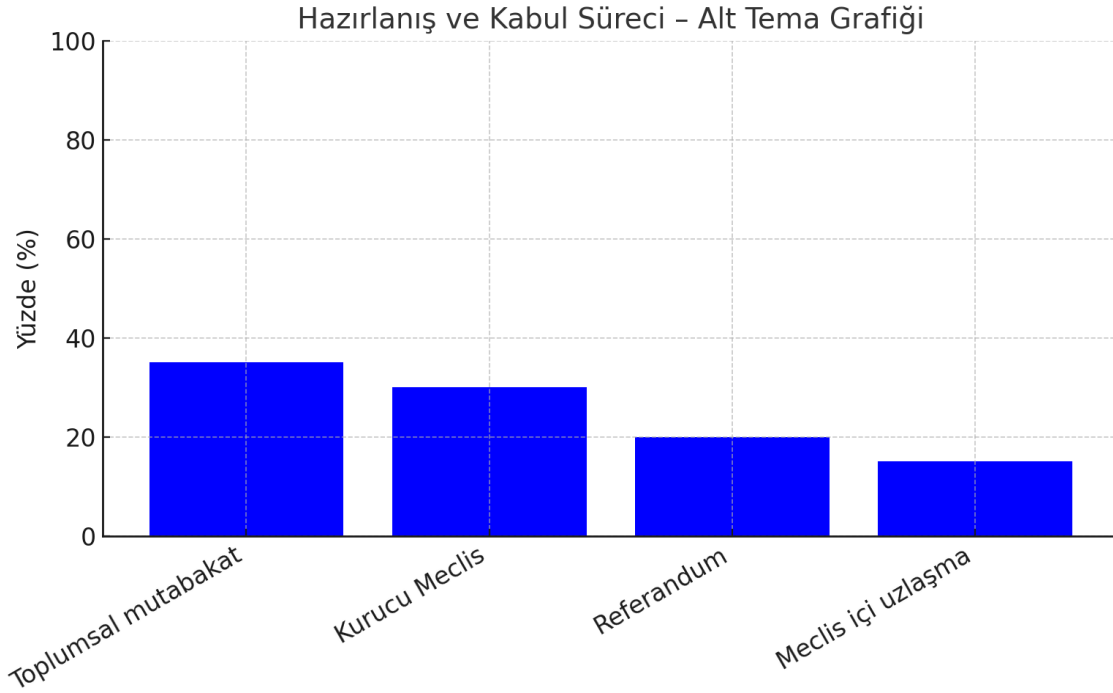

Bu bulgular, anayasa tartışmalarının teknik yapısından çok meşruiyet, hak güvencesi ve adalet duygusunun toplumsal beklentiler açısından öncelikli olduğunu göstermektedir. Ayrıca, bu tablo yeni anayasanın sadece hukuki değil, ahlaki ve toplumsal bir mutabakat belgesi olarak algılandığını da ortaya koymaktadır.

Şekil 5: Sizce anayasanın temel esasları, ilkeleri arasında hangi iki tanesine daha çok vurgu yapılmalıdır?

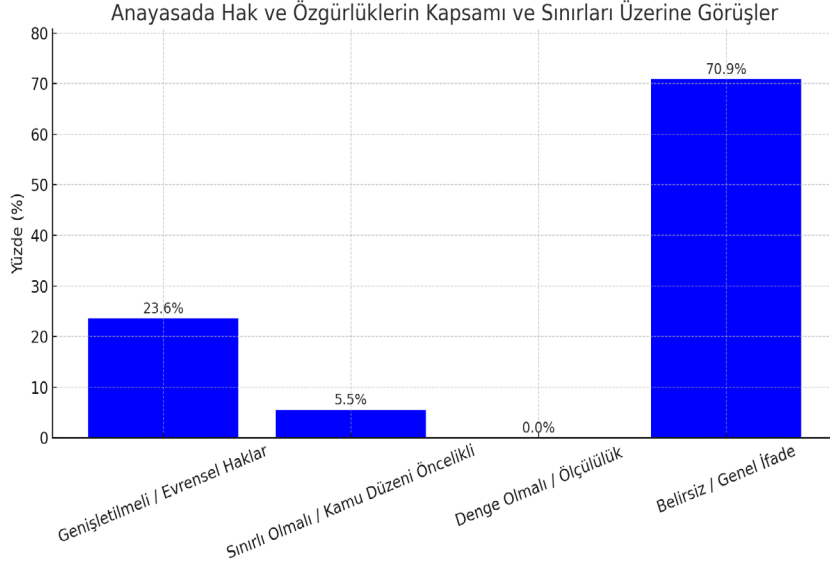

Bu grafik, anayasa ilkeleri arasında eşitlik/insan hakları ve hukukun üstünlüğü/ hukuk devleti /hızlı adalet vurgularının açık ara önde olduğunu, toplumun en çok bu konularda beklenti içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların beklentileri arasında ise laikliğe, demokratik cumhuriyete, Atatürk ilkelerine bağlılık; ailenin korunması, toplumsal barışın sağlanması da net bir şekilde yer almıştır.

Şekil 6: Yeni anayasanın hazırlanış ve kabul ediliş biçimi ne şekilde olmalıdır?

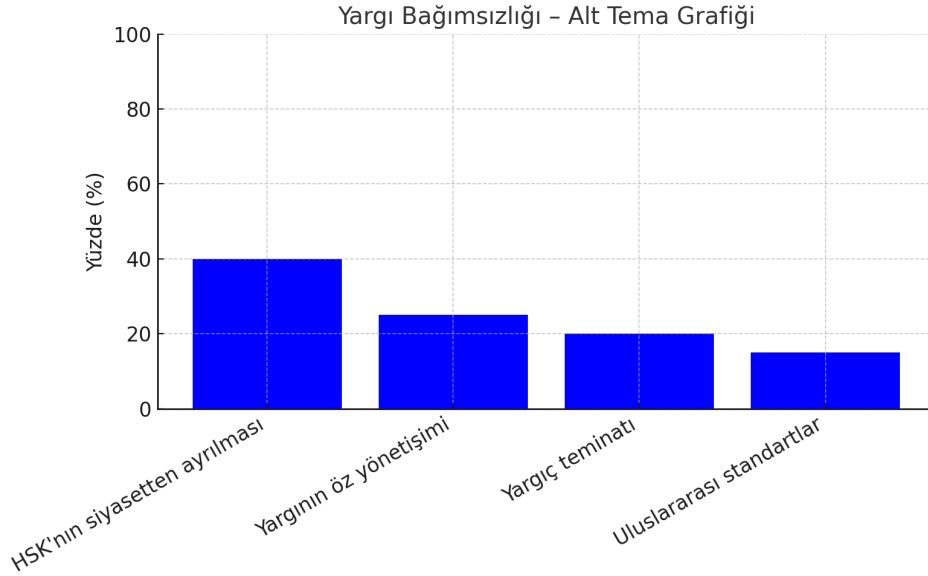
Edinilen bulgulara göre katılımcıların yarısından fazlası (*yaklaşık %55'i*); anayasa yapım sürecinde toplumsal uzlaşmaya önem verilmesini istemiş ve bu sürece tüm siyasi partilerin, STK'lerin, akademisyenlerin, bölgesel olarak aşiretlerin ve vatandaşların katılması gerektiğini taleplerine net bir biçimde yansıtmıştır. Bunların %15'i ise anayasanın kabul sürecinde TBMM ile referanduma da gidilmesi gerektiğini belirterek, toplumsal uzlaşma taleplerini dolaylı şekilde dile getirmiştir. Katılımcılar arasında sadece TBMM tarafından süreç yürütülsün ve kabul edilsin diyenler olduğu gibi toplumsal mutabakat ve referandum talebini dile getirenlerin büyük çoğunluğu da yeni anayasanın halkın doğrudan onayıyla ve geniş toplumsal katılımı ile hazırlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Sürecin sadece teknik değil, meşruiyet temelli ve kapsayıcı bir kurucu iradeyle yürütülmesi gerektiği yönünde güçlü bir beklenti mevcuttur. Kurucu meclis veya akademik katkı gibi öneriler ise sınırlı sayıda katılımcı tarafından dile getirilmiştir.

Şekil 7: Sizce anayasada hak ve özgürlüklerin kapsamı ve sınırları nasıl olmalı?

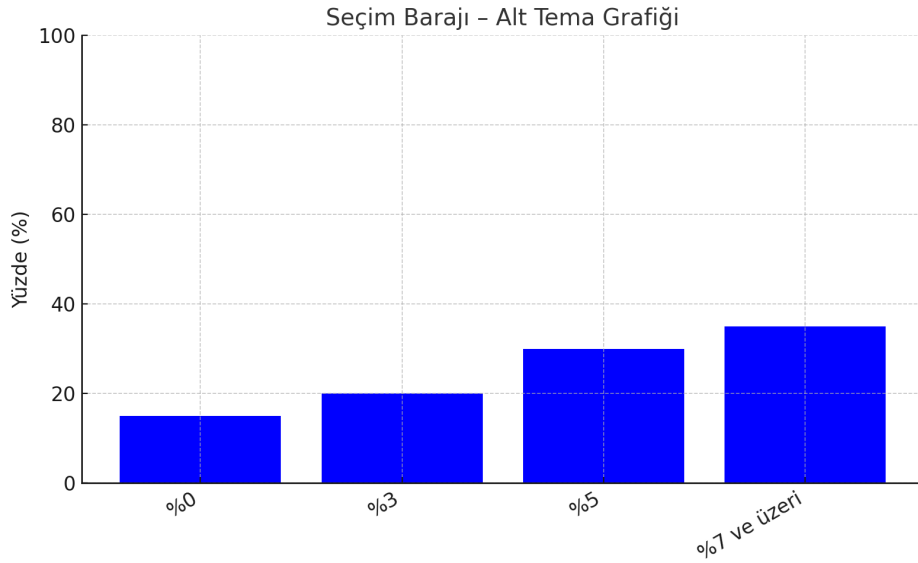

Katılımcıların çoğunluğu, hak ve özgürlüklerin genişletilmesi gerektiğini savunmakta ve evrensel insan hakları ilkelerine atıfta bulunmaktadır. Bazı katılımcılar ise kamu düzeni ve toplumsal denge adına sınırlamaların zorunlu olduğunu belirtmiştir. Bu durum, birey-otorite dengesine dair farklı toplumsal reflekslerin yansımasıdır.

Şekil 8: Yeni anayasada yargının bağımsızlığı sizce hangi çerçevede korunmalıdır?

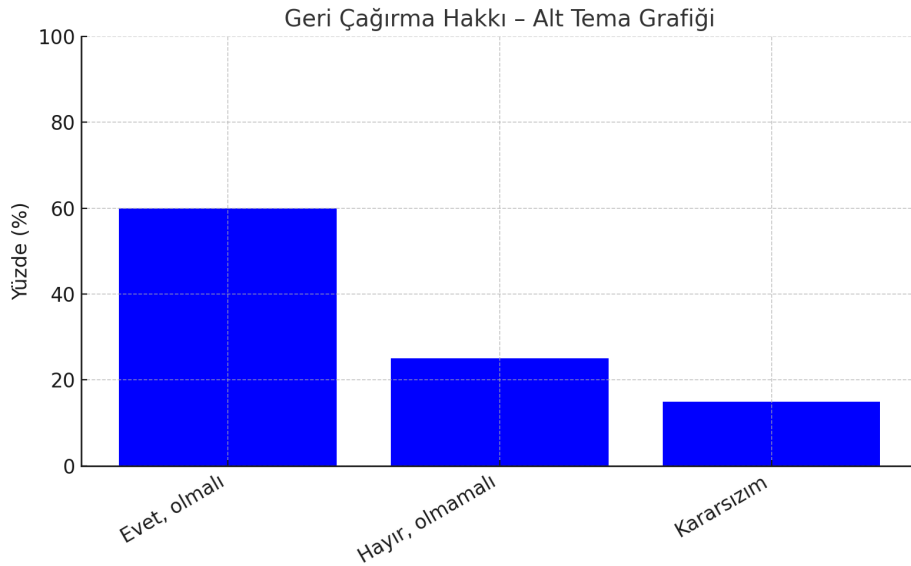

Yargının siyasetten ve yürütmeden tamamen bağımsız olması gerektiği katılımcıların ortak talebidir. “Tarafsızlık” ve “şeffaflık”; “yargı karşısında eşitlik” en sık tekrar eden temalardır. Katılımcıların, hakim güvencesi yanında savunma makamının güçlendirilmesine yönelik talepleri de iletilen görüşler arasındadır. Mevcut yargı sistemine yönelik güven sorunu, anayasal reform taleplerinin merkezinde yer almaktadır.

Şekil 9: Seçim barajı yüzde kaç olmalıdır?

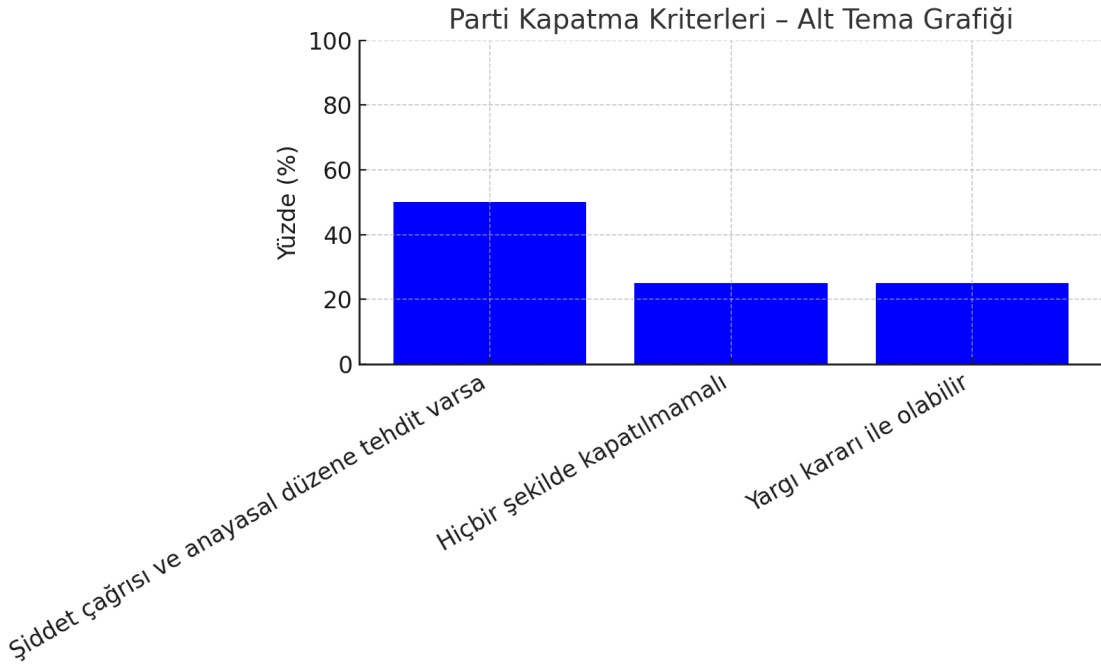
Katılımcıların önemli bir kısmı seçim barajının kaldırılmasını veya %3-5'e düşürülmesini savunmuştur. Temsilde adalet ilkesi ön plana çıkarken, yönetimde istikrar savunusu oldukça düşük kalmıştır. Bu tablo, siyasal çoğulculuk talebinin halk tabanında güç kazandığını göstermektedir.

Şekil 10: Milletvekili, belediye başkanı gibi siyasi görevlere seçilenler, seçimi beklemeden bölgelerindeki seçmenlerin belirli bir sayısının imzası ile görevlerinden alınabilmeli midir?

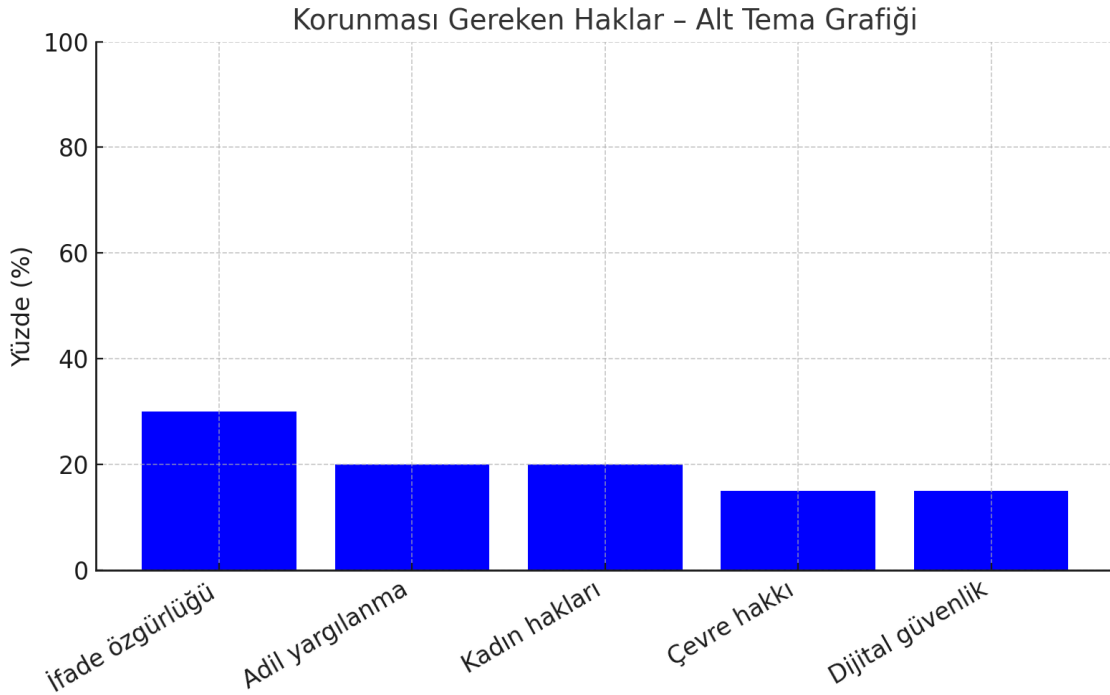
Çoğunluk, halkın seçilmiş temsilcileri geri çağırabilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu ifadeler, siyasetçilerin hesap verebilirliğini artırmaya yönelik güçlü bir talebi yansıtmaktadır. Geri çağırma hakkını savunan katılımcılar, hakkın uygulanmasının suistimal edilmemesi için de belirli düzenlemeler ve denge mekanizmalarının tesisini önermektedir.

Şekil 11: Siyasi partiler kapatılabilmeli midir? Cevabınız evet ise, hangi şartlar altında kapatılabilmelidir?

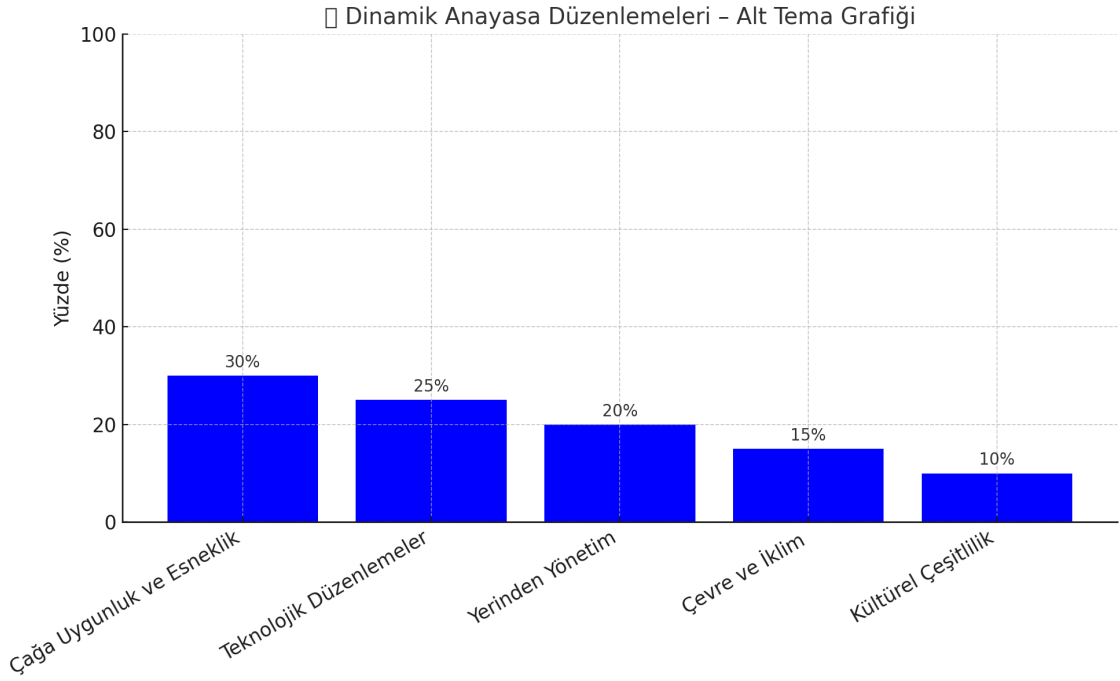
Katılımcıların yaklaşık %30'luk kısmı, siyasi partilerin kapatılmasına kesinlikle “hayır” derken, yaklaşık %70'lik kısmı ise parti kapatmanın ancak “*şiddet, anayasal düzeni yıkma*” gibi “*ağır şartlar*” altında ve yargı kararı ile mümkün olmasını savunmaktadır. Katılımcıların görüşleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, parti kapatmanın istisnai olması gerektiği yönünde geniş bir mutabakat oluşmuştur. Bu yaklaşım, demokratik çoğulculuğun anayasal düzeyde güvence altına alınmasını desteklemektedir. Parti kapatılmasına karşı çıkan katılımcılardan bir kısmı ise suç işleyen yöneticilerin cezalandırılmaları gerektiği görüşünü savunmuştur.

şekil 12: Anayasa ile koruma altına alınması gereken hak ve özgürlükler size göre hangileridir?

Katılımcıların yaklaşık %55'i temel hak ve özgürlüklerin anayasal güvence altına alınmasını talep etmektedir. Bu konudaki taleplerin yaklaşık % 17'si basın ve ifade hürriyeti üzerinedir. Din ve vicdan hürriyeti, nesil ve ailenin korunması ve hızlı adalet vurgusu yapanların oranı ise yaklaşık %22'dir. Genel olarak incelendiğinde ise en çok vurgulanan haklar; ifade özgürlüğü, adil yargılanma, kadın hakları olmuştur. Haklar arasında çevre hakkı ve dijital güvenlik de dikkat çekmektedir. Bu talepler, çağdaş anayasalarda koruma altına alınan temel hakların geniş halk kesimleri tarafından da içselleştirildiğini göstermektedir. Dünyanın diğer bölgelerinde, özellikle Balkanlarda yaşayan Türklerin anayasa çalışmalarında göz ardı edilmemesi de samimiyetle talep edilmiştir.

Şekil 13: Size göre günümüz koşullarına uygun dinamik bir anayasada mutlaka var olması gereken düzenlemeler nelerdir?

Katılımcılar, çevre hakkı, dijital haklar, kişisel verilerin korunması, yapay zekâ, teknolojiye erişim, sosyal platformların düzene sokulması, çevre ve iklim değişikliği gibi güncel başlıkların anayasada yer almasını önermektedir. Toplumun değişen ihtiyaçlarına cevap verecek esnek, zamanla güncellenebilir bir anayasa arzusu öne çıkmaktadır. Bu eğilim, anayasal normların statik değil evrimsel bir yapıda olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

2. BULGULARIN DİLİ

Bu kısımda katılımcılardan elde edilen bilgilerin tematik analizine dair bilgiler sunulmaktadır.

a. İhtiyaç mı, arayış mı?: Yeni Anayasa Çalışmasına Bakış

Katılımcılara, yeni anayasa çalışmaları kapsamında Türkiye'nin bu tarz bir yeniliğe ihtiyacı olup olmadığı sorulmuş ve bu konuda katılımcıların ikiye ayrıldığı anlaşılmıştır: **Yeni ve sivil bir anayasa yapılmasını savunanlar ve yeni anayasa fikrine şüpheyle yaklaşanlar.**

i. Miadını Dolduran Anayasa: Çağdaş Bir Metin Arayışı

Katılımcıların önemli bir bölümü, mevcut 1982 Anayasası'nın askerî darbe koşullarında hazırlanmış olması nedeniyle günümüz ihtiyaçlarını karşılamadığını vurgulayarak tamamen yeni bir anayasanın gerekliliğini savunmaktadır. Katılımcılar, daha demokratik, sivil ve çağın gereklerine uygun bir anayasa yapılmasının ülkenin ilerlemesi için şart olduğunu belirtmiştir. Katılımcılardan bir kısmı bu eğilimi “*Mevcut anayasa çağımızın ve özellikle gençliğin ihtiyaç ve birlikte yaşama kültürünü korumaktan uzaktır.*” diyerek, mevcut anayasanın çağı yakalayamadığını dile getirmiştir. Katılımcıların bir diğer bölümü ise “*Mevcut darbe anayasasından kurtulmak için ihtiyaçtır.*” sözleriyle mevcut anayasanın değişmesi gerekliliğini daha yoğun ifade etmiştir. Ancak bir kısım katılımcılar ise “*Türkiye kendini güvende hissetmiyor. Yeni bir anayasa değil de bazı değişiklikler şart.*” beyanıyla değişikliğin kısmi yapılması gerektiğini söylemektedir.

ii. Miadını Dolduran Düşünceler: Anayasa Değil, Niyet Değişmeli

Çalışma sonucunda bazı katılımcıların yeni anayasa fikrine temkinli veya olumsuz yaklaştığı tahlil edilmiştir. Bu katılımcılar, mevcut anayasanın birçok kez değiştirilerek güncellenebileceğini, tamamen yeni bir metin oluşturma öncelikli bir ihtiyaç olmadığını dile getirmişlerdir. Özellikle İzmir'de bulunan katılımcılar, yeni anayasa girişiminin arkasında siyasi bir gündem olabileceğinden endişe etmekte ve esas sorunun anayasadan değil, onun uygulanmamasından kaynaklandığını savunmaktadır. Nitekim katılımcılardan bir kısmı, “*Türkiye'nin yeni bir anayasaya değil, anayasaya uyulmasına ihtiyacı vardır.*” diyerek sorunun uygulamada olduğunu vurgulamıştır. Bu kapsamda katılımcılardan bazıları ise “*Her müktedir kendince değiştirebildiği için anayasaların işe yaramadığını düşünüyorum.*” ve “*Kurallar uygulanmadığında zayıftır. Anayasa değil onun uygulanıp uygulanmadığı sorgulanmalıdır.*” ifadeleriyle anayasa çalışmalarına dair şüphelerini belirtmiştir.

b. Yeni Anayasadan Beklentiler

Katılımcılar, yeni bir anayasada hangi unsurların yer alması gerektiğine dair çeşitli beklentiler dile getirmişlerdir. Bu beklentiler, hukukun üstünlüğü, temel hak ve özgürlükler ile toplumsal huzur ve devletin istikrarına değin uzanan geniş bir yelpazeye sahiptir. Aşağıda tekrarlayan başlıca tema alanları ve bunlara ilişkin katılımcı görüşleri yer almaktadır:

i. Anayasanın Demirbaşları: Temel Haklar ve Adalet

En yaygın tema, yeni anayasada temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınmasının güçlendirilmesidir. Katılımcıların ekseriyeti, ifade özgürlüğü gibi hakların yeni metinde daha açık ve güçlü bir biçimde korunmasını beklediklerini belirtmiştir. Bu tema, farklı illerden katılımcılar tarafından "...Anayasa Türkiye'de insan hakkı ve demokrasi hakkının tesis edilmesini önceliklemelidir", "Adil olmalı. Toplumun her kesiminin onayını almalı.", "İnsanların hukuksal öncelikleri ve yasal uygulamalar." sözleriyle hak ve özgürlüklerin kesin güvence altına alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Bir diğer önemli nokta, hukukun üstünlüğünün sağlanmasıdır. Katılımcılar, yeni anayasada adalete inancın güçlendirilmesine yönelik düzenlemelere ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Hukukun üstünlüğünün yeni anayasada temel ilke olarak yer alması istenmektedir. Bu konuda katılımcılarımızın çoğu "Hukukun üstünlüğü hem soyut hem somut olarak artırılmalıdır." diyerek adalet talebini açıkça ifade etmiş; katılımcı cevapları incelendiğinde ise bu görüşü tamamlar şekilde "Yürütmede yaşanan aksaklıklar, yargısal sorunlar (yasa boşluklarından kaynaklanan)" şeklinde sistemsal bir eleştiri getirilmiştir.

ii. Anayasanın Teminatı: Toplumsal Huzur ve Devletin İstikrarı

Bu konuda görüş bildiren katılımcılar, anayasanın toplumsal birlik, kamu düzeni ve devletin varlık temellerini güvence altına alması gerektiğini öne çıkarmıştır. Bu konuda katılımcılar "Birleştirici olmalı", "Vatanın bölünmez bütünlüğü" ve "...Vatanın birlik ve beraberliği üzerine olmalı." aktarımlarıyla vurgulamışlardır. Katılımcıların çoğu için ideal bir anayasanın merkezinde adalet, hak ve özgürlükler ve toplumsal barış gibi normatif değerler yer almaktadır. Bu konuda katılımcıların büyük çoğunluğu "Elbette devletin iç ve dış güvenliği esas olmalıdır." ve "Üniter yapının korunmasına yönelik tehditler önlenmeli." cevaplarıyla bireysel güvenlik ile kamu güvenliği arasında dengeli bir anayasal yaklaşım talep etmişlerdir.

c. Anayasanın Mutfağı

i. Üzerinde İttifak Edilen Bir Metin

Katılımcılar, anayasanın, toplumun geniş kesimlerinin sürece aktif olarak katılımıyla, toplumsal mutabakatla ve tek sesli değil, çok sesli ve ortak akılla inşa edilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Katılımcıların büyük bir kısmı bu durumu "Uzlaş, tartışma, mutabakat süreçlerinden geçmeli ve herkes tarafından içselleştirilmeli." sözleriyle beyan etmiştir. Aynı görüşteki diğer katılımcılar ise "Tüm toplumu içine alan ve herkesin katılabileceği tarzda olmalıdır... Kişi haklarına saygılı, güçlü ve yeni bir anayasa çıkartılmalıdır." diyerek katılımcılık vurgusu yapmışlardır.

ii. Kurumsal Katılım: STK'ler, Siyaset, Bürokrasi ve Uzmanlar

Bu gruptaki katılımcılar anayasanın sadece siyasiler ya da mevcut kurumlar eliyle değil, STK'ler, meslek odaları, hukukçular ve kanaat önderlerinin de sürece katıldığı geniş tabanlı bir yaklaşımla hazırlanması gerektiğini savunmaktadır. Katılımcıların çoğu bu yönde "Hukukçular ve kanaat önderlerinin katılımı ile Mecliste oylanmalı.",

katılımcıların bir diğer kısmı “*Türk siyasi partilerinin katılımının sağlanması tercih sebebidir.*” ve çoğu katılımcının ortak beyanı olan “*STK, bürokrasi ve siyaset üçlüsü.*” sözleriyle kurumsal katkının anayasa yazım sürecindeki önemine dikkat çekmişlerdir.

iii. Hukuki Usul ve Teknik Yeterlilik: Kavram Kargaşası Olmadan

Bu gruptaki yanıtlar, anayasa yapım sürecinde hukuki usule ve teknik metin niteliğine dikkat çekmektedir. Katılımcılardan bir kısmı “*Kavram kargaşasını ortadan kaldırılıp yalın bir dil kullanılmalı. Maddeler kesin ve tartışmaya kapalı olmalı. a-b-c-f-g-h bendi olmamalı.*”, yine bir kısım katılımcılar “*Türkiye’de tali kurucu iktidar anayasada belirtilen usullerle hukukun dışına çıkmadan süreci tamamlamalıdır.*” ve içeriğe ilişkin olarak katılımcıların genel görüşü ise “*Akliselim olduğu belirlenen kitleler tarafından belirlenmeli.*” cevaplarıyla anayasanın bir metin olmanın dışında teknik bir süreç olduğu öne çıkarılmıştır. Katılımcıların neredeyse tamamı anayasanın sivil, katılımcı ve halkın onayına sunulan bir süreçle hazırlanması gerektiğinde birleşmektedir.

iv. Laiklik ve Atatürk İlkelerine Bağlılık

Bazı katılımcılar, anayasanın temel ilkeleri arasında laiklik ve Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlılığı önceleyen görüşler ileri sürmüştür. Bu görüşlerde, anayasanın kurucu felsefesiyle devamlılık arzusu ve çağdaş, laik devlet yapısının korunması öne çıkmaktadır. Bu yönde katılımcılarımız “*Millî varlığın korunması ve yüceltilmesi ve Atatürk’e bağlılık*”, “*Demokratik hukuk ilkesi ve Atatürk milliyetçiliğine bağlılık*”, “*Atatürk’e bağlılık, egemenliğin kayıtsız ve şartsız Türk milletine ait olması*”, “*Laiklik, ifade özgürlüğü*” ve “*Laiklik ve Atatürk ilke ve inkılapları*” ifadeleriyle düşüncelerini desteklemektedirler.

d. Hak ve Özgürlüklerin Anayasadaki Yeri

i. Başkalarının Sınırına Değın Bireysel Özgürlükler

Katılımcılara göre bireylerin özgürlük alanı mümkün olduğunca geniş olmalı; ancak bu haklar başkalarının özgürlüğüne zarar vermemeli. Özgürlük ve sorumluluk arasında hassas bir denge gözetilmelidir. Bu konuda katılımcılardan bir kısmı “*Ülkenin güvenliğini, bekasını tehlikeye atmadığı sürece özgürlüğe ihtiyaç vardır.*”, bir diğer kısmı ise “*Kişisel sınırları belli, toplumsal değerlere saygılı.*” ve bir kısım katılımcılar da “*Diğer insanın özgürlük alanına kadar hak ve özgürlük devam etmeli. İfade özgürlüğü hakaretle sınırlı olmalı.*” diyerek anayasal zeminin bireysel özgürlüğün teminatı olması gerektiği dile getirilmiştir.

ii. Toplumsal Ahlak Zemininde İnşa

Katılımcıların ifadelerinden, özgürlüklerin toplumun ortak değerleri, kültürel kodları ve ahlaki normlarıyla çelişmemesi gerekliliği anlaşılmaktadır. Bireysel özgürlükler kadar toplumsal bütünlük de önemsenmektedir. Katılımcılardan bazıları buna ilişkin fikirlerini “*Haklar ve özgürlükler sınırlanamaz... Toplumun refahı ve liyakat ilkelerine uygun, kayırmacı değil koruyucu olmalı.*”, bir kısmı “*Ahlaki*

ve manevi değerlerin korunması Gerekir.” ve diğer katılımcılar ise “Yaratılış fitratına ters düşmeyecek, insanın insanlığının evrensel anlayışını bozmayan” şeklinde ifade ederek ortak ahlaki ilkeleri vurgulamaktadır.

iii. Uluslararası Normlar Zemininde İnşa

Bazı katılımcılar özgürlüklerin Avrupa standartlarında tanımlanmasını ve bu alanların belirsiz bırakılmamasını vurgulamaktadır. Buna ilişkin görüşlerini “Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Sözleşmesi ilkelerinden taviz verilmeden hâkim kılınmalıdır.” ifadeleriyle belirtmektedirler. Katılımcılar hak ve özgürlüklerin birey odaklı olmasını ama sınırlarının da net şekilde tanımlanması gerektiğini savunmakta; bu sınırların başka bireylerin hakları, toplumsal değerler ve hukuki normlar temelinde belirlenmesini önermektedir. Ayrıca uluslararası normlarla uyumlu bir yaklaşım da önemli bir beklentidir.

e. Bağımsız Yargının Anayasal Çerçevesi

i. Siyasetten Arındırılmış Tam Bağımsız Yargı

Katılımcıların çoğu, yargının yasama ve yürütmeden tamamen bağımsız olması gerektiğini belirtmiş, özellikle siyasal etkiden arındırılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu konuda bir katılımcımız “Tam bağımsız yargı olmalı, hiçbir makam tolere edilemez olmalı. Yani Ali Dayı ile Meclis görevlileri yargı karşısında eşit olmamalı.” şeklinde beyan etmiş, bir kısım katılımcılar ise “Güçler ayrılığı çerçevesindeki yasama, yürütme, yargı birbirinden bağımsız ve birbirine müdahale etmeden hareket etmelidir.” ve aynı yönde “Lafta kalmamalı, siyaset üstü olmalı, siyaseti vesayet altına da almamalı.” şeklinde anayasa yapım sürecinin bir arınmayı beraberinde getirmesi beklentisini ortaya koymuşlardır. Katılımcıların bir bölümü “TBMM’den kesinlikle uzak, Adalet Bakanını halk seçmeli.” sözleriyle çok daha ‘radikal’ bir öneride bulunmuştur. Bu önerinin ardından destekler nitelikte “Yargıçlar halk tarafından seçilsin ve tamamen bağımsız olsun.” cevabını vermiştir.

ii. Yerli ve Millî Yargı

Katılımcıların bir kısmı “ahlaki ve millî değerler” ve bir kısmı da “inanç, vatan, örf” cevaplarıyla yargının ahlaki, millî, kültürel değerlere dayalı bir yapı arz etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Katılımcılar arasında yargının bağımsızlığı konusunda güçlü bir mutabakat göze çarpmaktadır.

f. Anayasada Seçim Barajı

i. Kaldırılması Gereken Bir Engel

Bazı katılımcılar, seçim barajının tamamen kaldırılması gerektiğini belirtmiş; temsilin daha demokratik ve çoğulcu olmasının bu şekilde sağlanacağını ifade etmiştir. Buna ilişkin olarak “Seçim barajı kaldırılmalı.”, “... Barajsız şekilde tatbik edebiliriz.” ve “Seçim barajına karşıyım.” ifadeleri örnek olarak gösterilebilir.

ii. Hafifletilmesi Gereken Bir Engel

Bazı katılımcılar seçim barajının düşürülmesini savunmuş, en düşük oran olarak %0,1'den başlayarak %5'e kadar çeşitli oranlar önerilmiştir. Katılımcıların bir kısmı zihinlerindeki bu hafifletmeyi “%5 ideal rakamdır.” şeklinde ortaya koymuştur.

iii. Bir Engel Olarak Seçim Barajı

Az sayıda katılımcı daha yüksek barajları savunmuş, barajın partilerin kurumsallaşması ve işlevselliği açısından gerekli olduğunu vurgulamıştır. Ancak katılımcıların bir kısmı “Öncelikle yüzlerce parti kurulması gereksiz, organizesini yerine getiremeyenler çıkarılmalı %10 olmalıdır.” minvalindeki cevaplarıyla diğer katılımcıların aksine seçim barajının bir gereklilik olduğuna dikkat çekmişlerdir. Katılımcıların önemli bir kısmı seçim barajının ya tamamen kaldırılmasını ya da çok düşük oranlarda tutulmasını istemektedir. Bu yaklaşım, çoğulculuk, temsilde adalet ve demokrasinin güçlenmesi beklentisiyle ilişkilidir.

g. Seçilmişlerin Görevden El Çektirilmesi

i. Halkın Talebi: Görevi Bırak!

Seçilen kişilerin görev süresi boyunca halktan kopması durumunda halkın iradesiyle geri çağrılabilmesi gerektiğini savunan katılımcılar, “Evet. Yerel katılım ve talepleri dikkate alan yönetim için gereklidir.”, “Temsil ettikleri insanların kendini temsil edemediği kanaati oluştuğunda görevden azlini istemek en sağlıklısıdır.” ve “%70'in üzerinde olumsuz oy alanlar görevlerinden azledilmelidir.” cevaplarını vermiştir. Katılımcıların diğer kısmı da “Nüfusun %70 ve üstünün imzası ile seçilen insanlar görevden alınabilir.” diyerek birbirlerini destekleyen ifadeler kullanmıştır.

ii. Seçim Esastır: Göreve Devam!

Bu gruptaki katılımcılar görevin ancak seçimle alınabileceğini, görev süresi dolmadan halk tarafından geri alınmasının sistemde istikrarsızlık yaratacağını savunmuştur. Buna yönelik katılımcıların “Seçilmişler halkın önünde yargılanmadan asla görevlerinden alınmamalı.” şeklinde beyanları bulunmaktadır. Buradan hareketle katılımcıların çoğunluğu, halkın denetim mekanizmasının güçlendirilmesi ve yerel yönetime katılımı artırmak amacıyla, belirli durumlarda seçilmiş kişilerin görevden alınabilmesini desteklemektedir. Ancak karşıt görüşte olanlar bu durumun istikrarsızlık yaratabileceğini ve seçilmiş iradenin sürekliliği ilkesine zarar vereceğini düşünmektedir.

h. Siyasi Partiler Kapatılabilmeli Midir?

i. Millî Güvenlik ve Anayasaya Aykırılık Nedeniyle Kapatılıyız

Katılımcıların büyük bir kısmı, siyasi partilerin ancak terör, bölücülük, vatana ihanet gibi durumlarda kapatılabileceğini belirtmektedir. Bu konuda görüşlerini “Ülkenin güvenliği tehlikeye düştüğünde, terör eylemi devreye girdiğinde kapatılmalı.”, “Evet. Terörle bağlantısı olan hepsi.” ve “Dış güçler, terör örgütleri ve anayasaya aykırı

çalışmalar gibi belgelere dayanan durumlarda kapatılabilir.” sözleriyle belirten katılımcılar, istisnai ama meşru bir kapatma gerekçesi olarak anayasal düzenin korunması vurgusunu dile getirmiştir.

ii. Parti Değil, Birey!

Katılımcılar “*Partilerden ziyade yöneticiler.*”, “*Siyasi yasaklar olabilir. Partiler devam etmeli.*” ve “*Vatana ihanet dışında bir sebeple kapatılmamalı.*” sözleriyle parti kapatmanın demokratik siyasete zarar vereceğini; suçun şahsiliği ilkesi gereği yalnızca bireylerin sorumlu tutulması gerektiğini vurgulamıştır. Ulusal güvenliği tehdit eden yapılarla mücadelede parti kapatmayı meşru görenler ile siyasi çoğulculuğun zarar görmesini istemeyen ve bireysel cezalandırmayı savunanlar şeklinde iki ana eğilim görülmektedir.

i. Dinamik Bir Anayasa

i. Reformlar: Adalet, Eşitlik ve Hak Temelli

Katılımcıların büyük bölümü anayasal düzenin adalet, eşitlik, inanç ve ifade özgürlüğü, hukukun üstünlüğü gibi temel ilkeleri güvence altına alması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca bazı özgün öneriler de sunulmuştur (örn. Mecelle’den esinlenme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne dayandırma). Katılımcıların bir kısmının “*Din ve vicdan hürriyeti, hukukun üstünlüğü, tarımsal alanların korunması.*” şeklinde özetlediği bu talebi katılımcıların bir diğer kısmı da “*Amerika’yı yeniden keşfetmeye gerek yok; Mecelle Ahkâm-ı Adliye referans alınabilir.*” ifadeleriyle dinî bir zeminde değerlendirmiştir.

ii. Sistematik Düzenlemeler: Kurumsallaşmak

Katılımcıların “*Suç ve cezaların kesin açıklanması gerekir.*” ve “*Eğitimde, sağlıkta, vatandaşlık haklarında millileşme sağlanmalı.*” şeklindeki beyanlarından anlaşılacağı üzere anayasanın dinamik yapısının yalnızca birey-devlet ilişkisine değil; kurumsal yapıların da güçlendirilmesini kapsaması gerektiği savunulmaktadır. Dinamiklik, burada hem esneklik hem de çağın ihtiyaçlarına cevap verebilirlik anlamında yorumlanmaktadır.

iii. Zamanın Ruhuna Uygun, Değişen Dünyayla Uyumlu, İhtiyaçları Karşıllayan Bir Anayasa

Katılımcılar; çevre hakkı, dijital haklar, kişisel verilerin korunması, yapay zekâ, teknolojiye erişim, sosyal platformların düzene sokulması, çevre, iklim değişikliği gibi güncel başlıkların anayasada yer almasını önermektedir. Toplumun değişen ihtiyaçlarına cevap verecek esnek, zamanla güncellenebilir bir anayasa arzusu öne çıkmaktadır. Bu eğilim, anayasal normların statik değil, dinamik bir yapıda olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Anayasa, en temel ifadesiyle, iktidarın her anlamda sınırlarını belirlerken, bireylerin haklarını tespit ederek koruyan bir toplum sözleşmesidir. Doğrudan halk ve halkın temsilcileri tarafından hazırlanıp yürürlüğe konulması, anayasa kavramının doğasının bir gerekliliğidir.

Bu geniş çerçeveli tanımdan hareketle bakıldığında, bu güne kadar yürürlüğe giren anayasalarımızın oluşturulma ve kabul edilme süreci, yukarıda bahsedilen tanımdan sapmalar içermektedir.

1876'da kabul edilen Kanun-ı Esasi'nin ortaya çıkış sürecini başlatan askerî darbenin yanında, dış politikanın getirdiği zorunlulukların belirleyici olması, anayasanın hazırlanma ve kabulünde halkın temsilcilerinin yer almaması, belki de bugüne kadarki anayasa yapım tarihimizi de şekillendirmiştir.

1924 Anayasası'na geldiğimizde; anayasayı kabul eden Meclisin bir anayasa yapılacağı iradesi açık olmadan ve halkın tüm temsilcileri olmaksızın teşkil edilmesi, anayasa sürecinin tarafsız ve sağlıklı yürütülmediği hususlarında eleştirilere konu olmuştur.

Askerî müdahalelerin gölgesinde hayatımıza giren 1961 ve 1982 anayasalarının hazırlanma ve kabul süreçlerinin antidemokratik olduğu hususunun ise toplumun büyük çoğunluğunun üzerinde ittifak ettiği bir gerçekliktir.

Hâlâ yürürlükte olan ve değiştirmeyi konuştuğumuz 1982 Anayasası'na dair ilk değişiklik, anayasanın yürürlüğe girmesinden 5 yıl sonra gibi erken bir tarihte olmuş, bu ilk değişiklikten sonraki 15 yıl içerisinde, 8 kanun ile, 2'si başlangıç bölümünde olmak üzere, toplam 56 maddede değişiklik yapılmıştır. Yeni bir anayasanın da konuşulmaya başladığı 2000'li yıllarla birlikte neredeyse her yıl bir anayasa değişikliği yapılmış, bazıları daha önce de değiştirilmiş olan, onlarca madde değişikliğe uğramıştır. Bugün yürürlükte olan anayasamız, 23 seferde 184 kez değişikliğe uğramıştır.

Toplum ve siyaset dinamiklerinin bu kadar kısa sürede değişmesi, anayasada yapılan değişiklik sayısı, 1982 Anayasası'nın, darbe gölgesinde hayata geçirilen hazırlanış, referandum ve yürürlüğe giriş süreçlerinin, baştan itibaren halk ve siyaset nezdinde kabul görmediğini göstermektedir.

Bugün geline nokta neredeyse halkın tüm kesimlerinden, yöntemi ve içeriğine dair farklı görüş ve kaygılar içermekle birlikte, yeni bir anayasanın yapılması gerektiğine dair fikrin gittikçe yükselen bir sesle ifade edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Sayın Cumhurbaşkanımızın çağrısı ve halkımızın yükselen beklentisine istinaden HUDER olarak başlattığımız ve elinizde tuttuğunuz bu kitapla sonuçlandırdığımız Türkiye'nin Sivil Anayasa Yolculuğu Projesi'nde amacımız, işte bu yükselen talebin nedenlerini anlamaya çalışmak, istek ve eleştirileri yazıya dökmek, bizim de parçası olduğumuz halkın bu konudaki taleplerini temsil ve karar mercilerine somut bir şekilde ulaşmasını sağlamaktır.

Proje kapsamında yürüttüğümüz çalışmalar doğrultusunda elde ettiğimiz sonuçlar, Türkiye'de yeni bir anayasaya dair talebin toplumda çok yönlü nedenlere dayandığını ortaya koymaktadır. Çalışmamızda ayrıntılarıyla yer alan sonuçlarda, özetle şu hususlar öne çıkmaktadır:

Katılımcıların büyük bir kısmı, darbe anayasasından duyduğu rahatsızlığı dile getirirken, bir diğer önemli çoğunluk ise, mevcut anayasanın bireysel hak ve özgürlükleri yeterince güvence altına almadığını belirtmektedir. Bu nedenle de yeni anayasanın öncelikli amacının temel hakları korumak olması gerektiği sıkça dile getirilmektedir. Ayrıca demokratik cumhuriyete bağlılık, laiklik, ailenin korunması, “hukukun üstünlüğü” ve “kuvvetler ayrılığı” gibi anayasal ilkelerin de daha açık ve güçlü bir biçimde ifade edilmesi gerektiği de vurgulanmaktadır.

Anayasa buluşmalarımızda bir araya geldiğimiz Türkiye'nin her yanından katılımcılar, anayasa yapım sürecinde vatandaşın görüş ve önerilerinin alınmasının toplumsal uzlaşa ve meşruiyet açısından büyük önem taşıdığını, bu sürecin katılımcı, şeffaf ve geniş temsiliyeti sağlayacak şekilde yürütülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Kabul sürecinde anayasanın TBMM tarafından kabulünün yanı sıra referanduma da götürülmesi talebi, halkın sadece süreci izlemekle yetinmek istemediğini, aksine sürecin aktif bir parçası olmayı arzuladığını da ortaya koymaktadır.

Katılımcıların yeni anayasaya dair görüşleri arasında anayasanın çağı yakalayan, esnek ve değişen toplumsal koşullara uyum sağlayacak bir yapıda olması gerektiğine dair beklentiler de öne çıkmaktadır.

Çalışmamız boyunca katılımcıların ifade ettiği yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı, seçim barajı ve siyasi parti kapatmalarına dair öneriler, halkımızın, sadece ilkeler değil pratik uygulamalar ve teknik düzenlemelere ilişkin de fikir sahibi olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu yönüyle bakıldığında yeni anayasa dair tartışmaların sadece felsefi ve ideolojik düzlemde değil aynı zamanda işlevsel ve pratik yönleri de içermesi, halkın anayasa sürecine duyduğu ilgiyi ve bilinç düzeyini de göstermektedir.

Sonuç olarak proje sürecinde yaptığımız çalışmalarda elde ettiğimiz veriler, tecrübe ve tematik analizler, katılımcıların büyük çoğunluğunun, yeni anayasa yapımı sürecini, siyasal düzenin toplum nezdinde yeniden meşrulaştırılması olarak değerlendirdiğini ortaya koymaktadır.

Ayrıca ilk kez halkın yoğun katılımı ve toplumsal uzlaşa ile hazırlanacak ve yine sivil bir süreçle nihayete erdirilecek yeni bir anayasanın, anayasaların bir politika aracı, devleti ve halkı değiştirme, dönüştürme veya yönlendirme aracı olarak algılanmasına son vererek siyasete daha çok alan açacağını da değerlendirmekteyiz.

Türkiye, zamanın ruhuna uygun, topluma dinamizm katan, demokratik, özgürlükçü, Türkiye Yüzyılına yakışır, toplum sözleşmesi niteliğinde, millî ve egemen bir anayasa yapmaya hazırdır ve ilk kez bu kadar yakındır. Bu çalışmaların ne zaman sonuçlanacağını tarih gösterecek. Fakat halkımızın bu çalışmalara ilgisi, katılımı, görüş, öneri ve eleştirilerini net bir biçimde ortaya koyması ve tabii ki herkesçe kabul gören toplumsal uzlaşma arayışı, dış zorlamalar ve askerî müdahalelerle anayasa yapılması sürecinin tarihe karıştığını göstermesi bakımından bir dönüm noktasıdır.

Yeni anayasaya dair ortaya çıkan bu sürecin, ne şekilde sonuçlanırsa sonuçlansın, Türkiye'ye çok şey katacağı ortadadır.

"Herkes için anayasa"

T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
**SİVİL TOPLUMLA
İLİŞKİLER**
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

HUDER
HUKUKİ ARAŞTIRMALAR DERNEĞİ

